

Тема:

13 – 14 грудня відбулося засідання Ради адвокатів України

с. 3

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова взяла участь у конференції «Десятиліття 2014 – 2024. Відвойовуючи права людини. Зберігаючи демократію»

с. 5

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ за листопад – грудень 2024 року

с. 7

Історія адвокатури: Історична пам'ять української адвокатури: відкриваємо забуті імена та вшановуємо постаті визначних адвокатів

с. 58

ЗМІСТ

Новини та події

13 — 14 грудня відбулося засідання
Ради адвокатів України..... 3

Голова НААУ, РАУ Лідія Ізовітова взяла участь
у міжнародній правозахисній конференції
«Десятиліття 2014 — 2024. Відвойовуючи права
людини. Зберігаючи демократію» 5

Визначено кращих молодих правників..... 6

Комітети НААУ

Дайджест діяльності комітетів та секцій НААУ
за листопад — грудень 2024 року 7

Цікава тема

Л. Бартащук, Н. Ковалко
Можливості та переваги альтернативного
врегулювання господарських спорів..... 30

Трудове законодавство

Г. Лисенко
Чи може суд обмежувати стягнення середнього
заробітку за час вимушеного прогулу 1 роком 34

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Ізовітова Л. П.

Голова Національної асоціації
адвокатів України, Ради адвокатів
України

Гвоздй В. А.

Заступник Голови Національної
асоціації адвокатів України,
Ради адвокатів України

Кухар О. І.

Заступник Голови Національної
асоціації адвокатів України,
Ради адвокатів України

Місяць А. П.

в. о. Голови Вищої
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури

Крупнова Л. В.

Заступник Голови Вищої
кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури України

Болдін М. Я.

Голова Вищої ревізійної комісії
адвокатури

Ковтун М. С.

Шеф-редактор офіційного
бюлетня «Вісник НААУ»

Офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України

Реєстраційне свідоцтво
серія КВ № 20370-10170 Р
від 19.11.13 р.

Засновник

Національна асоціація
адвокатів України

Юридична та фактична адреса засновника:

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, 3,
поверх 2

Секретаріат НААУ

(044) 392-73-71
факс: (044) 392-73-70
E-mail: info@unba.org.ua
www.unba.org.ua

Цивільні справи

О. Печений

Спільний заповіт подружжя:
тенденції формування судової
практики 36

О. Розгон

Неповернення дитини до місця її
постійного проживання 44

Практика ЄСПЛ

В. Ковтун, М. Ковтун

Свобода розсуду держави
у здійсненні соціальної
та економічної політики:
європейські практики (частина 2) 54

Історія адвокатури

Ірина Василик

Історична пам'ять української
адвокатури: відкриваємо забуті
імена та вшановуємо постаті
визначних адвокатів 58

Презентовано монографію
з історії судочинства та
адвокатури Слобідської України 62

На пошану адвоката у Дрогобичі
відкрили іменну навчальну
аудиторію 62

Музей адвокатури відкрили
у Раді адвокатів Запорізької
області 64

Головний редактор
Ізвітова Л. П.

Шеф-редактор
Ковтун М. С.

Загальний дизайн
Гладченко Ю. О.

Реєстраційне свідоцтво:
серія КВ № 20370-10170Р

Видавець
ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА»

Редакція:
вул. Сумська, 106а,
м. Харків, 61002, Україна
тел.: (057) 76-500-76

e-mail: mskovtyn@gmail.com

www.i.factor.ua

Періодичність виходу
раз на місяць

Дата виходу
30.12.2024 р.

© ТОВ «ФАКТОР-МЕДІА», 2024.
Усі права на публікації захищені.
Відтворення та поширення
(розповсюдження) у будь-який
спосіб творів (окремих частин

творів), розміщених у бюлетені
«Вісник Національної асоціації
адвокатів України», допускається
лише за дозволом Національної
асоціації адвокатів України.
При відтворенні матеріалів,
що містяться у бюлетені «Вісник
Національної асоціації адвокатів
України», посилання на видання
і вказівка імені (псевдоніма)
автора твору обов'язкові.

13 — 14 ГРУДНЯ ВІДБУЛОСЯ ЗАСІДАННЯ РАДИ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ І АДВОКАТУРА: РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ — ЧЕРЕЗ КОНСТРУКТИВНИЙ ДІАЛОГ

*«Сьогодні, на жаль, з'явилося багато псевдоекспертів, які упевнено беруться реформувати інститут адвокатури. При цьому вони не бажають вивчати питання зсередини і свідомо ігнорують згубні для країни наслідки реалізації своїх ініціатив», — на цьому наголосила голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова**.*

Ми маємо пам'ятати, що Закон про адвокатуру та адвокатську діяльність, прийнятий у 2012 році, був одним із тих, які дозволили підписати Угоду про асоціацію з ЄС. Наш чинний закон утілює європейські стандарти адвокатської діяльності та адвокатського самоврядування. І з його прийняттям були виконані міжнародні зобов'язання України перед Радою Європи.

Очільниця НААУ подякувала колегам, які публічно відстоюють незалежність інституту адвокатури та забезпечують його еволюційний розвиток.

Як зрушення, що дають підстави для обережного оптимізму у цьому напрямі, Л. Ізовітова відзначила виступ Віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України — міністра юстиції Ольги Стефанішиної у Верховній Раді, коли вона наголосила на необхідності налагодження взаємодії міністерства з адвокатською спільнотою.

РАУ ЗАТВЕРДИЛА НОВИЙ ПОРЯДОК ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ АДВОКАТІВ

Починаючи з 1 січня 2025 року українські адвокати підвищуватимуть свій професійний рівень за оновленими правилами. Рада адвокатів України затвердила відповідний Порядок, який передбачає 14 форм підвищення рівня та кількість залікових годин, які адвокат має отримати протягом року.

«Необхідність ухвалення нового Порядку була зумовлена, в тому числі, нещодавнім рішенням Шостого апеляційного адміністративного суду, який поставив під сумнів існування категорії молодих адвокатів і особливих вимог до підвищення ними професійного

*рівня, — прокоментувала рішення член Ради адвокатів України **Оксана Каденко**. — Ми дослідили досвід з цього питання в інших країнах, а також проаналізували його регулювання у суміжних інститутах системи правосуддя, зокрема у суддів та прокурорів».*

Згідно з новим Порядком підвищення професійного рівня адвокатів України усі адвокати починаючи з 2025 року будуть зобов'язані підвищувати свій професійний рівень на рівні **15 залікових годин на рік** незалежно від стажу їхньої діяльності.

Установлені такі види підвищення професійного рівня адвокатів:

- навчання або викладання за професійними програмами підвищення професійного рівня адвокатів у вищих навчальних закладах III та IV рівнів акредитації, якщо вони є акредитованими операторами підвищення професійного рівня адвокатів;

- участь у міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових, науково-практичних та науково-методологічних конференціях, семінарах, круглих столах, тренінгах, програмах тощо, які організовані та проводяться операторами підвищення професійного рівня адвокатів в Україні та за кордоном;

- участь у будь-яких акредитованих заходах з підвищення професійного рівня адвокатів (у тому числі в форматі онлайн), які організовані операторами підвищення професійного рівня адвокатів, після проходження тестування (за наявності) на онлайн-платформі адміністратора з підвищення професійного рівня

адвокатів США НААУ. Кількість залікових годин у межах акредитації;

— виступ як сертифікованого лектора з доповіддю, презентацією або науковим повідомленням на міжнародних, всеукраїнських та регіональних науково-практичних та науково-методологічних конференціях, семінарах, круглих столах, майстер-класах, тренінгах тощо;

— наукові або науково-практичні статті, які пройшли рецензування Вченою радою США;

— видання монографій, підручників, посібників (у тому числі у співавторстві);

— здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі права при здійсненні адвокатської діяльності;

— здобуття наукового ступеня доктора наук в галузі права (або доктора права в разі отримання ступеня за кордоном) при здійсненні адвокатської діяльності;

— робота в органах адвокатського самоврядування;

— участь адвоката в роботі комітетів із захисту прав адвокатів рад адвокатів регіонів за поданням голови ради адвокатів регіону;

— участь в роботі інших комітетів НААУ;

— успішне проходження онлайн-тестування з подальшим нарахуванням залікових годин;

— успішне проходження онлайн-тестування на тему «Нормативне регулювання статусу та питання діяльності органів адвокатського самоврядування»;

— проходження курсів Ради Європи на навчальній платформі HELP, за умови підтвердження навчання відповідним сертифікатом.

«Важливо, що Рада адвокатів України змінила підхід до акредитації заходів, які проводять оператори. Визначаючи кількість залікових годин у рамках акредитованого заходу, Експертна рада НААУ, крім тривалості, тепер також враховуватиме критерій їх складності, — пояснила О. Каденко. — Як і раніше, ради адвокатів регіонів проводитимуть безкоштовні семінари та вебінари. Втім, адвокати зможуть самостійно обирати і платні форми підвищення професійного рівня.»

РАУ ЗМІНИЛА РОЗПОДІЛ ЩОРІЧНОГО ВНЕСКУ АДВОКАТА У 2025 РОЦІ

У 2025 році щорічний внесок на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування становитиме, як і раніше, один прожитковий мінімум для працездатних осіб (**3028 гривень**, згідно із Законом про держбюджет). Водночас зміниться його розподіл.

Новий розподіл враховуватиме як критерій кількість адвокатів у регіональних радах:

Кількість адвокатів у радах адвокатів регіонів	Ради адвокатів	Розподіл внеску під час сплати	
		РАР	НААУ
До 1000	АРК, Волинська, Житомирська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська, Черкаська, Севастопольська	67,5 %	32,5 %
1001 — 3000	Вінницька, Донецька, Запорізька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Харківська	65 %	35 %
3001 — 5000	Дніпропетровська, Одеська	60 %	40 %
Більше 5000	Київська, Київ	50 %	50 %

Таке рішення було ухвалене з метою забезпечення безперервної роботи органів адвокатського самоврядування. Воно спрямоване на реалізацію конституційної функції адвокатури — захисту прав людини та надання якісної правничої допомоги, гарантованої Конституцією. Адвокатура є незалежною від держави та не фінансується з інших джерел, окрім внесків своїх

членів, отже, справедливий та збалансований розподіл цих внесків є вкрай важливим.

«Така модель не гарантувала стабільності й передбачуваності їх роботи, оскільки КДКА виконують не тільки кваліфікаційну, а й дисциплінарну функції. Як результат, у низці регіонів спостерігався фінансовий дисбаланс: одні ради адвокатів накопичували значні залишки, тоді як

інші органи адвокатського самоврядування виявлялися практично неспроможними належно виконувати свої повноваження», — пояснив ситуацію голова Вищої ревізійної комісії адвокатури **Максим Болдін**. — *Мета нового механізму — збалансувати ресурси між регіонами, підтримати КДКА та забезпечити безперебійну діяльність усієї системи самоврядування адвокатури.*

Очільник ВРКА наголосив, що для адвокатів нічого не змінюється: ні в частині суми, ані щодо строків сплати внеску. Внесок сплачується, як і раніше, повністю, проте його розподіл між різними органами здійснюватиметься за новою пропорцією. І будь-які заяви про ніби то «додаткові платежі» чи ніби то «забрані в когось кошти» є безпідставними.

М. Болдін також розповів, що додаткові кошти, які надійдуть до НААУ, будуть спрямовані не лише

на підтримку Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури та нечисленних регіональних органів, а й на фінансування діяльності представників регіонів у національних органах адвокатського самоврядування — Раді адвокатів України та ВКДКА.

«Такий підхід унеможливорює залежність цих членів від регіональних рад та знімає ризики конфліктів інтересів. Зокрема, це важливо при розгляді дисциплінарних скарг між адвокатами різних регіонів, де прозоре та неупереджене фінансування з центру сприятиме об'єктивності та незалежності», — пояснив він. — *Це справедливо вирівнювання фінансового забезпечення системи, покликане запобігти дестабілізації та забезпечити ефективно, незалежно й чесно функціонування адвокатури по всій Україні.*

ГОЛОВА НААУ, РАУ ЛІДІЯ ІЗОВІТОВА ВЗЯЛА УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНІЙ ПРАВОЗАХИСНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ «ДЕСЯТИЛІТТЯ 2014 — 2024. ВІДВОЙОВУЮЧИ ПРАВА ЛЮДИНИ. ЗБЕРІГАЮЧИ ДЕМОКРАТІЮ»

Якщо позиція адвоката не подобається стороні обвинувачення, вона вдається до тиску, в тому числі через територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. Фізичний тиск, звинувачення у державній зраді, мобілізація, — все це може бути реакцією влади на активний захист.

Про проблеми діяльності адвокатів в умовах воєнного стану говорила голова НААУ, РАУ **Лідія Ізовітова** під час свого виступу. Зокрема, вона нагадала, що одночасно із введенням воєнного стану (Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022) було запроваджено можливість обмеження низки конституційних прав людини. Але ці обмеження не торкнулися права на професійну правничу допомогу, права підозрюваного, обвинуваченого на захист (ст. 59, 63 Конституції). І забезпечення реалізації цих прав покладено на адвокатуру (ст. 131-2 Конституції).

Водночас існує практика недопуску адвокатів до громадян у ТЦК або блокування їх роботи. Зокрема, очільниця НААУ повідомила про факти численних

випадків затримання адвокатів, вручення повісток під час виконання професійних обов'язків, а також залякування. Вона навела нещодавній приклад, коли столичного адвоката, який надавав правничу допомогу клієнту у ТЦК, не випускали з приміщення, почали морально тиснути. Ситуацію вдалося виправити після втручання ради адвокатів та поліції.

За словами Лідії Ізовітової, деякі ТЦК вважають себе «територіями без адвокатури», адже туди навіть не виїжджають поліцейські і слідчо-оперативні групи.

Випадки порушення прав адвокатів з боку службових осіб ТЦК набули системного характеру. Адвокатів часто зустрічають врученням повістки для уточнення облікових даних або проходження ВЛК, що по суті є прихованим способом перешкоджання професійній діяльності.

Також схоже, що «послугами» ТЦК іноді користується сторона обвинувачення. Адже представники військових структур приходять на обшуки чи до залів судових засідань і там вручають повістки адвокатам.

Окрему проблему становить захист військовослужбовців у тих справах, де необхідний доступ до інформації, що становить державну таємницю, у зв'язку з чим адвокатам відмовляють як у наданні допуску, так і в наданні доступу.

Голова НААУ, РАУ звернула також увагу, що адвокати, які сумлінно виконують свої професійні обов'язки, сьогодні зазнають осуду, несправедливої критики, ненависті й цькування. Бо в суспільстві сформоване очікування, що воєнні та інші неприйнятні злочинці не заслуговують на захист та правничу допомогу. Вважають, що патріотично налаштований адвокат не повинен захищати таких людей, інакше він стає таким самим.

«НААУ протягом багатьох років захищає своїх членів, коли вони стають об'єктами ототожнення з їхніми клієнтами у публікаціях, під час політичних дебатів та дискусій», — відзначила Лідія Ізовітова. — *Позиція НААУ, попри всі обставини, залишається непохитною: верховенство права має дотримуватись».*

Участь у конференції, яка була присвячена Дню прав людини, взяли представники державних органів, міжнародних організацій, правозахисники та омбудсмени з усього світу. Українських адвокатів на заході представляли секретар РАУ **Ігор Колесников**, член РАУ **Ганна Лазарчук**, голова Комітету НААУ з питань інвестиційної діяльності та приватизації **Андрій Шабельников**, голова Комітету НААУ з питань адвокатської практики **Богдан Кушнір** та керівник секретаріату НААУ **Вадим Красник**.

ВИЗНАЧЕНО КРАЩИХ МОЛОДИХ ПРАВНИКІВ

В Україні завершився Всеукраїнський конкурс «Молодий правник року», який проводить Рада молодих юристів України. Переможців за підсумками 2023 року у п'ятнадцяти номінаціях назвали під час Форуму молодих юристів України, який відбувся у Києві.

Експертне журі, до складу якого увійшли заступник голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України **Валентин Гвоздій** та голова Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen **Сергій Барбашин**, обирали найкращих з-поміж понад 1000 кандидатів.

З переліком переможців можна ознайомитися на офіційному вебсайті НААУ за посиланням: [URL: unba.org.ua/news/9781-viznacheno-krashih-molodih-pravnikov-prizvisha.html](https://unba.org.ua/news/9781-viznacheno-krashih-molodih-pravnikov-prizvisha.html).

Підтримку та допомогу в реалізації проекту як партнер конкурсу надавав Молодіжний Комітет НААУ — UNBA NextGen.

ДАЙДЖЕСТ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТІВ ТА СЕКЦІЙ НААУ ЗА ЛИСТОПАД – ГРУДЕНЬ 2024 РОКУ

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ ПРАВ АДВОКАТІВ ТА ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НААУ

У період з **20 листопада** по **20 грудня** представники Комітету забезпечили участь у 15 слідчих (розшукових) діях, обшуках.

29 листопада відбулося планове засідання Комітету у приміщенні НААУ. Представники Комітету заслухали заявників та розглянули звернення адвокатів.

Окрім цього, було ініційовано напрацювання чотирьох проєктів законів України: 1) законопроєкт про забезпечення адвокатської таємниці і слідчих суддів; 2) законопроєкт про заборону ототожнення адвокатів з клієнтами; 3) законопроєкт про право адвокатів на володіння вогнепальною зброєю; 4) законопроєкт про посилення відповідальності за порушення професійних гарантій адвокатів. З огляду на це Комітет ініціював проведення спільного заходу з народними депутатами України.

17 грудня НААУ за ініціативою Комітету організувала і провела Всеукраїнську нараду щодо вдосконалення механізмів професійних прав та гарантій адвокатської діяльності.

Одним із нагальних питань, за словами голови Комітету НААУ **Євгенія Солодка**, залишається проблема

бронювання адвокатів. Її обговоренню учасники заходу приділили особливу увагу.

«Ми не силовики, не працівники критичної інфраструктури, але ми забезпечуємо реалізацію конституційного права на захист», — пояснив позицію НААУ Є. Солодка. За його словами, непоодинокими є випадки, коли адвокатів посеред складних кримінальних процесів відправляють служити до ЗСУ. *«Це наш обов'язок і проти його виконання ніхто не заперечує. Але від такого підходу державі не дуже корисно, тому що процеси розпочинаються з самого початку... Багато епізодів, багатотомні справи, особливо якщо це стосується економічних злочинів, і знову ж — суди повинні працювати спочатку,* — зауважив голова Комітету. — *Тому це питання треба впорядкувати на законодавчому рівні».*

Голова підкомітету з питань діяльності органів правопорядку Комітету Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності **Сергій Алексєєв** підтвердив, що адвокати на сьогодні — це єдина сторона судового процесу, яка не є заброньованою. *«Сторона обвинувачення заброньована, суди заброньовані, а адвокати — на жаль. Це питання не врегульоване»,* — відзначив він.

Голова підкомітету з питань кримінального процесуального законодавства та оперативно-розшукової діяльності Комітету ВР з питань правоохоронної діяльності **Юлія Яцик** звернула увагу на те, що під час розгляду законопроєкту про посилення

мобілізаційних заходів кілька депутатів подали пропозиції про надання адвокатам відстрочки від мобілізації. Однак вони не отримали підтримки в залі. «Ми розуміємо чому, — сказала вона. — Тому що тоді була дуже активна позиція Генштабу, Міністра оборони, щоб мінімізувати всі відстрочки від мобілізації і звести їх до нуля».

Нардеп розповіла про десятки звернень з боку адвокатів, які скаржилися на дії працівників ТЦК, які за дзвінком слідчого або прокурора приходили під час слідчих дій і вручали адвокатам повістки.

Ю. Яцик зауважила, що у ВР буде створено міжфракційне об'єднання із захисту прав військовослужбовців, в рамках якого буде супроводжуватися і проблематика адвокатів. «А для цього нам потрібні факти, статистика, конкретні звернення, щоб ми могли обґрунтувати свій законопроект», — резюмувала вона.

Народний депутат **Євген Петруняк** також підтвердив, що вони подавали правки до законопроекту про внесення змін до Закону «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», але правки не знайшли підтримки. «Сьогодні моєю командою розроблено законопроект, до підписання якого я буду просити долучитися всю адвокатську спільноту, яка представлена у Верховній Раді, а також інших народних депутатів. Цей законопроект передбачатиме відстрочку для адвокатів. І тут я буду застосовувати підхід, що адвокати, які будуть мати право на відстрочку, мають відповідати певним критеріям, — анонсував ініціативу він. — Це, як мінімум, на сьогодні 10 років стажу, відсутність дисциплінарних проступків, відсутність притягнення адвокатів до дисциплінарної відповідальності, відсутність заборгованості по сплаті адвокатських внесків. Це такі базові, скажімо, критерії, яким повинен відповідати адвокат для того, щоб мати відстрочку від призову».

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/xmnmwe](http://surl.li/xmnmwe).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

21 листопада опубліковано статтю представника НААУ у Республіці Кіпр (м. Ларнака) **Вікторії Поліщук** на тему «Працевлаштування українців на Кіпрі: трудові та соціальні права». Республіка Кіпр була в числі перших, хто визнав незалежність України у 1991 році. І коли через повномасштабне вторгнення агресора українці опинилися в біді, ця країна надала нашим

громадянам всі можливості для тимчасового захисту. У тому числі рівний з кіпріотами доступ до ринку праці. Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/tkgqga](http://surl.li/tkgqga).

Про особливості юридичної освіти у США розповіли на вебінарі.

У США підхід до навчання є дуже гнучким. Студенти можуть більш самостійно обирати навчальні дисципліни та кількість, в якій і в якому саме семестрі їх будуть вивчати. Натомість в Україні цей процес є більш формалізованим.

Про особливості американської юридичної освіти розповіли представники НААУ **Олена Калашник** та **Юлія Каспрова** під час тематичного вебінару.

У США акредитацію юридичних шкіл (освітніх програм) здійснює Американська асоціація адвокатів (American Bar Association, ABA). Програма повинна

відповідати суворим стандартам щодо якості викладання, складу викладачів та навчальних ресурсів. Випускники акредитованих АВА шкіл мають право складати іспит на адвокатську ліцензію (Bar Exam) у більшості штатів. Для порівняння, в Україні цю функцію здійснює не НААУ, а Міністерство освіти і науки України.

Також під час заходу виступила представниця НААУ у Республіці Гана **Галина Папазова**. Вона розповіла про доступ до професії у цій країні.

Вступити до професійної школи права (Ghana School of Law) можуть абітурієнти, які отримали ступінь бакалавра та пройшли навчання з базової програми загального права, склали іспит, володіють сертифікатом IELTS та пройшли процедури визнання освітніх документів. Нерезиденти Республіки Гана можуть розглядатися для вступу до Школи права Гани, якщо вони мають кваліфікацію та ліцензію на юридичну практику у країнах із правовою системою, достатньо аналогічною системі права Гани, і мають взаємну угоду з Ганою.

Студенти в Гані самостійно обирають програму навчання залежно від того, чи збираються вони практикувати в суді або тільки складати юридичні та процесуальні документи (solicitors and barristers). Після закінчення навчання та складання іспиту випускники стають членами Ghana Bar Association.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/wkctmbv.

Чеський суд визнав факт викрадення дитини, але відмовив у поверненні її до України. Нещодавно

міським судом м. Брно було розглянуто спір між громадянами України про повернення неповнолітньої дитини у справах про міжнародне викрадення дітей. Правова позиція, висловлена судом, може бути цікава тим, хто опинився у подібних обставинах.

«Було оцінено інтереси та потреби конкретної дитини та з метою мінімізації негативних наслідків для неї відмовлено у поверненні до місця її постійного проживання через небезпеку завдання серйозної фізичної або психічної шкоди, що в даний час це не відповідає найкращим інтересам неповнолітньої», — представник НААУ в Чеській Республіці **Олена Максименко**.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/aonrvq.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАПОБІГАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, СКОЄНИМ СТОСОВНО АДВОКАТІВ

Законодавець дав адвокатам ефективний інструмент у роботі — адвокатський запит, а також установив штрафи за порушення цієї гарантії. Втім, на практиці механізми притягнення посадових осіб до відповідальності працюють не завжди ефективно.

Чому так, — обговорювали під час наради у НААУ. У заході, який проводив голова Комітету НААУ **Сергій Осика**, взяли участь представники рад адвокатів регіонів.

С. Осика розповів, що його комітет було створено для узгодження позицій і обміну думками, зокрема і щодо проблем складання протоколів. Так, уже прийняте рішення про запровадження реєстру порушників прав адвокатів і підготовлене відповідне Положення. Такий реєстр необхідний, аби уповноважені на складання протоколів особи мали доступ до інформації про попередні випадки притягнення

порушників до відповідальності. Також він наголосив на необхідності впорядкування підходів до складання адміністративних протоколів та акцентував увагу на типових проблемах процедури, серед яких роз'яснення прав суб'єктам, дотримання строків на оформлення протоколів та відсутність потерпілих адвокатів, які ініціювали питання, під час розгляду справ у судах.

Однією із проблем секретар Ради адвокатів Донецької області **Олена Голубєва** назвала брак комунікації між адвокатами та посадовими особами, які мають надавати інформацію. Ще однією проблемою, на думку адвоката, є строки притягнення до адміністративної відповідальності, у зв'язку із чим важливе значення набуває момент, коли адвокат дізнався про своє порушене право. Також, на думку О. Голубєвої, необхідно приділити увагу навчання адвокатів щодо правильної подачі як самих запитів, так і звернень до регіональних рад у разі порушення посадовими особами гарантій адвокатської діяльності.

Член Ради адвокатів Запорізької області **Максим Семенов** підтвердив, що в багатьох випадках достатньо одного дзвінка для вирішення конфлікту стосовно надання інформації. І складання протоколу стає непотрібним. Проте, за його словами, виникають труднощі, коли порушник перебуває в іншому регіоні. Зрозуміло, що виїжджати у відрядження, аби роз'яснити права та вручити протокол, можливості немає, тому ці питання вирішуються через листування. Аби пришвидшити процес, адвокатам радять звертатися безпосередньо до ради того регіону, де знаходиться посадова особа, яка не відповіла на запит. М. Семенов вважає, що такі питання краще одразу вирішувати на місцевому рівні, щоб уникнути дублювання роботи.

На завершення учасники наради дійшли згоди щодо необхідності посилення координації між радами адвокатів регіонів, а також підвищення професійної підготовки адвокатів. Вони наголосили на потребі розробки єдиних стандартів і алгоритмів дій для ефективного захисту прав адвокатів у випадках порушень гарантій діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rzsnlg.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИВАТИЗАЦІЇ

26 листопада на сайті НААУ опублікована новина «Національний кешбек», про юридичні ризики застеріг голова Комітету Андрій Шабельніков. Звернув увагу

на те, що програма — це цікавий експеримент, який має як своїх прихильників, так і противників. З одного боку, вона стимулює розвиток вітчизняного виробництва, з іншого — порушує важливі питання конфіденційності та безпеки даних. Кожен з нас повинен самостійно вирішити, чи варто брати участь у цій програмі, зваживши всі «за» і «проти». Він додав, що важливо пам'ятати, що наші права на приватність — це невід'ємна ознака демократичного суспільства і ми повинні захищати їх. «Закликаю всіх громадян бути пильними й не надавати зайвої інформації про себе. А державним органам — забезпечити максимальний захист персональних даних громадян.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qsklch.

30 листопада Андрій Шабельніков виступив на 15-му Форумі молодих юристів, де поділився своїм баченням розвитку юридичної професії в Україні. У своєму виступі адвокат підкреслив важливу роль молодих юристів у формуванні майбутнього правової системи

України. «Молодь — це рушійна сила змін. Саме ви привносите нові ідеї, інноваційні підходи та свіжий погляд на вирішення правових проблем. Ваша енергія та ентузіазм — це те, що рухає нашу професію вперед», — *зазначив експерт*. Одним із ключових питань, яке обговорювалося під час форуму, стало економічне бронювання. За словами Андрія Шабельнікова, цей інструмент є дуже важливим для збереження кадрового потенціалу українських компаній в умовах війни. «Економічне бронювання дозволяє бізнесу утримувати висококваліфікованих фахівців, що є критично важливим для відновлення економіки країни після перемоги», — підкреслив експерт.

Форум молодих юристів України 2024 — це унікальний майданчик для комунікації молодих правників, обміну досвідом, обговорення тенденцій і викликів у юридичній сфері, а також професійних знайомств і можливостей для професійного розвитку молоді.

30 листопада Андрій Шабельніков розповів «24 каналу», коли банки можуть звертатися до клієнтів з вимогою щодо повторної ідентифікації чи верифікації особи. Насамперед він зауважив, що кожна людина, яка має банківський рахунок і використовує банківську картку для здійснення розрахунків, стикалася із ситуацією, коли від банку надходить повідомлення про необхідність пройти процес ідентифікації / верифікації для підтвердження своєї особи.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mgdxrw.

3 грудня на сайті НААУ опублікована новина «Підвищення податків: як вижити бізнесу?». Існує декілька варіантів реакції бізнесу, але жоден з них не матиме позитивних наслідків. Перший — найлогічніший: підняти ціну на свої послуги, роботи та товари. Тобто збільшені витрати перекладаються на споживача. Останній або скорочує споживання, або шукає, де конкуренти роблять те саме за менші гроші (скоріше, з ухиленням від податків). Звісно, клієнт залишиться, коли йдеться про унікальний продукт, але це виняткові випадки. Другий варіант — скорочення бази оподаткування за рахунок переходу на неофіційну працю і зарплати в конвертах. Зрозуміло, що у цьому випадку втрачають і державний бюджет, і працівники. Ще один варіант розвитку подій — це економія на сировині, оренді, комунальних послугах, зменшення кількості робочих днів або взагалі скорочення штату працівників. Утрата

роботи в Україні для багатьох стає приводом для виїзду за кордон, адже деякі країни ще надають підтримку нашим переселенцям.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ombeuy.

11 грудня відбулася остання сесія PLS-2024 Міжнародного форуму просування юридичних послуг. Учасником форуму став заступник Голови Віталій Жадобін, він розповів про вплив юридичної спільноти на процеси розвитку економічних та соціальних процесів в Україні на практичному прикладі впровадження реформ. Надалі спікер зосередився на досвіді монополізації

спиртової галузі та приватизаційних процесах. Демонізація галузі відбулася, є вільний ринок і конкуренція на ринку. Натомість з приватизацією не так все просто, хоча сама реформа була впроваджена у життя, проте вона не завершена і не зрозуміло, чи буде успішною. Для успішного завершення такого процесу мають бути такі умови: зрозумілість усіх вихідних даних, наявність сталої вертикалі однодумців, можливість протягом реформи коригувати законодавство.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/aukqsy.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ СІМЕЙНОГО ПРАВА

28 листопада у Києві за ініціативою Касаційного цивільного суду Верховного Суду та Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні відбувся захід, присвячений початку реалізації пілотного проекту щодо запровадження спеціалізації суддів у справах сім'ї та дітей, участь у якому взяла голова Комітету **Лариса Гретченко**.

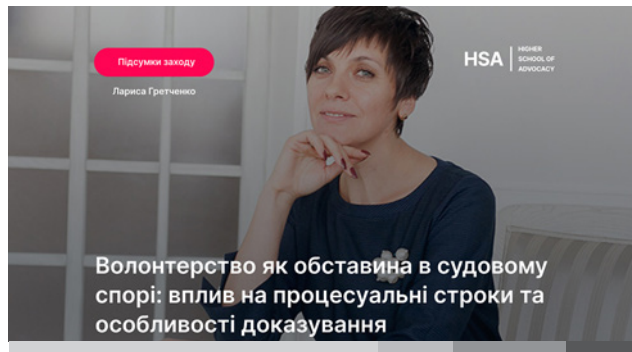
Л. Гретченко навела досвід деяких країн, який вона разом із суддею **Павлом Пархоменком** досліджували під час запровадження пілоту. Так, система правосуддя у Польщі цілеспрямовано діє на захист прав дітей у різних сферах їх життєдіяльності (включаючи кримінальний та цивільний аспекти). Примітним є законодавче закріплення обов'язку підвищення судом своєї професійної кваліфікації у сфері роботи з дітьми за окремою програмою. У Франції існує кілька ланок судів, юрисдикція яких поширюється на розгляд сімейних спорів і справ відносно дітей: суддя у справах сім'ї; суд у справах неповнолітніх. Система сімейного правосуддя в Англії та Уельсі орієнтована на те, щоб допомагати сім'ям вирішувати суперечки, що виникають щодо сімейних справ, швидко та з мінімальними перешкодами для учасників. Тут закріплено інститут сімейних судів. У Казахстані саме реалізація пілотних проєктів, як перших кроків із впровадження системи сімейних судів, передувала утворенню і надалі вдосконаленню діяльності сімейного суду та визначення сімейної спеціалізації суддів. Досвід Грузії свідчить про запровадження спеціалізації суддів на розгляді судових справ за участю дітей, як одного з ключових підходів правосуддя, дружнього до дитини. Спеціалізація перебуває під контролем органу суддівського врядування і найвищої судової інстанції.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/vgpijf.

У листопаді у США НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Волонтерство як обставина в судовому спорі. Вплив на процесуальні строки та особливості доказування», лекторкою якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Лекторка докладно проаналізувала разом з учасниками волонтерство як обставину в судовому спорі,

а саме: 1) волонтерство як підстава для поновлення процесуального строку у судових провадженнях в умовах воєнного стану; 2) юридичні факти та вплив обставин волонтерської діяльності при вирішенні сімейних, трудових та інших категорій цивільних справ; 3) публічно-правові спори з елементом волонтерства.

Практика вирішення адміністративних справ щодо гарантій соціального захисту волонтерів; 4) податкові ризики, адміністративні та кримінально-правові аспекти у сфері волонтерської діяльності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/poivkh.

У грудні у США НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Найбільш поширені категорії судових справ з питань отримання компенсації за зруйноване війною майно», лекторкою якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Лекторка докладно проаналізувала разом з учасниками найбільш поширені категорії судових справ з питань отримання компенсації за зруйноване війною майно, а саме: 1) види компенсації за пошкоджені / знищений об'єкт нерухомого майна та основний алгоритм дій отримувача; 2) особливості оскарження рішень, дій чи бездіяльності Комісії з розгляду питань щодо компенсації; 3) процесуальні аспекти захисту прав та інтересів отримувачів компенсації; 4) докази і доказування у справах, пов'язаних з отриманням компенсації за зруйноване майно і суміжних з ними; 5) встановлення фактів, що мають юридичне значення, у справах про отримання компенсації; 6) актуальна судова практика у спадкових, сімейних, податкових та інших спорах, пов'язаних з майном, що зазнало руйнувань.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/scwrof.

У грудні у США НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Сімейні спори

та встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців», лекторкою якого виступила голова Комітету **Лариса Гретченко**.

Лекторка докладно проаналізувала разом з учасниками сімейні спори та встановлення «нетипових» фактів, що мають юридичне значення, у справах за участю військовослужбовців, а саме: 1) процесуальні особливості встановлення юридичних фактів у порядку окремого чи позовного провадження; 2) військова частина як учасник справи та ініціатор оскарження судових рішень щодо прав та інтересів військовослужбовців; 3) особливості встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу із загиблим військовослужбовцем залежно від мети: — спадкування, — отримання одноразової грошової допомоги; — соціального статусу і гарантій члена сім'ї; — призначення пенсії по втраті годувальника; 4) «нетипові» факти, що мають юридичне значення: — встановлення факту самостійного виховання дитини; — родинних відносин та перебування на утриманні; 5) практика розгляду сімейних справ щодо дітей за позовом, пред'явленим військовозоб'язаним чи військовослужбовцем.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/hfluuv.

13 грудня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Олени Максименко** на тему «Чеський суд визнав факт викрадення дитини, але відмовив у поверненні її до України».

Нещодавно міським судом м. Брно було розглянуто спір між громадянами України про повернення неповнолітньої дитини у справах про міжнародне викрадення дітей. Правова позиція, висловлена судом, може бути цікава тим, хто опинився у подібних обставинах.

У 2022 році українська сім'я отримала тимчасовий захист у Чеській Республіці. Але сімейне життя там не склалося, і жінка з дитиною згодом повернулися до Києва. На батьківщині було подано позов про розірвання шлюбу, під час розгляду якого питання визначення постійного місця проживання дитини, порядку участі у вихованні дитини вирішено не було. Черговий літній відпочинок дитина провела з батьком, після чого не повернулася до матері, а залишилася проживати у Празі. Там же вона пішла на навчання до освітнього закладу. Не погоджуючись із такими об-

ставинами, жінка звернулася до чеського суду з вимогою про повернення її дитини до постійного місця проживання у Києві, де були наявні усі необхідні умови для розвитку та освіти, а також не існувало мовного бар'єру. При цьому було надано довідки з управління освіти райадміністрації про відвідування дитиною закладу дошкільної освіти, індивідуальних тренувань.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/lbzzhm.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ АДВОКАТСЬКОЇ ПРАКТИКИ

Профільний закон передбачає три організаційно-правові форми для здійснення в Україні адвокатської діяльності: індивідуальна, адвокатське бюро та адвокатське об'єднання. Яку краще обрати?

Про переваги кожної з них розповіли голова Комітету НААУ **Богдан Кушнір** та його заступник **Дмитро Хуторний** під час заходу з підвищення кваліфікації на тему «Проведення адвокатської діяльності — організаційні форми», який відбувся у місті Рівному за підтримки ради адвокатів регіону.

Адвокати розповіли про принципи відмінності організаційно-правових форм, особливості державної реєстрації самозайнятої та юридичної осіб, надали рекомендації щодо створення статутних документів, відкриття рахунку у банку, реєстрації (взяття на облік) в податкових органах та обрання системи оподаткування. Також вони навели судову практику з окремих податкових питань.

Також учасникам презентували порівняльну таблицю з особливостями здійснення адвокатської діяльності відповідно до кожної з організаційно-правових форм.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xzahnbe.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕГРАЦІЇ СИСТЕМИ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ В ЄС

6 грудня голова Комітету **Олександр Дульський** взяв участь у міжнародному форумі, що проводився НААУ спільно з Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого в Харкові та в Києві 5 — 6 грудня 2024 року, виступивши з темою «Подальше вдосконалення діяльності адвокатури України відповідно до найкращих світових та європейських стандартів». У межах виступу адвокат зазначив: адвокатура виступає ключовим інститутом правової системи, забезпечуючи захист прав і свобод громадян, юридичну підтримку та представництво інтересів у суді.

Прагнення України до інтеграції з європейською спільнотою обумовлює необхідність адаптації національної системи адвокатури до найкращих світових практик. Європейські стандарти регламентують принципи етичної поведінки, незалежності адвокатів, доступності правової допомоги та професійної відповідальності.

Їх впровадження сприяє підвищенню довіри громадян до системи правосуддя, укріплення правової держави та верховенства права. Інтеграція до європейських стандартів дозволяє покращити ефективність української правової системи, забезпечуючи справедливе правосуддя. Впровадження європейських стандартів гарантує, що адвокати діятимуть незалежно від політичних чи інших зовнішніх впливів, що є основою для правової стабільності в країні.

Отже, інтеграція адвокатури України до європейських стандартів не тільки зміцнює її правову систему, але й сприяє розвитку демократичних цінностей, захисту прав людини і міжнародного іміджу країни.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

6 грудня голова Комітету взяла участь у **Бучанському форумі «Реформи. Децентралізація. Євроінтеграція»**. Під час заходу було презентовано підготовлений на запит Комітету Висновок Ради Європи щодо Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, в якому було проаналізовано досягнення реформи децентралізації, окреслено перелік невирішених питань та надано рекомендації щодо можливих напрямів її оновлення з огляду на нові виклики, спричинені у тому числі збройною агресією росії проти України. Учасники Форуму обговорили стан реалізації Концепції та висловили своє бачення наступних кроків щодо впровадження реформи децентралізації влади в Україні.

Зокрема, предметом дискусії були питання щодо: — актуального стану реформи децентралізації та законодавчого вектору її розвитку надалі; — напрямів майбутнього удосконалення законодавчої основи діяльності органів місцевого самоврядування відповідно по принципів Європейської хартії місцевого самоврядування; — організації публічної влади на місцях у перехідний період, перехід від військового до багаторівневого цивільного врядування; — збільшення кадрової та фінансової спроможності місцевого самоврядування; — побудови ефективної системи нагляду за законністю діяльності органів місцевого самоврядування; — розмежування повноважень між рівнями органів місцевого самоврядування, а також органами виконавчої влади; — необхідних кроків на шляху європейської інтеграції України та адаптації національного законодавства до права Європейського

Союзу; — перспектив розвитку міжмуніципального та міжнародного територіального співробітництва українських громад.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xmdvet.

17 грудня на сайті НААУ опублікована новина члена Комітету Оксани Полотнянко на тему «**Проблеми забезпечення прав людини в умовах активного використання цифрових технологій під час війни**». Україна має потужний фундамент для використання цифрових інструментів у сфері прав людини, проте необхідно вдосконалити законодавство, враховуючи міжнародні стандарти та найкращі практики. Тож розроблення та впровадження уніфікованих стандартів захисту персональних даних під час війни, інтеграція міжнародного досвіду щодо кіберзахисту у правовій сфері та посилення координації між державними органами та міжнародними партнерами для захисту цифрових прав є основними напрямками роботи надалі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/cvoqlj.

20 грудня відбулося засідання Комітету НААУ, на якому Голова Комітету — Ганна Колесник та присутні члени Комітету обговорили поточні проблеми у сфері захисту прав людини, зокрема у контексті забезпечення права особи на захист.

Також у ході проведення засідання були обговорені плани діяльності Комітету на наступний рік, а також визначені пріоритетні напрямки законопроектної роботи Комітету.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ

22 листопада на веб-сайті НААУ опубліковано статтю члена Ради Комітету **Андрія Подольського** на тему «Звернення стягнення на дебіторську заборгованість: що слід урахувати». «Наразі звернення стягнення на дебіторську заборгованість є досить дієвим механізмом виконання рішення суду», — адвокат А. Подольський.

Посилання на статтю на сайті ЗіБ: URL: zib.com.

ua/ua/164257-zvernennya_styagnennya_na_debitorsku_zaborgovanist_scho_slid.html.

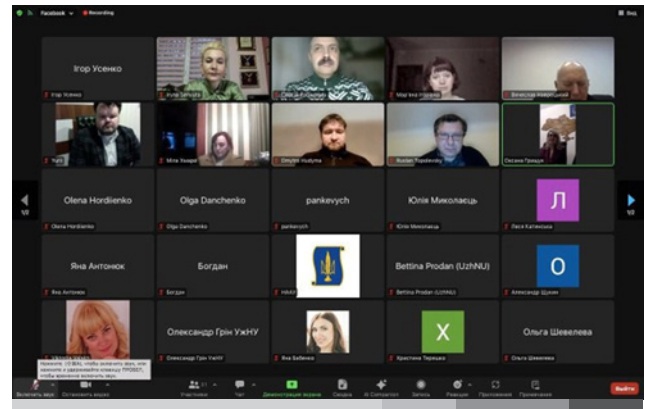
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДИЧНОГО І ФАРМАЦЕВТИЧНОГО ПРАВА ТА БІОЕТИКИ

Засідання Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики

10 грудня відбулося чергове засідання Комітету. На порядку денному засідання було обговорено низку питань: від звіту за результатами діяльності до плану роботи на 2025 рік. У плані роботи на наступний рік з-поміж діяльності заплановано просвітництво та роботу зі студентством у сфері медичного права.

Наукові читання

10 грудня Комітетом з партнерами було проведено **наукові читання на тему «Праволюдинні дороговкази для медичного права»**, присвячені **Міжнародному дню прав людини та пам'яті Рабіновича Петра Мойсейовича (26.10.1936 — 19.12.2023)**.

Основною метою заходу було пригадати життєвий і творчий шлях Петра Мойсейовича Рабіновича, висвітлити роль і значення загальнотеорійного праволюдинного доробку професора та його вплив на становлення і розвиток медичного права, а також окреслити актуальні питання забезпечення прав людини у сфері охорони здоров'я. Модератором та доповідачем на заході виступила голова Комітету — **Ірина Сенюта**.

Активності членів Комітету поза затвердженням планом

20 листопада голова Комітету **Ірина Сенюта** та її заступниця **Христина Терешко** виступили співорганізаторами з партнерами наукової платформи на тему

«Охорона та захист прав дітей в умовах сьогодення» (з нагоди 35-ї річниці з дня прийняття Конвенції ООН про права дитини (20.11.1989)). Ірина Сенюта презентувала тему «Самоврядність дитини-пацієнта: окремі аспекти». Христина Терешко виступили з темою «Інформаційні права дітей та їхніх законних представників у сфері охорони здоров'я».

21 листопада голова Комітету **Ірина Сенюта** провела корпоративну лекцію для медичних працівників Медичного центру UP. Під час лекції Сенюта І. Я. розкрила низку питань, з-поміж яких захист персональних даних, порядок ведення медичної документації, правничий регламент відеоспостереження у закладі охорони здоров'я та інші.

22 листопада голова Комітету **Ірина Сенюта** виступила модератором та доповідачем на науково-практичній конференції з міжнародною участю на тему «Адиктологія в Україні: неухильні виклики». Сенюта І. Я. розкрила доповідь на тему «Загальна характеристика адиктивної поведінки крізь призму судової практики».

22 листопада голова Комітету **Ірина Сенюта** брала участь на професійному полілозі «Ефективність гендерної політики: Україна та Світ» та поділилася з учасниками заходу роздумами щодо гендерної рівності у сфері охорони здоров'я: від рівності доступу до медичних послуг, гендерної медицини до людської гідності як аксіоматичної цінності.

24 листопада член Ради Комітету **Ольга Данченко** взяла участь у циклі лекцій Європейської асоціації студентів права ELSA Kyiv «Нове життя попри все. ДРТ в Україні: нові зміни та виклики під час воєнного стану». Доповідь на тему «Особливості реалізації програм сурогатного материнства в умовах воєнного стану в Україні».

2 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** провела корпоративну лекцію для медичних працівників Міжнародного реабілітаційного центру Козявкіна та Реабілітаційного центру «Еліта». Під час лекції Сенюта І. Я. розкрила низку питань, з-поміж яких захист персональних даних, порядок ведення медичної документації, правничий регламент відеоспостереження у закладі охорони здоров'я та інші.

2 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** як гостьова лекторка в межах циклу гостьових лекцій та бінарних занять для магістрів Київського університету туризму, економіки і права та аспірантів Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН

України провела лекцію на тему «Особисті немайнові права у сфері надання медичної допомоги: окремі питання реалізації».

3 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** взяла участь у фаховому семінарі на тему «Актуальні питання перинатальної допомоги у Львівській області за 9 місяців 2024 року. Підсумки. Перинатальні клінічні і правові акценти реалізації вимог пакетів НСЗУ на 2025 рік. Медична допомога при пологах та медична допомога новонародженим у складних неонатальних випадках». Ірина Сенюта розкрила правові питання реалізації вимог до виконання пакетів НСЗУ МОЗ України на 2025 рік.

5 грудня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** провела вебінар на тему «Повітряні тривоги. Алгоритм дій».

6 грудня члени Ради Комітету **Зінаїда Чуприна**, **Олександр Корнага** та заступниця голови **Вікторія Валах** на базі кафедри менеджменту охорони здоров'я Одеського національного медичного університету спільно з Комітетом медичного і фармацевтичного права та біоетики Національної асоціації адвокатів України провели відкриту бінарну лекцію «Захист права людини на конфіденційність у сфері охорони здоров'я», присвячену Міжнародному дню прав людини, який відзначають у всьому світі 10 грудня щороку.

12 грудня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** виступила на VIII Всеукраїнському конгресі МедСправа з темою «Юридичний захист медичного бізнесу. Чого боятися і до чого готуватися вже сьогодні».

13 грудня член Ради Комітету **Оксана Вітязь** та заступниця голови **Вікторія Валах** провели семінар у змішаному форматі для адвокатів Одеської області «Військово-лікарські комісії. Їх робота під час військового стану: Оскарження рішень та судова практика. Процесуальний статус медичної документації».

13 грудня голова Комітету **Ірина Сенюта** була спікером Міжнародної науково-практичної конференції на тему «Невидима травма: антропологія проблеми, правові механізми діагностики та відновлення», яка була організована Львівським національним університетом імені Івана Франка та Радою адвокатів Львівської області та виступила з темою «Права людини на медичну, психологічну та реабілітаційну допомогу: окремі аспекти реалізації».

16 грудня член Ради Комітету **Юлія Миколаєць** провела вебінар на тему «БПР медиків 2025: нові

вимоги чи нові проблеми?» на медичній освітній платформі для лікарів, провайдері БПР «Progress».

18 грудня член Ради Комітету **Оксана Вітязь** на платформі ВША провела вебінар для адвокатів на тему «Військово-лікарські комісії. Їх робота під час військового стану: Оскарження рішень та судова практика».

Члени Ради Комітету **Олександр Корнага, Зінаїда Чуприна, Оксана Міськів** та регіональний представник Комітету в Одеській області **Наталія Маркочева** є тренерами учасників онлайн-курсу Ради Європи HELP «Основні принципи захисту прав людини у сфері біомедицини».

Публікації членів Комітету

Сенюта І. Я. Практикум до Порадника забезпечення належної якості лікування і догляду за пацієнтами в закладах охорони психічного здоров'я України.

Сенюта І. Я. Правнича гармонія медичної практики: поради для досягнення. II Науково-практична конференція з міжнародною участю на тему «Актуальні мультидисциплінарні питання перинатології, неонатології та педіатрії: клінічні та правові аспекти» (24 — 25.10.2024).

Данченко О. В. Особливості реалізації програм сурогатного материнства в умовах воєнного стану в Україні. Цикл лекцій Європейської асоціації студентів права ELSA Kyiv «Нове життя попри все. ДРТ в Україні: нові зміни та виклики під час воєнного стану» (23 — 24.11.2024).

Данченко О. В. Отримання проїзних документів на дітей, народжених у результаті програм сурогатного материнства в Україні: виклики та досягнення воєнного часу» /англійською мовою/ III Міжнародний конгрес з репродуктивного права: «Репродуктивні права в умовах глобальної нестабільності та збройних конфліктів», м. Київ — Співголова Оргкомітету Конгресу; модераторка Секції 2 «Міжнародний досвід у сфері реалізації та захисту репродуктивних прав людини» (08.11.2024).

Миколаєць Ю. М. Публікація експертного матеріалу, присвяченого 35-річчю з дня прийняття Конвенції про права дитини на сайті ВША НААУ: URL: surl.li/enjeti.

Миколаєць Ю. М. Ціна помилки в медичній документації. Приклади із судової практики. Журнал «Головний бухгалтер медичного закладу». № 12/2024, грудень.

Миколаєць Ю. М. Консультації на онлайн-платформі «Експертус Медзаклад» — «Які перевірки ЗОЗ можливі під час воєнного стану»: URL: surl.li/nxaoid.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ

На виконання рішення Конституційного Суду у справі щодо особистого і сімейного життя особи, засудженої до довічного позбавлення волі, механізм надання засудженим короткочасних виїздів за межі виправних та виховних колоній буде вдосконалений.

Мін'юст підготував, а Кабмін уніс до парламенту проєкт Закону № 12127 від 16.10.2024 «Про внесення змін до статті 111 Кримінально-виконавчого кодексу України у зв'язку з Рішенням Конституційного Суду України від 20 грудня 2023 року № 11-р(II)/2023».

Документом пропонуються зміни до статті 111 Кримінально-виконавчого кодексу України, згідно з якими у разі смерті або тяжкої хвороби близького родича, що загрожує життю хворого, дозволяються короткочасні виїзди за межі колонії на території України (крім ТОТ): — засудженим, які тримаються у виправних колоніях мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання, дільницях соціальної реабілітації виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і дільницях соціальної реабілітації виправних колоній середнього рівня безпеки та виховних колоніях, — на строк не більше семи діб (прямують до місця призначення і у зворотному напрямку самостійно); — іншим засудженим — на строк не більше однієї доби (переміщуються до місця призначення і у зворотному напрямку та охороняються вартами колонії). Також передбачається надання дозволу на короткочасний виїзд з урахуванням останньої наявної оцінки поведінки засудженого та за результатами останньої наявної оцінки ризиків вчинення ним повторного кримінального правопорушення.

На прохання Комітету Верховної Ради України з питань правової політики в Національній асоціації провели аналіз цієї законодавчої ініціативи і дійшли висновку, що проєкт частково вирішує проблеми захисту особистих та сімейних прав засуджених, а пропонувані зміни ефективно врегульовують процедуру надання дозволу засудженому на короткочасний виїзд.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qjnskv.

Деталізуючи положення Кримінального процесуального кодексу щодо групи судових рішень, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, потрібно врахувати інтереси усіх учасників (сторін) кримінального процесу.

На це звернули увагу в Комітеті НААУ за підсумками аналізу проєкту Закону № 12139 від 21.10.2024 «Про внесення змін до статті 392 Кримінального процесуального кодексу України щодо апеляційного оскарження ухвал слідчого судді».

У НААУ звернули увагу на висновок Великої Палати Верховного Суду у справі № 237/1459/17 (постанова від 23.05.2018) про те, що у разі постановлення слідчим суддею ухвали, що не передбачена кримінальними процесуальними нормами, до яких відсилає положення ч. 3 ст. 309 КПК, суд апеляційної інстанції не має права відмовити у перевірці її законності, посилаючись на приписи ч. 4 ст. 399 КПК. Право на апеляційне оскарження такого судового рішення підлягає забезпеченню на підставі п. 17 ч. 1 ст. 7 та ч. 1 ст. 24 КПК, які його гарантують.

Нерідко судами апеляційної інстанції ігнорується право апеляційного оскарження з метою захисту своїх прав та інтересів, особливо це стосується стадії досудового розслідування, коли слідчий зловживає правом на отримання тих чи інших ухвал. У той час коли особа, відносно якої виконується ухвала слідчого судді, позбавлена права апеляційного (повторного) перегляду її законності. Зі свого боку це може породжувати дисбаланс прав учасників (сторін) кримінального процесу та не відповідає принципу пропорційності між правами та обов'язками органу досудового розслідування та зацікавленої сторони. На користь такої позиції також свідчить постанова ВП ВС у справі № 243/6674/17-к, постанови Об'єднаної палати ККС ВС у справах № 569/17036/18, № 649/3986/19.

З урахуванням викладеного профільний комітет НААУ пропонує доповнити ч. 1 ст. 392 новим пунктом, який визначатиме групу ухвал, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, а саме: «ухвали слідчого судді, які стосуються прав, свобод та інтересів будь-якої сторони кримінального процесу на стадії досудового розслідування або іншої особи, відносно якої прийнята ухвала та стосується її прав та законних інтересів».

Така редакція, на думку НААУ, виключить неоднозначне розуміння положень цієї статті та забезпечить рівне

право апеляційного перегляду рішень судів першої інстанції.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ysdtgs.

Проєкт Закону № 12243 від 25.11.2024 «Про внесення змін до статті 77 Кримінального кодексу України щодо застосування додаткового покарання у виді конфіскації майна» має бути відхилений. Такого висновку дійшли у Комітеті НААУ.

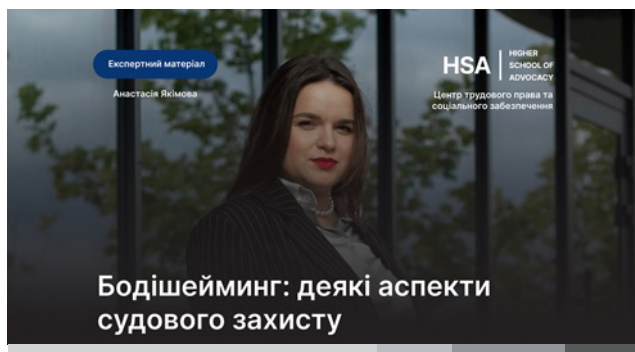
У НААУ звернули увагу на звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК), що застосовується до осіб, які здатні виправитися без ізоляції від суспільства, але в умовах випробування. Виправлення засудженого — це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив (ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу).

У НААУ вважають, що конфіскація майна засудженого, який перебуває на пробачії та з яким проводиться соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив без ізоляції від суспільства унеможлиблює настання у засудженого позитивних змін, які мають відбутися в його особистості та створити у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. А за змістом ч. 2 ст. 59 КК конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині Кримінального кодексу України. Крім цього, законопроєкт № 12243 не передбачає чіткого переліку корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, за які може бути застосована конфіскація майна у разі застосування ст. 77 КК. Такий підхід порушує принцип правової визначеності.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/qolhza.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

21 листопада на сайті ВША НААУ був оприлюднений експертний матеріал члена Ради Комітету

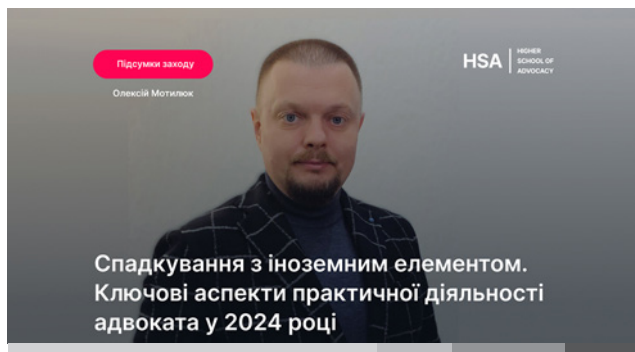

Анастасії Якімової на тему «Бодішеймінг: деякі аспекти судового захисту».

Будь-яка дискримінація — це завжди неприємна історія. Протидія дискримінації та захист честі, гідності та ділової репутації — це важлива складова захисту прав людини. При цьому варто розуміти: — яке правове регулювання суспільних явищ; — які способи захисту варто застосовувати; — яка національна та європейська судова практика може бути застосована у конкретній категорії справ; — які є «підводні камені» у цих категоріях справ.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/plqpsc.

У листопаді у ВША НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Спадкування з іноземним елементом. Ключові аспекти практичної діяльності адвоката у 2024 році», лектором якого виступив член Ради Комітету **Олексій Мотилюк**.

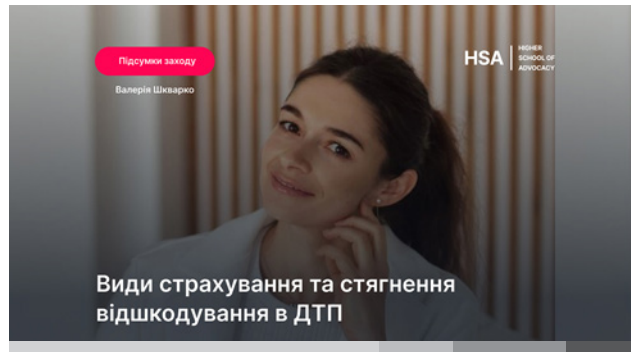

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками спадкування з іноземним елементом, а саме: 1) дефініція «іноземний елемент»; 2) сучасне правове регулювання в Україні; 3) сучасне правове регулювання в Україні; 4) прикладна класифікація форм іноземного елементу: — спадкодавець; — спадкоємець / спадкоємці; — юридичні факти та формальні обставини

(заповіт, спадкова справа, шлюб, родинні стосунки тощо); — майно (майнові права).

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/bnvawf.

У грудні у ВША НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Види страхування та стягнення відшкодування в ДТП», лекторкою якого виступила секретар Комітету **Валерія Шкварко**.

Лекторка докладно проаналізувала разом з учасниками види страхування та стягнення відшкодування в ДТП, а саме: 1) критерії вибору страховика; 2) види страхування; 3) дії при настанні страхового випадку; 4) звернення з заявою про відшкодування та її розгляд; 5) межі відповідальності страховика; 6) відповідальність за прострочення відшкодування.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ynlfxf.

4 грудня на сайті НААУ була оприлюднена стаття голови Комітету **Олега Простибоженка** та помічниці адвоката **Владислави Насирової** на тему «Бізнес під ударом. Поділ між подружжям частки в статутному капіталі господарського товариства».

«Абсолютно доречним вбачається поділ частки у статутному капіталі товариства між подружжям в натурі, де кожен із подружжя набуває пропорційний розмір частки і стає повноправним учасником товариства», — адвокат **О. Простибоженко**.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/hknxfef.

У грудні у ВША НААУ відбувся захід з підвищення кваліфікації адвокатів на тему «Супровід адвокатом клієнта в нотаріальному процесі у спадкових кейсах», лектором якого виступив член Ради Комітету **Олексій Мотилюк**.

Лектор докладно проаналізував разом з учасниками супровід адвокатом клієнта в нотаріальному

процесі у спадкових кейсах, а саме: 1) до занурення в нотаріальний процес; 2) безпосередньо перед зануренням; 3) участь адвоката у формуванні спадкової справи; 4) виклики адвоката при контакті з нотаріальним процесом; 5) чи є життя після отримання свідоцтв; 6) можливості врегулювання спадкових спорів (ADR) у нотаріальному процесі.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/tavajy.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У листопаді — грудні заступник голови Комітету **Тетяна Рабко** провела такі заходи:

21 листопада — вебінар «Можливості електронного судочинства для юридичних осіб»;

26 листопада — вебінар «Що потрібно знати про строки при розгляді господарських справ?»;

29 листопада — вебінар «Огляд судової практики у сфері електронного судочинства»;

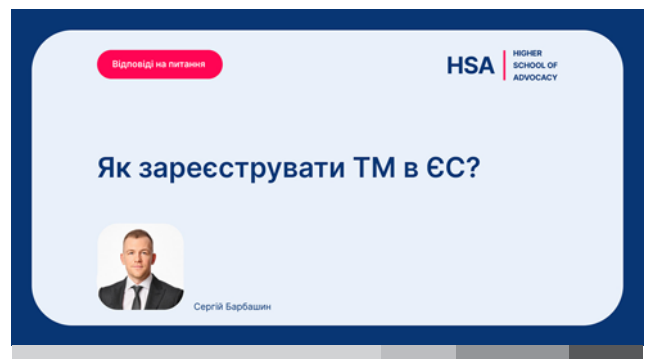

7 грудня — майстер-клас «Електронний суд. Ознайомлення із матеріалами справи та оскарження судових рішень».

У грудні **Тетяна Рабко** стала лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Молодий правник року» 2023 у номінації «Молодий адвокат».

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У межах рубрики ВША НААУ #Відповідінапитання заступник голови Комітету **Сергій Барбашин** відповідає на запитання адвокатів «Як зареєструвати торговельну марку на території Європейського Союзу?».

Для осіб, що прагнуть захистити свою торговельну марку на території Європейського Союзу, реєстрація торговельної марки через Європейське Відомство Інтелектуальної Власності (EUIPO) є оптимальним рішенням. Заявка до EUIPO дозволяє зареєструвати торговельну марку одночасно в усіх 27 державах — членах ЄС, що значно спрощує процес та знижує витрати порівняно з поданням окремих національних заявок в кожній країні ЄС.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/csbrsb.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ БІЗНЕСУ ТА ІНВЕСТИЦІЙ

4 грудня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Олександра Коваленка** на тему «Звільнення директора: юрисдикція спорів».

У відносинах між вищим органом товариства та його виконавчим органом час від часу виникають суперечки. Коли вони заходять у глухий кут, розпочинаються судові процеси. Однією із типових категорій справ є поновлення на роботі керівника.

Досить тривалий час судова практика наголошувала, що спір щодо звільнення члена виконавчого

органу товариства підлягає розгляду в порядку господарського судочинства. Адже відповідно до ч. 3 ст. 99 ЦК повноваження члена виконавчого органу можуть бути в будь-який час припинені або він може бути тимчасово відсторонений від виконання своїх повноважень. До виключної компетенції загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю належать створення та відкликання виконавчого органу товариства (ч. 4 ст. 145 ЦК).

Конституційний Суд України у справі про офіційне тлумачення ч. 3 ст. 99 ЦК роз'яснив (рішення від 12.01.2010 № 1-2/2010), що реалізація учасниками акціонерного товариства корпоративних прав на участь у його управлінні шляхом прийняття компетентним органом рішень про обрання (призначення), усунення, відсторонення, відкликання членів виконавчого органу цього товариства стосується також наділення або позбавлення їх повноважень на управління товариством.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/piquor.

5 грудня на сайті НААУ була оприлюднена стаття заступника голови Комітету **Сергія Лисенка** на тему «Особливості захисту нерухомості від рейдерів у реаліях воєнного стану».

Український ринок нерухомості протягом всього періоду свого існування зазнав кілька хвиль рейдерства. Всі вони були зумовлені певною нестабільністю в державі та прогалинами у законодавстві з питань захисту права власності. Ціллю рейдерських атак є актив власника, нерухоме майно. Зазвичай, найбільш уразливим до рейдерських атак є майно, що має юридичні дефекти у правовстановлюючих документах або власники якого мають проблеми у відносинах зі співвласниками, кредиторами, які документально належним чином не врегульовані.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/exyduv.

13 грудня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Дениса Нагорнюка** на тему «Обшук та арешт активів: загрози та стратегія реагування».

Однією з найбільш важливих дій, які держава може застосувати до бізнесу під час кримінального провадження, є обшук та арешт активів. Підприємство в будь-якому разі зазнає збитків, навіть якщо справа закривається або суд виносить виправдувальний вирок. Як мінімізувати ризики?

Арешт активів у межах кримінального провадження напряму загрожує безперервному функціонуванню компанії, її репутації та фінансовій стабільності. Можна виділити такі основні ризики: 1) втрата ліквідності та фінансова нестабільність. Арешт коштів та активів позбавляє бізнес можливості виконувати щоденні операційні витрати, як-от виплати заробітної плати, платежі за контрактами, оплату податків тощо; 2) репутаційні втрати. Сам факт арешту впливає на репутацію компанії серед партнерів, клієнтів та інвесторів. Навіть якщо згодом буде доведено невинуватість, репутація відновлюється досить довго; 3) втрати бізнес-зв'язків та клієнтів. Через обмеження фінансової діяльності компанія може не виконувати свої зобов'язання перед партнерами та клієнтами; 4) перешкоди в операційній діяльності. Арешт обладнання, нерухомості чи інших активів зупиняє або обмежує виробничі процеси, ускладнює виконання замовлень.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/guwywr.

18 грудня на сайті НААУ була оприлюднена стаття члена Ради Комітету **Кристини Шох** на тему «Податки в ІТ: основні системи і типові судові спори».

Оподаткування у сфері ІТ — це не лише цифри та схеми, але й постійний пошук балансу між ефективністю і відповідністю закону. Аби ІТ-спеціалістам та компаніям уникати типових податкових ризиків, варто враховувати наявну судову практику.

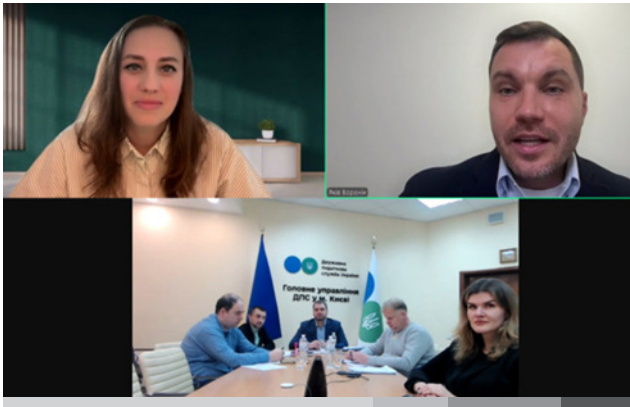
В Україні більшість ІТ-фахівців працюють як фізичні особи — підприємці, сплачуючи єдиний податок. Це дає переваги порівняно з іншими формами оподаткування. Основна модель роботи — 3 група, де ставка податку становить 5 % від загального доходу. Ліміт останнього у 2024 року становив 8 285 700 гривень. Також щомісяця сплачується єдиний соціальний внесок у розмірі 22 % від мінімальної зарплати (1760 гривень). Для порівняння: за звичайних найманих працівників роботодавець сплачує 18 % податку на доходи фізосіб, 1,5 % військового збору та 22 % ЄСВ. Для ІТ-компаній частіше застосовують загальну систему оподаткування, де стандартна ставка податку на прибуток становить 18 %. При досягненні обороту в 1 млн грн додатково сплачується ПДВ 20 % (окрім експорту ІТ-послуг). Окрім цього, застосовується 5 % ПДФО та 1,5 % військового збору на виведений капітал.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ocqnhе.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МИТНОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

5 грудня за ініціативи Комітету спільно з Державною податковою службою України відбувся вебінар на тему «Фактичні перевірки, ліцензії, податковий борг: ключові проблеми та рішення», під час якого експерти розкрили питання щодо порядку проведення податкових перевірок та реалізації права на захист від безпідставного та необґрунтованого податкового

контролю. Крім того, спікери розповіли про підстави для анулювання та відмови у видачі ліцензій, а також порядок оскарження таких рішень. Частина заходу було присвячено процедурі виникнення та погашення податкового боргу, а також особливостям його оскарження в адміністративному та судовому порядку. Вебінар став черговим кроком у підвищенні рівня правової обізнаності адвокатів і підприємців, спрямованим на зменшення конфліктів із податковими органами та підвищення правової культури у сфері бізнесу.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

У листопаді відбувся тренінг для прокурорів та суддів на тему «Сексуальне насильство, пов'язане зі збройним конфліктом». Спікером заходу стала заступниця голови Комітету, тренерка від Українського Червоного Хреста **Ольга Поєдинок**.

«Успіх будь-якого освітнього заходу залежить у першу чергу від тих, хто проходить навчання: їхньої вмотивованості, рівня підготовки, досвіду практичної роботи, людських якостей тощо. Цього разу мені, безумовно, пощастило: група швидко приймала нову інформацію, поєднувала її з уже наявними знаннями та застосовувала теоретичні конструкції до реальних ситуацій. Окрім безпосередньо СНПК, ми

*встигли розглянути й більш широке коло питань із сфер міжнародного гуманітарного права, міжнародного кримінального права та міжнародного захисту прав людини, а також загалом дії міжнародного права в правовій системі України. Звичайно, не оминули увагою й зміни, пов'язані з недавньою ратифікацією Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Але найважливішим результатом тренінгу стало те, що його учасники та учасниці змогли обговорити проблеми, з якими вони стикаються у своїй щоденній роботі, а також поділитися одне з одним практичним досвідом», — зазначила **Ольга Поєдинок**.*

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/mzrdkq.

12 грудня на сайті «Український політико-правовий дискурс» була оприлюднена стаття голови Комітету **Анатолія Тельмана** на тему «Проблема гендеру в правовій парадигмі: рівність та справедливість».

Гендерне питання є одним із факторів, який потенційно може породжувати суперечливі моменти в юриспруденції, оскільки будь-яка диференціація (у нашому

випадку за статтю) формує такі ризики. Проте культурно-історичний досвід традиційно демонстрував чітке правове позиціонування чоловіка й жінки і в статевому, і в соціокультурному розумінні.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/xlhkll.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЗМІ

Нова модель суду присяжних, яка нещодавно була схвалена за основу Верховною Радою України, викликає чимало спорів у професійній спільноті. Адже є обґрунтовані сумніви у її відповідності українським реаліям.

Проект Закону № 3843 від 14.07.2020 «Про суд присяжних» став предметом обговорення на круглому столі, який організував і провів Комітет НААУ.

Заступник голови Комітету Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності **Григорій Мамка** запевнив, що парламентарі готові доопрацьовувати проєкт та вносити правки до нього від адвокатів. Також нардеп звернув увагу, що цей проєкт необхідно розглядати у комплексі з іншим проєктом № 3845 від 14.07.2020 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Закону України «Про суд присяжних», а також пообіцяв підтримати адвокатуру, аби її думка була почута законодавцями.

Адвокат Міжнародного кримінального суду, експерт з організації суду присяжних **Ілля Новіков** розповів, що суд присяжних є його пристрастю, він має понад 20-річний стаж роботи з ним у статусі адвоката. Але, на його думку, концепція законопроєкту є мертвонародженою. Дієвою була б модель повноцінного суду присяжних, тобто колегія з п'яти громадян без

професійних зв'язків із судовою системою, що розглядають кримінальну справу окремо від суддів та без їхньої присутності у нарадчій кімнаті. Експерт застеріг, що така модель буде сприяти збільшенню кількості виправдувальних вироків судів і це може викликати обурення суспільства, однак вона є найбільш об'єктивною та незалежною.

Частково підтримав позицію колеги адвокат **Олександр Тананакін**. Він вважає, що в чинній редакції законопроєкт прийнятий не буде, адже він містить безліч розбіжностей між реальним життям та описаною парламентарями моделлю. З таким судом присяжних розгляд справи зведеться виключно до оцінки ораторського мистецтва сторін та доля людини буде вирішуватися виключно через призму суб'єктивного вподобання виступів присяжним, наче у театрі.

Голова Комітету кримінального права та процесу Ради адвокатів Одеської області **Денис Пономаренко** виявився прихильником класичного суду присяжних. Він не підтримує чинну модель з трьох осіб та двох професійних суддів, що передбачена Кримінальним процесуальним кодексом. Адвокат провів паралелі через історичний аспект та проаналізував недоліки минулого.

Голова Комітету НААУ **Олексій Шевчук** наголосив, що на базі НААУ буде створено тимчасову робочу групу, яка вивчатиме питання суду присяжних в Україні. Адже це важлива ініціатива. Водночас проєкт № 3843 викликає спірні питання, зокрема щодо виборності присяжних, їхньої антикорупційної захищеності та нерозривності із судовим робочим процесом.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/yhbhju.

Система державних гарантій здійснення адвокатської діяльності є запобіжником від впливу на адвоката. Натомість відсутність відповідальності фактично дає можливість безкарного порушення засад Конституції України й чинного законодавства про адвокатуру.

Аби усунути цю прогалину, група народних депутатів внесла до Верховної Ради проєкт Закону № 12320 від 16.12.2024 «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності». Участь у підготовці проєкту взяли представники Комітету НААУ.

Автори законодавчої ініціативи відзначають, що проблема ототожнення адвоката з клієнтом набула особливої гостроти. Це пов'язано, зокрема, зі різким зростанням кількості кримінальних проваджень щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збройною агресією РФ, а також розглядом судових справ щодо обмеження прав осіб, пов'язаних з державою-агресором. Кожен такий факт викликає занепокоєння у суспільстві, що часто проектується на адвокатів, які, виконуючи свій професійний обов'язок, здійснюють захист прав та законних інтересів своїх клієнтів. При цьому йдеться не про епізодичні випадки такого ототожнення, а про системну проблему, яка потребує свого вирішення, оскільки завдає шкоди як окремим адвокатам, так і інституту адвокатури загалом.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/embycs.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ

9 грудня з доповіддю про підходи та доцільність у сучасних реаліях державотворення реформування адвокатури виступила член Ради адвокатів України, Голова Комітету **Оксана Каденко** на Міжнародному форумі адвокатів, який проходив у Харкові та Києві. Вона зауважила, що доцільність реформи адвокатури має визначатися з огляду на те, чи може успішно

існувати цей інститут згідно з моделлю, що визначена законодавством, без її концептуальних змін. За будь-яких умов реформа повинна відповідати стандартам поступовості, виваженості та незмінності існуючих основ інституту адвокатури та принципових засад його функціонування.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/ssrfcf.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ МЕДІА ТА РЕКЛАМНОГО ПРАВА

У листопаді ВША НААУ провела тренінг для адвокатів на тему «Захист журналістської діяльності в Україні». Захід відбувся у межах проекту «The Bar and local media: building synergy for the Freedom of Speech», який реалізується за підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Нідерландів та Благодійної організації «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги».

Тренінг мав на меті надати адвокатам знання та інструменти для захисту прав журналістів, зокрема в умовах воєнного стану. Особливий акцент було зроблено на стандартах свободи вираження поглядів, доступі до публічної інформації, кримінально-правових аспектах та правовому регулюванні медіадіяльності.

Особливо цікавим і насиченим став другий день завдяки виступу тренерки, членкині Ради Комітету, Віце-президентки Access Info Group — організації, яка слідує за дотриманням Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів, **Тетяни Олексюк**.

Тема доступу до інформації викликала неабиякий інтерес у учасників. Тетяна Олексюк детально пояснила: — як адвокати можуть забезпечувати право доступу до публічної інформації для своїх клієнтів; — як працює Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів; — які ключові моменти варто врахувати під час взаємодії з органами державної влади. Ці знання важливі не лише для захисту журналістів, а й для кожного, хто прагне прозорості в роботі державних органів.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/unjhdf.

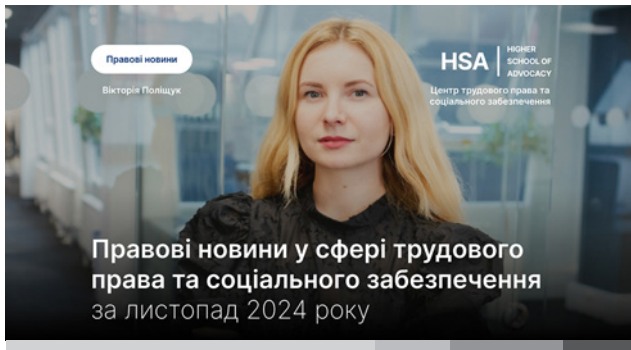
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Публікації та вебінари членів Ради Комітету за листопад — грудень:

Вікторія Поліщук:

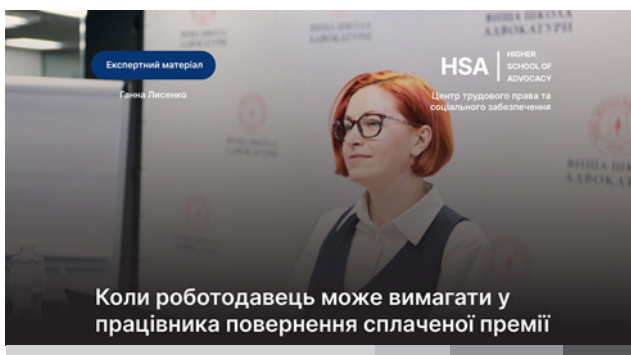
— Правові новини у сфері трудового права та соціального забезпечення за листопад 2024 року;

- Перевірки військового обліку. План підготовки;
- Судова практика з питань соціального захисту військовослужбовців та членів їх родин за листопад 2024 року;
- Відмова працівника від проходження інструктажів і перевірки знань з охорони праці: висновок Верховного Суду;
- Виплата одноразової грошової допомоги у зв'язку із встановленням інвалідності військовослужбовцям: аналіз постанови ВС.

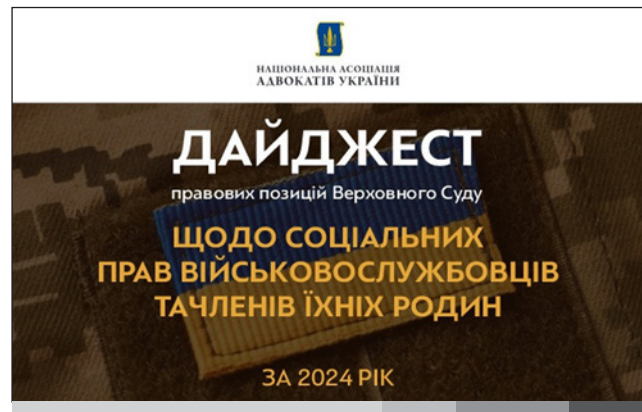
Ганна Лисенко:

— Коли роботодавець може вимагати у працівника повернення сплаченої премії?

Комітет опублікував **Дайджест правових позицій Верховного Суду щодо соціальних прав військовослужбовців та членів їхніх родин за 2024 рік.**

Документ охоплює 29 постанов Касаційного цивільного суду та Касаційного адміністративного суду. Висновки, зроблені суддями Верховного Суду, стосуються таких питань, як: виплата додаткової грошової допомо-

ги; виплата додаткової винагороди; встановлення факту відмови від отримання одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю військовослужбовця у період дії воєнного стану; перерахунок одноразової грошової допомоги у зв'язку із загибеллю військовослужбовця; підсудність установа факту родинних відносин з військовослужбовцем; непроведення повного розрахунку при звільненні; невиклата пенсії, яка нарахована за рішенням суду; компенсація за неотримане речове майно; відмова у призначенні пенсії.

У грудні Комітет здійснив правовий аналіз проекту Закону № 11527 від 28.08.2024 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підготовки, безперервного професійного розвитку та професійної діяльності за професіями у сфері охорони здоров'я».

Документом пропонується доповнити ст. 4-2 Кодексу законів про працю нормою про те, що професійні стандарти на професії у сфері охорони здоров'я затверджуються після погодження з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

У НААУ звернули увагу, що при цьому законопроект не пропонує визначити порядок та строки погодження професійних стандартів у МОЗ та наслідки їх непогодження для роботодавців. Також не визначається питання розроблення та затвердження професійних стандартів для медиків, які ведуть приватну діяльність, наприклад як ФОП без найманих працівників.

Також адвокати наголосили на існуванні проблеми зміни умов праці для працюючих працівників. У момент прийняття працівника на роботу роботодавець перевіряє відповідність працівника посаді (кваліфікаційним вимогам та характеристикам посади), доводить до нього посадові обов'язки тощо.

18 грудня відбувся вебінар «Трудові права адвокатів», лекторами стали Вікторія Поліщук та Дмитро Навроцький.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

У грудні Комітет здійснив правовий аналіз проекту Закону № 12202 «Про внесення змін до Господарського кодексу України щодо захисту вітчизняного оборонно-промислового комплексу». Запропоновані зміни передбачають тимчасове звільнення виконавців державних контрактів з оборонних закупівель від обов'язку сплати штрафу у розмірі семи відсотків, встановленого абз. 3 ч. 2 ст. 231 ГК, за порушення строків виконання зобов'язання понад 30 днів.

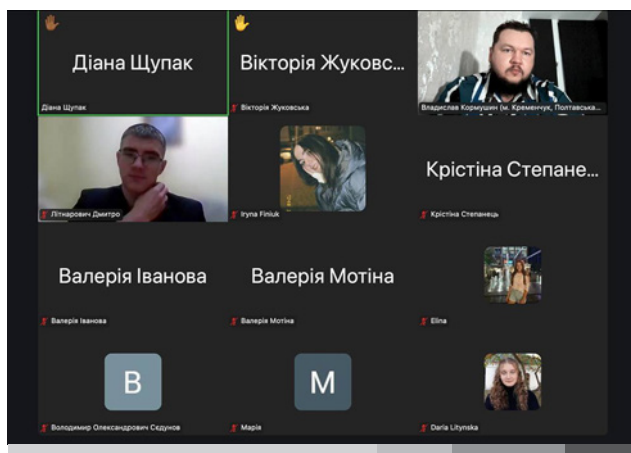
Автори ініціативи виходили з того, що таке звільнення необхідне для зниження фінансового навантаження на оборонні підприємства, які виконують критично важливі завдання для зміцнення обороноздатності держави. А обмеження застосування штрафних санкцій дозволить зосередити ресурси на забезпеченні виконання контрактних зобов'язань та зменшить ризик затримок у постачанні оборонної продукції, особливо в умовах високих витрат і непередбачуваних обставин воєнного часу.

У Комітеті звернули увагу, що чинна норма ГК передбачає фіксований розмір штрафних санкцій, «якщо інше не передбачено законом чи договором». Тобто штраф у 7 % не є імперативно визначеною величиною. Його розмір може обиратися сторонами за домовленістю і може бути більшим або меншим. І лише у тому випадку, коли у договорі (контракті) розмір штрафу визначено не буде, він становитиме 7 % відповідно до ч. 2 ст. 231 ГК.

Таким чином, роблять висновок у НААУ, редакція проекту враховує лише один із можливих варіантів розміру штрафу. А тому проблематика не вирішується у повному об'ємі. Крім того, поза увагою залишилося питання позовної давності.

МОЛОДІЖНИЙ КОМІТЕТ НААУ — «UNBA NEXTGEN»

28 листопада регіональний представник Молодіжного Комітету у Полтавській області адвокат **Владислав Кормушин** провів онлайн-зустріч зі студентами-правниками Острозького осередку Ліги студентів АПУ на тему «Вільний час адвоката — міф чи реальність?».

Під час заходу студенти дізналися про важливість та особливості тайм-менеджменту, різні методики адміністрування робочого часу, пріоритизацію робочих задач.

Владислав Кормушин також поділився власним досвідом зі студентами, організацією власного часу та тайм-менеджментом офісу адвоката.

На заході студенти також дізналися про напрями діяльності Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen, його особливості та переваги.

В Україні завершився Всеукраїнський конкурс «Молодий правник року», який проводить Рада молодих юристів України. Переможців за підсумками 2023 року у п'ятнадцяти номінаціях назвали під час Форуму молодих юристів України, який відбувся у Києві.

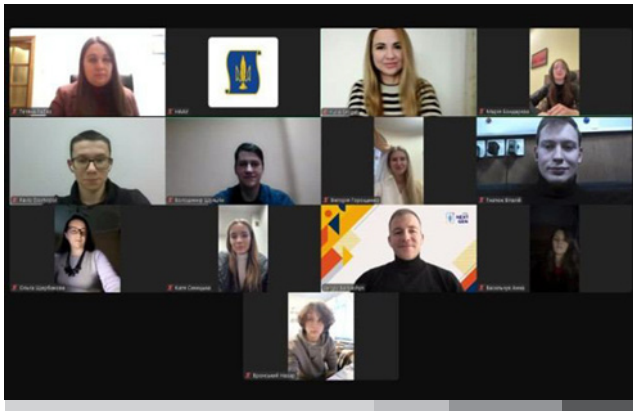
Експертне журі, до складу якого увійшли заступник голови Національної асоціації адвокатів України, Ради адвокатів України Валентин Гвоздій та голова Молодіжного Комітету **Сергій Барбашин**, обирали найкращих з-поміж понад 1000 кандидатів.

Підтримку та допомогу в реалізації проекту як партнер конкурсу надавав Молодіжний Комітет НААУ — UNBA NextGen.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/enzvrh](https://surl.li/enzvrh).

Завершився суперфінал III Турніру із судових дебатів серед студентів-юристів 3 — 4 курсів ступеня «Бакалавр» та «Магістр», організований Національною асоціацією адвокатів України.

Імена переможців були названі під час засідання Молодіжного Комітету **29 листопада**.

За підсумками змагань у суперфіналі перемогу здобула команда «Свідки правовладдя». Суддями турніру виступили адвокати Сергій Берзін, Ольга Щербакова та Ірина Бутирська.

Детальніше за посиланням: [URL: surl.li/ortlqr](https://surl.li/ortlqr).

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ГУМАНІТАРНИХ ПИТАНЬ І ТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВ

22 листопада у НААУ відбувся творчий вечір «Лірика перемоги, або поезія, народжена війною», під час якого свою поезію презентували адвокати **Іванна**

Голуб, Таміла Алексик, Володимир Віхляєв, Марина Черненко та Юрій Романюк.

Окрім цього, відбулося відкриття виставки художніх робіт «Реальність і підсвідомість пензлями митців» адвокатів Марини Черненкої та Віктора Володимирського, яка тривала в офісі НААУ до 20 грудня.

13 грудня під час засідання РАУ презентовано першу книгу оповідань адвокатів «Щоденник мого адвоката». Видання поєднує в собі оповідання, есе та повісті, написані адвокатами — учасниками першого Всеукраїнського конкурсу прози серед адвокатів «Особистий погляд».

Щоденник презентував його автор-упорядник, експерт Комітету **Андрій Осіпов** під час засідання Ради адвокатів України, яке проходило 13 — 14 грудня.

Конкурс, організований Комітетом у співпраці з Центром досліджень адвокатури і права НААУ у 2021 році, надав можливість правникам з усієї країни продемонструвати свої літературні таланти та поділитися власними думками, переживаннями та історіями. Він став важливою подією у світі юридичної спільноти, оскільки відкрив нові горизонти для творчої самореалізації адвокатів.

Придбати книгу можна на сайті jurkniga.ua.

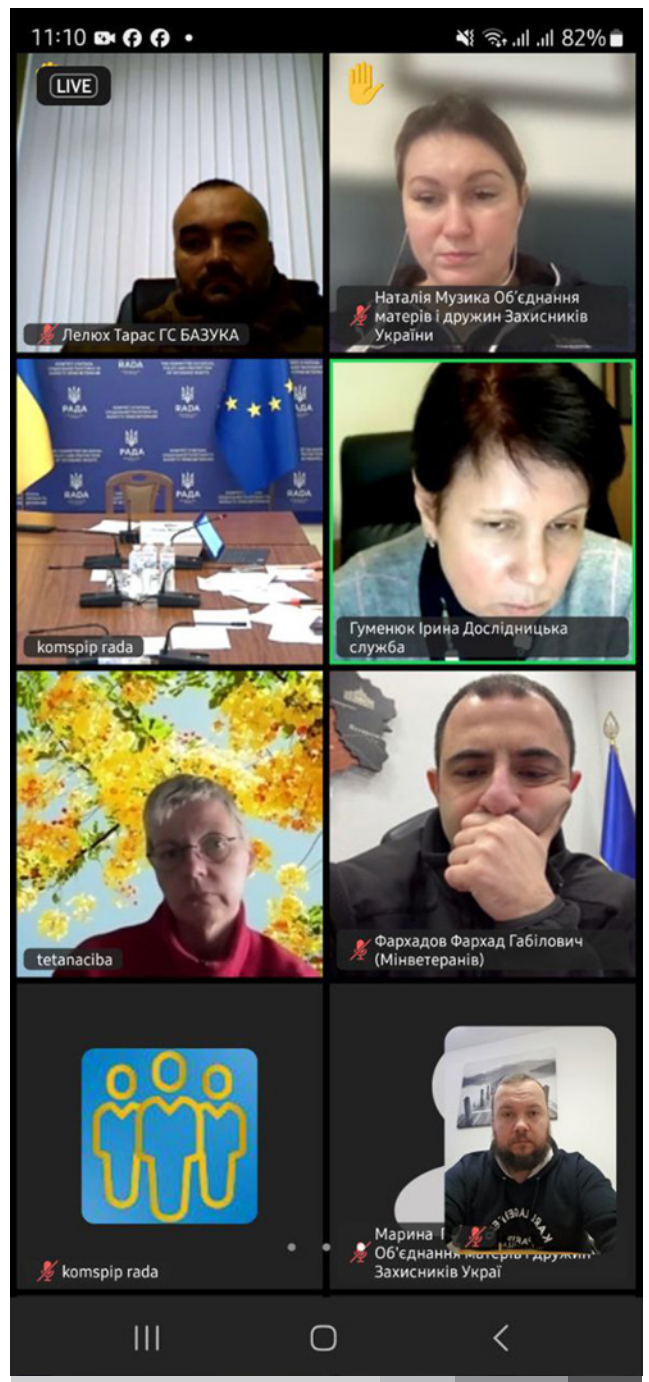
ЦЕНТР НАДАННЯ МЕТОДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ АДВОКАТІВ З ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИ НААУ

2 грудня член Центру Богдан Кушнір взяв участь у засіданні робочої групи з доопрацювання до другого читання проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо правового статусу громадських об'єднань ветеранів війни» (реєстр. № 11123 від 25.03.2024). Під час обговорення були підняті питання, пов'язані з реєстрацією громадських об'єднань ветеранів війни та визначенням таких організацій

1. В абзаці другому підпункту 2 пункту 1 розділу I законопроекту слова «Захисників і Захисниць України» замінити словами «Захисників і Захисниць України, і до складу яких входять в тому числі ветерани війни, члени сімей загиблих (померлих) ветеранів війни або члени сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України».

Обґрунтування цього є таким. Цією поправкою пропонується визначити обов'язковою умовою для отримання неприбутковими громадськими організаціями та спілками статусу громадського об'єднання ветеранів війни таку, як входження до їхнього складу, у тому числі, ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни або членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України. Це допоможе на законодавчому рівні встановити запобіжник від того, щоб будь-яке громадське об'єднання могло просто зазначити у своїх статутних документах відповідну мету діяльності для того, щоб претендувати на визначені законом пільгові умови діяльності для громадських об'єднань ветеранів війни.

Також виникли питання щодо функціонування надалі таких організацій за умови загибелі одного із засновників чи зникнення безвісти. Чи не призведе це до втрати статусу ветеранського об'єднання?

Для опрацювання цих питань було прийнято рішення про надання пропозицій та формування переліку питань, пов'язаних із державною реєстрацією та функціональними можливостями відповідних підрозділів Міністерства юстиції України. Ці пропозиції будуть сформовані представником НААУ та Міністерством у справах ветеранів України.

КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

12 грудня на вебсайті НААУ опубліковано статтю заступника голови Комітету **Юрія Григоренко** на тему «Суд присяжних в Україні: обрана модель має враховувати ризики воєнного стану». «Мобілізація присяжного під час воєнного стану створює значні виклики для безперервності судового процесу та дотримання прав учасників кримінального провадження. Запровадження в Україні суду присяжних, хоча і було передбачено Конституцією, однак наразі не було реалізовано в повній мірі. Тож схвалення парламентом самої ідеї знаменує початок системних змін, спрямованих на посилення ролі суспільства у забезпеченні справедливості», — адвокат Ю. Григоренко.

СПІВПРАЦЯ КОМІТЕТІВ

Молодіжний Комітет НААУ — UNBA NextGen та Комітет НААУ з питань гендерної політики, продовжують публікувати статті в рубриці «Власний досвід у професії».

16 грудня на сайті НААУ була оприлюднена стаття про власний досвід у професії голови Молодіжного Комітету НААУ — UNBA NextGen **Сергія Барбашина**.

Суть публікацій полягає у розкритті адвокатами, членами рад комітетів інформації про мотиви обрання професії юриста чи розповідь про наставника, що допоміг інтегруватися у професію; опис першого досвіду участі у судовому засіданні; опис справи, що запам'яталася із власної практики, та життєве кредо.

Детальніше за посиланням: URL: surl.li/rpfauy.

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ

Любов Барцадук, адвокат,
член Комітету Національної асоціації
адвокатів України з питань господарського
права та процесу, к. ю. н.

Наталія Ковалко, адвокат,
член Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії
адвокатури Київської області,
Заслужений юрист України,
бізнес-медіатор, д. ю. н., професор

Головним завданням господарського судочинства є своєчасне вирішення спорів у межах розумних строків, що є гарантією справедливого суду та важливою складовою реалізації права на доступ до правосуддя. Однак недостатня кількість кадрів у судовій системі залишається однією з основних причин недотримання цих строків, ситуація з чим значно загострилася після початку повномасштабної військової агресії зі сторони російської федерації.

Незважаючи на вже існуючий багаторічний кадровий дефіцит, чисельність суддів місцевих господарських судів у 2023 році зменшилася на 5,4 %, до 453 штатних одиниць із 479 у 2022 році. В апеляційному порядку господарські справи в 2023 році розглядали 120 суддів, кількість яких зменшилася на 15,5 % зі 142 у 2022 році. Щодо Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду, то чисельність суддів, які фактично розглядали справи у 2023 році, зменшилася на 8,8 %, до 31 особи із 34 у 2022 році. Водночас середній рівень навантаження на одного суддю місцевого господарського суду у 2023 році становив 520 звернень (у 2022 році — 359 звернень), апеляційного господарського суду — 435 звернень

(у 2022 році — 268 звернень), Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду — 344 звернення (у 2022 році — 256 звернень)¹. Такі реалії сьогодення в системі правосуддя та прогресуюче зростання кількості спорів між учасниками господарських правовідносин зумовлюють необхідність пошуку альтернатив традиційному судовому розгляду справи.

При цьому варто відзначити, що відповідно до пункту 2 частини 5 статті 13 Господарського процесуального кодексу України² суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, сприяє врегулюванню спору шляхом досягнення угоди між сторонами. Одним із можливих способів такого сприяння може бути проведення процедури врегулювання спору за участю

¹ Аналіз стану здійснення правосуддя при розгляді господарських справ за 2023 рік. URL: supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Analiz_KGS_pravosud_2023.pdf.

² Далі за текстом — ГПК.

судді, яка була запроваджена наприкінці 2017 року з набуттям чинності Законом України від 03.10.2017 № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів».

Процедура врегулювання спору за участю судді в господарському судочинстві регулюється положеннями глави 4 розділу III ГПК. Так, відповідно до ст. 186 ГПК врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. ГПК визначено випадки, коли проведення цієї процедури не допускається, зокрема у спорах (справах):

1) про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом;

2) за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

3) у випадку вступу в справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Згідно зі ст. 187 ГПК про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу, якою одночасно зупиняє провадження у справі. Строк проведення цієї процедури не може перевищувати 30 днів з дня постановлення ухвали про її проведення. При цьому важливо зазначити, що цей строк продовженню не підлягає. У разі недосягнення сторонами мирного врегулювання спору повторне проведення цієї процедури не допускається, а справа передається на розгляд іншому судді, визначеному в порядку, установленому ст. 32 ГПК.

Формами проведення врегулювання спору за участю судді є наради, які можуть бути спільними, що проводяться за участю всіх сторін, їхніх представників і судді, та (або) закритими, що проводяться за ініціативою судді з кожною зі сторін окремо. Ключовим аспектом проведення цієї процедури є те, що інформація, отримана будь-якою зі сторін, а також суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною, що унеможлиблює в подальшому розголошувати таку інформацію без отримання відповідної згоди на це. Такий підхід забезпечує довіру між учасниками процесу і стимулює їх відкрито обговорювати свої позиції задля пошуку більш ефективного вирішення спору.

Результатом досягнення домовленостей сторонами під час врегулювання спору за участю судді може бути:

— укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження;

— звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду або в разі відмови позивача від позову;

— визнання позову відповідачем.

Судова практика свідчить, що сторони найчастіше оформлюють свої домовленості шляхом укладення мирової угоди. Наприклад, у справі № 916/2396/22 ФОП звернувся до суду з позовною заявою до іншого ФОП про стягнення заборгованості в розмірі 43951,38 грн, зокрема: заборгованості за користування об'єктом суборенди в розмірі 10000,00 грн, інфляційних втрат у розмірі 780,00 грн, пені в розмірі 613,02 грн, 3 % річних у розмірі 58,36 грн, штрафних санкцій відповідно до положень договору в розмірі 12500,00 гривні. Позивач обґрунтовував свої вимоги неналежним виконанням відповідачем умов договору суборенди, а саме: несплатою орендної плати. Пізніше сторони звернулися до суду з обопільними заявами про проведення у справі врегулювання спору за участю судді, результатом якого стало затвердження мирової угоди. Відповідно до умов мирової угоди сторони домовилися, що заявлені позовні вимоги позивача до відповідача задовольняються в остаточній сумі 30000,00 грн, що складається зі 12500,00 грн та 17500,00 грн штрафних санкцій відповідно до положень договору суборенди. Крім того, сторони погодили, що відповідач сплачує позивачу 50 % оплачуваного ним судового збору³.

У справі № 910/15549/23 результатом звернення до процедури врегулювання спору за участю судді також стало укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження. Передувало цьому звернення акціонерного товариства до суду з позовом до товариства з обмеженою відповідальністю про стягнення суми грошових коштів у розмірі 24000000,00 грн. Позовні вимоги були обґрунтовані неналежним виконанням відповідачем свого грошового зобов'язання за договором безпроцентної поворотної позики в частині повного та своєчасного повернення коштів. У цій справі ініціатором

³ Ухвала Господарського суду Одеської області від 21.04.2023. Справа № 916/2396/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/110478743.

проведення врегулювання спору за участю судді виступив відповідач, який отримав підтримку з боку позивача. Згідно з умовами мирової угоди, укладеної між сторонами, відповідач повністю визнав наявність заборгованості перед позивачем у розмірі 24000000,00 грн. Водночас з метою мирного врегулювання спору сторони домовилися, що відповідач сплачуватиме суму боргу протягом 24 календарних місяців⁴.

Безумовно, врегулювання спору за участю судді не є універсальним рішенням і в деяких випадках сторонам потрібен інший альтернативний підхід для досягнення взаємовигідних домовленостей. Зокрема, так сталося у справі № 916/647/21, яка розглядалася неодноразово різними судовими інстанціями впродовж майже 4 років. Коли справа дійшла до Верховного Суду, останній скасував рішення судів попередніх інстанцій і направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Під час нового розгляду справи сторони подали спільну заяву про врегулювання спору за участю судді, але досягти згоди під час цієї процедури їм не вдалося. Урешті-решт, коли справа була передана вже на розгляд до суду апеляційної інстанції, сторони вирішили спробувати врегулювати спір за допомогою медіації. За результатами медіації представники сторін подали заяву про відмову від позову, у якій просили визнати рішення суду першої інстанції нечинним, закрити провадження у справі та вирішити питання щодо повернення судового збору⁵.

У контексті можливості звернення сторін до процедури медіації варто відзначити, що у 2021 році було прийнято Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX «Про медіацію», яким визначено, що медіація може бути проведена до звернення до суду, під час судового провадження або під час виконання рішення суду. Відповідне право сторін примиритися на будь-якій стадії судового процесу, зокрема шляхом медіації, визначено також у процесуальному законодавстві (ч. 7 ст. 46 ГПК). Зі свого боку суд у підготовчому засіданні має з'ясувати, чи бажають сторони провести позасудове врегулювання спору шляхом медіації та в разі згоди останніх оголосити перерву (п. 2 ч. 2 ст. 182, п. 5 ч. 5 ст. 183 ГПК). Якщо ж сторони домовилися зверну-

тися до медіації вже після відкриття розгляду справи по суті, вони мають подати до суду клопотання про зупинення провадження у справі у зв'язку з проведенням медіації (п. 3-1 ч. 1 ст. 227 ГПК).

Принципова відмінність між процедурою врегулювання спору за участю судді та медіацією полягає в тому, що в останній посередником між сторонами є медіатор, якого сторони обирають самостійно за взаємною згодою. Крім того, медіація є більш гнучким процесом, оскільки сторони самі визначають зручний час та місце проведення медіації. І, найголовніше, за результатами медіації сторони самі обирають, яке рішення в їхньому випадку буде для них прийнятним. Такий підхід сприяє виробленню значно більшої кількості можливих варіантів урегулювання спору, дозволяє досягнути домовленостей у коротші строки та зберегти ділові відносини.

Так, у справі № 908/532/23 Комунальне некомерційне підприємство звернулося до суду з позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю про зобов'язання поставити та передати у власність позивача дизельне паливо в кількості 5400 літрів, стягнення з відповідача 0,1 % пені від вартості товару за кожен день прострочення в сумі 6305,28 грн та штрафу у розмірі 7 % від вартості товару в розмірі 13793,22 грн. Позовні вимоги були обґрунтовані неналежним виконанням відповідачем зобов'язань за договором, згідно з умовами якого він зобов'язувався поставити 5400 літрів дизельного палива за ціною 36,49 грн за 1 літр на загальну суму 197046,00 грн. Однак у цій справі були форс-мажорні обставини, зокрема, військова агресія російської федерації та захоплення місць зберігання дизельного палива у Луганській області, через що були втрачені належні позивачу 5400 літрів дизельного палива. З метою мирного врегулювання спору сторонами було подано клопотання про зупинення провадження у справі строком на 15 днів для проведення медіації, за результатами якої вони уклали мирову угоду. Відповідно до умов цієї угоди сторони домовилися, що відповідач відшкодує в грошовій формі вартість 5400 літрів дизельного палива в сумі 197046,00 грн. Інші ж заявлені позивачем вимоги залишаються без задоволення⁶.

⁴ Ухвала Господарського суду міста Києва від 06.03.2024. Справа № 910/15549/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/117506618.

⁵ Ухвала Південно-західного апеляційного господарського суду від 16.11.2023. Справа № 916/647/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/115057247.

⁶ Ухвала Господарського суду Запорізької області від 28.08.2023. Справа № 908/532/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/113143824.

Таким чином, зважаючи на те, що кожен спір є унікальним, сторони сьогодні мають можливість самостійно обрати той чи інший альтернативний спосіб врегулювання спору, передбачений господарським процесуальним законодавством, який допоможе їм знайти оптимальне рішення, що врахує специфіку їхніх відносин. Наприклад, звернення до процедури врегулювання спору за участю судді буде доцільним у тих випадках, коли між сторонами відсутня ескалація конфлікту і збережена можливість вести конструктивний діалог. Якщо ж між сторонами існує прогресуюче загострення протиріч та зростання емоційної напруги, що, відповідно, потребує більше часу для налагодження комунікації, слід розглянути можливість звернен-

ня до медіації, максимальний строк проведення якої становить 90 днів з дня постановлення відповідної ухвали судом.

Судді зі свого боку повинні активно сприяти сторонам у примиренні та досягненні взаємовигідних угод. Це дозволяє не лише уникнути тривалих судових розглядів, але також є критично важливим для забезпечення ефективного здійснення правосуддя в Україні та належного функціонування судової влади. Підтримка мирних шляхів урегулювання спорів допомагає також зберегти ділові відносини між учасниками господарських правовідносин, стабільність яких в умовах війни є особливо цінною для функціонування ключових секторів економіки.

ПОРУШУЮТЬ ТВОЇ ПРАВА?

КОМІТЕТ ЗАХИСТУ
ПРАВ АДВОКАТІВ НАУ

 телефонуй

(067) 692-44-43*

*гаряча лінія працює цілодобово

ЧИ МОЖЕ СУД ОБМЕЖУВАТИ СТЯГНЕННЯ СЕРЕДНЬОГО ЗАРОБІТКУ ЗА ЧАС ВИМУШЕНОГО ПРОГУЛУ 1 РОКОМ

Ганна Лисенко, адвокат, член Комітету НААУ з питань трудового права

Розгляд трудових справ у суді в середньому триває від 1 до 2 років. І часто представники роботодавців заявляють у суді вимоги про зменшення суми середнього заробітку за час вимушеного прогулу саме з посиланням на те, що справа розглядається довше ніж 1 рік.

Давайте розберемося, коли суд може обмежити строк стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу і яка актуальна судовою практика із цього питання.

Відповідно до ч. 2 ст. 235 Кодексу законів про працю України¹ при винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за один рік. **Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року, не з вини працівника**, орган, який розглядає трудовий спір, виносить рішення про виплату середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу.

Вимушений прогул — це час, протягом якого працівник з вини роботодавця не мав змоги виконувати трудові функції. Вимушеності прогулу надають протиправні дії чи бездіяльність роботодавця, внаслідок яких працівник позбавляється права виконувати трудові обов'язки й отримувати за це заробітну плату. Тобто працівник не може вийти на роботу та реалізувати належне йому право на працю й оплату праці через винні дії (бездіяльність) роботодавця (таке поняття дав Верховний Суд у постанові від 17.01.2024 у справі № 708/447/23).

Отже, суд може обмежити нарахування середнього заробітку одним роком лише в тому разі, якщо одночасно дотримано **дві умови**:

- судова трудова справа розглядається у суді понад один рік;
- затягування розгляду справи відбувалося саме з вини працівника.

Верховний Суд у постанові від 17.01.2024 у справі № 708/447/23 вказав, що *виплата середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу законодавцем пов'язується з певним діянням роботодавця*, наслідком яких стала неможливість належним чином реалізувати працівником своє право на працю. За змістом статей 94, 116, 117 КЗпП та статей 1, 2 Закону України «Про оплату праці» середній заробіток за весь час вимушеного прогулу за своєю правовою природою є різновидом матеріальної відповідальності роботодавця перед працівником і не входить до структури заробітної плати. Вичерпний перелік підстав виплати працівникові середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу визначено статтями 235, 236 КЗпП

¹ Далі за текстом — КЗпП.

і вони не підлягають розширеному тлумаченню. Отже, **оплата вимушеного прогулу у встановлених вказаними статтями КЗпП випадках є мірою матеріальної відповідальності роботодавця за порушення права працівника на працю**. Підставою матеріальної відповідальності роботодавця є трудове майнове правопорушення, тобто винне протиправне порушення роботодавцем своїх трудових обов'язків, внаслідок чого заподіюється майнова шкода працівникові.

Верховний Суд у постанові від 07.02.2024 у справі № 522/7990/17 вказав, що вимушений прогул відбувається виключно за наявності вини роботодавця, який незаконно звільнив найманого працівника. Тому за цей час *працівник*, права якого були порушені роботодавцем, відповідно до державних гарантій має *безумовне право на отримання заробітної плати*.

У постановках Верховного Суду від 26.11.2020 у справі № 234/15372/17 та від 05.01.2024 у справі № 204/8655/21, у справі № 132/3064/21 від 20.03.2024 викладено такі висновки:

— оплата середнього заробітку за весь час понад один рік провадиться за вимушений прогул за умови, що заява про поновлення на роботі розглядалася більше одного року і в цьому не було вини працівника;

— при частковій вині працівника оплата вимушеного прогулу за період понад один рік може бути відповідно зменшена;

— висновок суду про наявність вини працівника (не з'явився на виклик суду, вчиняв інші дії по зволіканню розгляду справи) або її відсутність, про межі зменшення розміру виплати має бути мотивованим.

Верховний Суд у постанові від 25.10.2023 у справі № 209/2875/21 вказував, що учасники судового процесу та їх представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами, зловживання процесуальними правами не допускається. Так, принцип добросовісності — це загальноправовий принцип, який передбачає необхідність сумлінної та чесної поведінки суб'єктів при виконанні своїх юридичних обов'язків і здійсненні своїх суб'єктивних прав. У суб'єктивному значенні добросовісність розглядається як усвідомлення суб'єктом власної сумлінності та чесності при здійсненні ним прав і виконанні обов'язків.

Отже, хоч КЗпП не містить визначення, в чому полягає вина працівника щодо затягування судового розгляду, суди вже визначили, що така вина може полягати у безпідставному нез'явленні на судове засідання працівника або його представника, дії щодо зволікання розгляду справи (безпідставні заява та клопотання тощо).

Але якщо тривалий час розгляду та відкладення засідань відбувалися не з вини працівника, то підстав для зменшення розміру стягнення середнього заробітку за час вимушеного прогулу немає.

СПІЛЬНИЙ ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ: ТЕНДЕНЦІЇ ФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Олег Печений, доцент кафедри цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, к. ю. н., член НКР ВР

З прийняттям чинного Цивільного кодексу України¹, який діє вже більше двадцяти років, у гл. 85 ЦКУ, присвяченій спадкуванню за заповітом, з'явилися окремі види заповітів. Так, у самостійних статтях виокремлено положення про заповіт з умовою (ст. 1242 ЦК), заповіт подружжя (ст. 1243 ЦК), секретний заповіт (ст. 1249, 1250 ЦК). У цьому плані конструкція спільного заповіту подружжя має свою специфіку.

СПІЛЬНИЙ ЗАПОВІТ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД РОЗПОРЯДЖЕННЯ НА ВИПАДОК СМЕРТІ

Спільний заповіт є специфічним різновидом одностороннього правочину, в якому подружжя виступають як одна сторона, що представлена двома особами. Такий погляд на природу спільного заповіту подружжя поділяє Верховний Суд, яким вказано, що при вчиненні одностороннього правочину воля виражається (виходить) від однієї сторони. Між цим така сторона може бути представлена декількома особами, прикладом чого може виступати видання довіреності двома та більше особами, спільний заповіт подружжя та ін. Аналіз розуміння як правочину, так і одностороннього правочину свідчить, що односторонні правочини: є вольовими діями суб'єкта; вчиняються суб'єктами для здійснення своїх цивільних прав і виконання обов'язків; спрямовані на настання правових наслідків (набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків)².

При цьому цей вид заповіту, на відміну від інших його видів, містить **елементи домовленості між подружжям**.

Зазначимо, що спроба «затиснути» усі складні і багатогранні питання, які потребують детального правового регулювання, у межі однієї статті (ст. 1243) ЦК ви-

явилася невдалою, що не дивно. Адже якщо порівняти регулювання за ЦК із іноземним досвідом, то побачимо якісно інші, більш детальні підходи до правової регламентації. Наприклад, можливість складання спільного заповіту передбачена цивільним законодавством Німеччини. Так, у частині 3 «Заповіт» книги 5 «Спадкове право» Німецького цивільного уложення (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) уміщено розд. 8 *Спільний заповіт*, у якому міститься 8 параграфів про заповіт подружжя, які стосуються окремих видів спільних заповітів (спільний заповіт у надзвичайних обставинах та спільний власноручний заповіт), встановлюють наслідки нікчемності або розірвання шлюбу для спільного заповіту, регулюють питання взаємного призначення спадкоємцями кожного з подружжя, наявності у спільному заповіті взаємопов'язаних розпоряджень, особливості вилучення спільного заповіту із офіційного зберігання, регламентацію розкриття та оголошення спільного заповіту (§§ 2265-2273 BGB).

Можливо, більш детальне і повне правове регулювання спільного заповіту подружжя у ЦК відбудеться із завершенням процесів рекодифікації і оновлення ЦК України.

Мета заповідальної конструкції заповіту подружжя передбачає перехід спільного майна, охопленого цим

¹ Далі за текстом — ЦК.

² Постанова ОП КЦС ВС від 03.06.2024 у справі № 712/3590/22. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/119559291.

заповітом, до визначеної у ньому особи, як єдине ціле. Транзитивність спільного заповіту подружжя відрізняє його від інших заповітів, оскільки частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив, а лише у разі смерті останнього право на спадкування виникає у осіб, які вищезазначені подружжям як спадкоємці за цим заповітом. Таким чином, може бути виділено принаймні три етапи динаміки правовідношення, пов'язаного із застосуванням конструкції спільного заповіту:

складання подружжям спільного заповіту:

- можливість кожного з подружжя відмовитися від спільного заповіту;
- можливість подружжя скласти новий заповіт;

смерть одного із подружжя:

- перехід частки у праві спільної сумісної власності до другого з подружжя;
- накладення нотаріусом заборони відчуження майна, зазначеного у заповіті подружжя (ч. 4 ст. 1243 ЦК України);

смерть іншого із подружжя:

- виникнення права на спадкування у спадкоємця, вказаного у спільному заповіті.

Причому на кожному з цих етапів можуть виникнути специфічні наслідки його настання та в динаміку правовідношення із спільного заповіту можуть «вплітатися» додаткові юридичні факти. Наприклад, у разі смерті одного з подружжя спадкові правовідносини за цим заповітом не виникають, розпорядження майном, охопленим спільним заповітом, унеможлиблюється, оскільки нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного у заповіті подружжя (ч. 4 ст. 1243 ЦК). Відповідно до ст. 73 Закону України «Про нотаріат» нотаріус накладає заборону відчуження нерухомого майна (майнових прав на нерухоме майно), об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості, права на які підлягають державній реєстрації, частки у праві власності, а також і рухомого майна, у разі смерті одного з подружжя, яке склало спільний заповіт подружжя. Накладення та зняття заборони відчуження майна є нотаріальними діями (п. 9 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про нотаріат») і підпорядковані загаль-

ним правилам вчинення нотаріальних дій, включаючи внесення оплати за їх вчинення (ст. 31 Закону України «Про нотаріат»). При цьому законом не визначено, хто (інший з подружжя, спадкоємець за спільним заповітом, виконавець заповіту або інша особа) звертається до нотаріуса із заявою про накладення заборони відчуження, у який строк нотаріусом накладається заборона і які наслідки ненакладення нотаріусом заборони відчуження (наприклад, у випадку коли до нотаріуса ніхто із заінтересованих осіб із заявою про накладення заборони не звертався). Заборона відчуження має часові межі, тому відповідно до ст. 74 Закону України «Про нотаріат» нотаріус знімає заборону у зв'язку із смертю другого з подружжя, яке склало спільний заповіт подружжя, але і в цьому випадку не визначено, у який строк знімається заборона і хто із заінтересованих осіб має ініціювати перед нотаріусом зняття заборони відчуження. У будь-якому випадку заборона знімається нотаріусом у випадку видачі свідоцтва про право на спадщину спадкоємцю за цим заповітом.

Спільний заповіт можуть складати лише особи, які перебувають на момент складання у зареєстрованому шлюбі, тобто подружжя. У цьому, до речі, спостерігається схожість цивільного законодавства України та Німеччини.

З формальної точки зору, жінка та чоловік, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, такого права не мають, хоча це і не зовсім правильно.

Спільний заповіт нерозривно пов'язаний з існуванням шлюбу, тому заповіт подружжя втрачає чинність у разі розірвання шлюбу або визнання шлюбу недійсним за рішенням суду.

Як роз'яснив Верховний Суд, розірвання шлюбу припиняє статус подружжя, а недійсність шлюбу (визнання шлюбу недійсним) анулює статус подружжя, у зв'язку з цим розірвання шлюбу чи визнання шлюбу недійсним після складення заповіту подружжя (ст. 1243 ЦК) позбавляє цей заповіт юридичного значення без пред'явлення відповідного позову (абз. 6 п. 18 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 «Про судову практику у справах про спадкування»). За допомогою такого роз'яснення Верховний Суд точно визначив різницю між правовими наслідками розірвання і недійсності заповіту³.

³ Ромовська З. В. Українське цивільне право. Спадкове право. Підручник. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ. 2009. С. 140.

ПРЕДМЕТ СПІЛЬНОГО ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ

Із ч. 1 ст. 1243 ЦК випливає, що предметом спільного заповіту може бути майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Виходячи із положень ЦК і СК України (гл. 8 СК) спільна сумісна власність подружжя є спеціальним правовим режимом. За ст. 368 ЦК спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності є спільною сумісною власністю, а майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом. Постає питання, чи вимагаються при складанні і посвідченні спільного заповіту подружжя перевірки належності майна подружжю на праві спільної сумісної власності. У ч. 3 ст. 56 Закону України «Про нотаріат» міститься положення, що при посвідченні заповіту від заповідача *не вимагається* подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається. Ця норма відтворена у п.п. 1.5 п. 1 гл. 3 розд. II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5.

Водночас відповідно до п. 1.5 гл. 1 Порядку вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 11.11.2011 № 3306/5, у разі посвідчення спільного заповіту подружжя посадова особа зобов'язана перевірити належність заповідачам майна на праві спільної сумісної власності, а копія документа долучається до примірника заповіту. При посвідченні заповіту консулом від заповідача не вимагається подання доказів, які підтверджують його право на майно, що заповідається, *крім випадків посвідчення заповітів подружжя* (п.п. 3.8.4 п. 3.9 гл. 3 Положення про порядок вчинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 № 142/5/310). Таким чином, застосування ч. 3 ст. 56 Закону України «Про нотаріат» при посвідченні спільного заповіту подружжя консулом, посадовою особою органу місцевого самоврядування здійснюється із урахуванням наведених особливостей, із тим, що була забезпечена відповідність предмета заповіту подружжя вимогам ст. 1243 ЦК.

Однак незалежно від того, чи були дотримані вказані вимоги, правовий режим майна, зазначеного у заповіті, може бути змінено, у тому числі й за домовленістю між подружжям. Не виключається і ситуація, коли після відкриття спадщини з'ясується, що майно, вказане у заповіті подружжя, не має статусу спільної сумісної власності подружжя.

Також правовий режим спільної сумісної власності може бути припинено внаслідок виділу частки із майна, що є у спільній сумісній власності (ст. 370 ЦК), звернення стягнення на частку майна, що є у спільній сумісній власності (ст. 371 ЦК), поділу майна, що є у спільній сумісній власності (ст. 372 ЦК). Крім того, на підставі спільної заяви подружжя видається одному або кожному з них свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, набутому ним за час шлюбу (ст. 70 Закону України «Про нотаріат»), що має наслідком припинення спільної сумісної власності. У разі смерті одного з подружжя (колишнього з подружжя) свідоцтво про право власності на частку в їхньому спільному майні (половину спільного майна) видається нотаріусом на підставі письмової заяви другого з подружжя (колишнього з подружжя) з наступним повідомленням спадкоємців померлого, які прийняли спадщину (ст. 71 Закону України «Про нотаріат»). Таке свідоцтво видається нотаріусом за місцем відкриття спадщини, крім випадків, установлених п. 21 розділу «Прикінцеві і перехідні положення» ЦК, яким ЦК доповнено Законом «Про внесення змін до Цивільного кодексу України щодо вдосконалення порядку відкриття та оформлення спадщини» від 08.11.2023 № 3450-IX. Верховним Судом розглядалося *питання про вплив визнання права власності в порядку спадкування за наявності заповіту подружжя і наголошується на особливості заповіту подружжя як одностороннього правочину, яка полягає у тому, що сторона вказаного правочину поєднує у собі двох осіб — подружжя, що, у свою чергу, впливає на виникнення відносин спадкування.*

Смерть одного з подружжя є підставою для припинення режиму спільної сумісної власності майна подружжя, стосовно якого складено заповіт, але не породжує виникнення спадкових правовідносин до моменту смерті іншого з подружжя.

Визнання права власності на квартиру в порядку спадкування за законом змінило правовий режим спільного майна, перетворивши його з майна, обтяженого

заповітом подружжя, щодо якого відносини спадкування можуть виникати лише після смерті заповідача, на майно, що включено до спадкової маси після смерті спадкодавця, щодо якого можуть бути заявлені вимоги інших спадкоємців останньої за їх наявності. Наведене може призвести до зміни у складі спадкового майна, тим самим порушивши права на спадкування за заповітом подружжя і викрививши волю померлої⁴.

Таким чином, у цій справі *Верховний Суд дійшов висновку, що визнання права власності у порядку спадкування за законом на майно, яке включене до заповіту подружжя, змінює правовий режим цього майна і має наслідком порушення прав спадкоємця за заповітом, що дало підстави для постановлення рішення про відмову у такому позові*⁵.

Як уже зазначалося, заповіт подружжя може стосуватись лише майна, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності. При цьому не має значення підстава, з якої відповідне майно набуло режиму спільної сумісної власності. Це може бути майно, набуте подружжям за час шлюбу (ч. 3 ст. 368 ЦК), майно, яке визначено таким за договором між подружжям, а також майно, яке належить до спільної сумісної власності з інших підстав.

Аналізоване положення щодо предмета спільного заповіту подружжя має також процесуальний аспект, оскільки вимагає при посвідченні такого заповіту, щоб нотаріус як особа, яка посвідчує заповіт, пересвідчилася у тому, що майно, яке вказане у ньому, є спільною сумісною власністю подружжя.

Виходячи із змісту ст. 1243 ЦК, майно, яке є роздільним (таким, що перебуває у особистій приватній власності) кожного з подружжя, не може бути предметом спільного заповіту.

Однак враховуючи право сторін відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд (ч. 3 ст. 6 ЦК), подружжя вправі у спільному заповіті відступити від цих положень ст. 1243 ЦК⁶. Таке розуміння відповідає принципу свободи заповіту, про засадниче значення цього принципу сказано у постанові ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 522/9893/17⁷.

Відступлення від вимог ст. 1243 ЦК не суперечить суті заповіту як розпорядження на випадок смерті, а тому не підпадає під обмеження відступу від положень актів цивільного законодавства, які містяться у ч. 3 ст. 6 ЦК. З урахуванням цього може бути здійснено і тлумачення спільного заповіту подружжя, у якому подружжя відступили від приписів статті 1243 ЦК.

При визначенні предмета спільного заповіту, подружжя мають право відступити від положень ст. 1243 ЦК України щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності.

Залежно від спрямованості волевиявлення подружжя, при визначенні правових наслідків такого заповіту слід виходити з того, що вони не впливають на чинність заповіту або ж він не буде застосовуватися (ним не буде охоплюватися) до майна, яке не є спільною сумісною власністю подружжя.

Слід додати, за буквального змісту ч. 1 ст. 1243 ЦК, подружжя має право *скласти* спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. Відповідно вимога щодо предмета заповіту, правового режиму майна подружжя розуміється так, що вона повинна бути дотримана та існувати на момент *складання* заповіту. Ризики недотримання цієї вимоги несуть подружжя як сторона заповіту, але перенесення ризику недотримання вимоги до предмета заповіту на спадкоємців за цим заповітом вбачається нам неприпустимим.

У одній із справ, яка наразі перебуває на розгляді Верховного Суду, Я. звернулася із позовом до К. з вимогою про визнання частково недійсним заповіту подружжя та визнання права власності на земельну ділянку, в порядку спадкування за законом, мотивуючи позовні вимоги тим, що спірна земельна ділянка не є спільною сумісною власністю, а належить на праві приватної власності лише померлому чоловіку (на підставі державного акта на право власності на землю), а тому ця ділянка була його особистою власністю, а не спільною сумісною власністю подружжя, як було визначено у заповіті подружжя. Позивачка посилалася на те, що ця земельна ділянка не може входити до спадкової маси за заповітом подружжя та не відповідає вимогам

⁴ Постанова КЦС ВС від 15.06.2022 у справі № 358/304/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/104813601.

⁵ Постанова Київського апеляційного суду від 01.08.2022 у справі № 358/304/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/105693954.

⁶ Печений О. П. Спадкове право. Практичний коментар. Х.: Фактор, 2012.

⁷ Постанова ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 522/9893/17. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/98235794.

ч. 1 ст. 1243 ЦК. Враховуючи наведене, просила визнати заповіт подружжя недійсним у частині спадкування земельної ділянки, визнати за нею право власності на земельну ділянку у порядку спадкування за законом.

Рішенням Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 09.06.2023 *у задоволенні позовних вимог відмовлено з огляду на те, що за життя чоловіка позивачка не скористалася своїм правом відмовитися від спільного заповіту, таким правом не скористався і померлий чоловік позивачки. Належність майна особисто спадкодавцеві та наявність його волевиявлення на успадкування цього майна відповідачем жодним чином не порушують право дружини, яка також висловила своє волевиявлення при посвідченні оскаржуваного заповіту.*

Дніпровський апеляційний суд постановою від 03.10.2023 змінив мотиви відмови у позові, *вказавши на неправильне визначення кола відповідачів по справі, незалучення до участі у справі спадкоємців за законом, а у разі відсутності спадкоємців за законом, — територіальної громади в особі сільської ради.*

У постанові апеляційного суду зазначено, що *заповіт подружжя має певні особливості.* Згідно з ч. 2 ст. 1243 ЦК України після смерті одного з подружжя частка у праві спільної сумісної власності переходить до другого з подружжя, який пережив. Це свідчить, що у цьому разі *спадкоємець за заповітом не закликається до спадкування після смерті першого із подружжя.*

Але цей висновок має бути застосований з урахуванням волевиявлення подружжя та відступлення його сторонами у заповіті від положень ст. 1243 ЦК. Слід звернути увагу, що суди правильно кваліфікують спірні відносини, зазначаючи, що після смерті одного з подружжя частка у праві спільної сумісної власності переходить до другого з подружжя, який пережив, а спадкові відносини не виникають. Однак цього твердження недостатньо, адже потрібно з'ясувати, які ж відносини виникають після смерті одного з подружжя, якщо виникнення спадкових відносин судами виключається. Це матиме не тільки суто теоретичні, а й прикладні наслідки. Зокрема, у випадку, коли частка у спільному майні переходить до іншого з подружжя поза відносин спадкування, то чи виникає у того з подружжя, хто пережив, право здійснити державну

реєстрацію цього майна за собою і які наслідки нездійснення державної реєстрації, її вплив на подальше оформлення спадкових прав за спільним заповітом.

При оцінці позовних вимог про визнання спільного заповіту недійсним слід урахувати, що такі вимоги ставлять під сумнів саме зміст і предмет заповіту, але сутність заповіту не передбачає його недійсності через дефекти предмета заповіту, не передбачає такої підстави і ЦК, зокрема ст. 1257 ЦК. *У зв'язку з цим суд при оцінці змісту і предмета заповіту має виходити з того, що це не матиме наслідком недійсність, у тому числі нікчемність, такого заповіту.*

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду ухвалою від 11.09.2024 справу передав на розгляд Об'єднаної палати КЦС ВС для відступу від висновку щодо застосування норм у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.06.2022 у справі № 358/304/21⁸, із наведенням іншого висновку такого змісту:

«Нікчемність правочину чи його частини має прямо бути передбачена в тій чи іншій нормі закону, а не слідувати із розширеного її тлумачення і мати імпліцитний характер. Тобто людина розумна і обачна внаслідок аналізу відповідної норми має усвідомлювати існування нікчемності. Натомість відсутність вказівки про нікчемність правочину чи його частини в нормі закону не може зумовлювати такий «суровий» та «нищівний» наслідок для правочину, як нікчемність. Для випадку розпорядження в спільному заповіті подружжя особистим майном одного з подружжя законодавець на рівні норми закону не передбачив нікчемність спільного заповіту подружжя в цій частині;

як свідчить зміст норм книги 6 ЦК, і, зокрема, ч. 1 ст. 1257 ЦК, законодавець допускає оспорення заповіту саме заінтересованою особою (зокрема, спадкоємцем за законом або за попереднім заповітом, для відновлення чинності попереднього заповіту), а не самим заповідачем (чи одним із заповідачів за спільним заповітом подружжя). Тому конструкція оспорювання спільного заповіту подружжя також не може бути застосована, навіть у разі розпорядження в спільному заповіті подружжя особистим майном одного з подружжя;

законодавець конструює спільний заповіт таким чином, що заповідачами можуть бути тільки особи,

⁸ Ухвала КЦС ВС від 11.09.2024 у справі № 183/4256/21. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/121847112.

які мають статус подружжя, а розпорядження може стосуватися лише майна, яке перебуває в правовому режимі спільної сумісної власності. Унаслідок цього виключається розпорядження в спільному заповіті подружжя особистим майном одного з подружжя, зумовлює поширення на це майно правового режиму спільної власності;

у спадковому праві (книга 6 ЦК) законодавець передбачив конструкцію втрати чинності заповітом повністю або частково. Конструкція втрати чинності заповітом поширюється як на «звичайний» заповіт, так і на спільний заповіт подружжя. Втрата чинності заповітом може відбуватися, зокрема, у таких випадках: (1) внаслідок складення нового заповіту відбувається втрата чинності попереднім заповітом; (2) якщо права та обов'язки не існують (припинилися) або перетворилися на інші; (3) розпорядження в спільному заповіті подружжя особистим майном одного з подружжя. **Тому у випадку розпорядження в спільному заповіті подружжя особистим майном одного з подружжя заповіт в цій частині втрачає чинність та таке майно підлягає спадкуванню за законом»⁹.**

Отже, на думку Колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду, у випадку розпорядження в спільному заповіті подружжя особистим майном одного з подружжя заповіт у цій частині втрачає чинність та таке майно підлягає спадкуванню за законом.

Запропоновані висновки занадто звужують свободу заповіту, що спричинило висловлення суддями окремої думки з цього питання, з посиланням на те, що закон не містить прямої заборони на розпорядження в спільному заповіті подружжя майном, яке належить подружжю (одному з них) на праві приватної власності, або ж всім їх майном, що їм належить чи буде належати на момент відкриття спадщини. Тому необґрунтованим є обмеження права заповідача на розпорядження належним йому майном через механізм спільного заповіту шляхом звужувального тлумачення застосованого у ст. 1243 ЦК словосполучення «спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності», як такого, що дозволяє в спільному заповіті подружжя зробити

розпорядження виключно щодо майна, яке перебуває в правовому режимі спільної сумісної власності. Розпорядження щодо особистого майна одного з подружжя в спільному заповіті свідчить про волевиявлення заповідача на застосування у відносинах спадкування і щодо такого майна саме механізму спільного заповіту, поширення на це майно правового режиму спільної власності, не порушує прав та/або інтересів другого з подружжя, а тому таке розпорядження не впливає на чинність спільного заповіту повністю або в частині¹⁰.

Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду ухвалою від 15.10.2024 прийняв справу № 183/4256/21 до розгляду¹¹.

В аналізованій справі саме висновок про сутність спільного заповіту подружжя і його юридичну кваліфікацію через включення до його предмета майна, яке не є спільною сумісною власністю подружжя, суди першої та апеляційної інстанцій не зробили. Теза про віднесення спірної земельної ділянки до спільної сумісної власності подружжя вбачається сумнівною. Так, установивши, що до набуття земельної ділянки повинен застосовуватися КпШС (зокрема, ст. 22), а не Сімейний кодекс України, суд першої інстанції тим не менш вказав, що у цьому конкретному випадку земельна ділянка була набута у приватну власність Я. на підставі рішення відповідної сільської ради для ведення садівництва у 1994 році, а тому не може бути об'єктом спільної сумісної власності. Але суд не навів підстав, з чого випливає таке твердження. Тим більше, що із судових рішень вбачається, що земельна ділянка розташована на території садового товариства, тобто могла бути використана для садівництва, городництва, будівництва дачних, садових будинків і, відповідно, для використання у цілях сім'ї.

У постанові апеляційного суду зазначено, що заповіт подружжя має певні особливості. Згідно з ч. 2 ст. 1243 ЦК після смерті одного з подружжя частка у праві спільної сумісної власності переходить до другого з подружжя, який пережив. Це свідчить, що у цьому разі спадкоємець за заповітом не закликається до спадкування після смерті першого із подружжя. Але

⁹ Ухвала КЦС ВС від 11.09.2024 у справі № 183/4256/21. URL: reestr.court.gov.ua/Review/121847112.

¹⁰ Окрема думка суддів Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Краснощокова Є. В., Пархоменка П. І. від 11.09.2024 у справі № 183/4256/21. URL: reestr.court.gov.ua/Review/121900332#.

¹¹ Ухвала КЦС ВС від 15.10.2024 у справі № 183/4256/21. URL: reestr.court.gov.ua/Review/122333099.

цей висновок має бути застосований з урахуванням волевиявлення подружжя та відступлення у заповіті від положень ст. 1243 ЦК.

При оцінці позовних вимог про визнання спільного заповіту недійсним слід ураховувати, що такі вимоги ставлять під сумнів саме зміст і предмет заповіту, але сутність заповіту не передбачає його недійсності через дефекти предмета заповіту, не передбачає такої підстави і ЦК, зокрема ст. 1257 ЦК. У зв'язку з цим суд при оцінці змісту і предмета заповіту має виходити з того, що це не матиме наслідком недійсність, у тому числі нікчемність, такого заповіту.

Аналіз положень кн. 6 ЦК та інших норм свідчить про відсутність підстав для визнання спільного заповіту подружжя недійсним або встановлення факту його нікчемності лише з наведеної у аналізованій справі підстави.

Безумовно, ці питання будуть вирішуватися при розгляді справи Об'єднаною палатою КЦС ВС.

СПІЛЬНИЙ ЗАПОВІТ ТА ІНШІ ВИДИ ЗАПОВІТІВ РОЗПОРЯДЖЕНЬ СПІЛЬНИМ МАЙНОМ

На практиці виникло питання, чи може спільний заповіт «перетинатися» із іншими видами заповітів, зокрема чи може бути спільний заповіт подружжя складений у формі секретного заповіту.

Верховний Суд висловив з цього питання позитивну позицію, виходячи з того, така конструкція цивільним законодавством не заборонена, незважаючи на те, що і секретний заповіт, і спільний заповіт подружжя є самостійними різновидами заповіту.

У постанові КЦС ВС від 12.04.2018 у справі № 761/22959/15-ц, у якій позивачкою була відома українська та радянська акторка театру і кіно, одна з відомих жіночих персонажів культового радянського серіалу «Місце зустрічі змінити не можна», вказано, що предметом заповіту подружжя є майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і спадкування цього майна відбувається в декілька етапів: спершу успадковується частка у спільній сумісній власності одного з подружжя другим з подружжя, який його пережив, а після смерті останнього зазначене в заповіті майно успадковується спадкоємцями за заповітом. Тобто законом не передбачено право заповідачів на встановлення певних умов, за наявності

яких виникає право на спадкування іншим подружжям, позбавлення його права на спадкування, передбачення заповідального відказу тощо, що дозволяється у випадку складання індивідуального заповіту. Якщо заповіт було складено подружжям, а потім один з подружжя відмовився від спільного заповіту, то розпорядження, від якого особа відмовилася, втрачає силу, але розпорядження іншого з подружжя залишається чинним. У такому випадку чинне розпорядження є не чим іншим, як заповітом одного з подружжя стосовно належної йому частки у праві спільної сумісної власності. Тобто майно в цьому разі не буде успадковуватися іншим з подружжя, а одразу перейде до зазначеного в заповіті спадкоємця.

Залишаючи касаційну скаргу без задоволення, судові рішення — без змін, КЦС ВС погодився із висновком судів про те, що з часу складення спірного заповіту і до часу смерті чоловіка пройшов один рік і сім місяців. У вказаний період дружина не заявляла про порушене її право при укладенні спільного секретного заповіту подружжя, не скористалася своїм правом, визначеним ч. 3 ст. 1243 ЦК, щодо відмови від спільного заповіту подружжя за життя свого чоловіка та не ставила питання про недійсність цього заповіту. Несвоєчасне розсекречення другої частини заповіту за умови, коли один з подружжя залишається живим і стає єдиним одноосібним власником всього майна, спотворює волевиявлення заповідачів, грубо порушує їх право на секретність заповіту і є навмисним передчасним розголошенням відомостей про його зміст, тобто суперечить Конституції України, принципам верховенства права, справедливості, добросовісності, розумності та інших засад законодавства. Доводи касаційної скарги про те, що цивільним законодавством встановлено, що заповіт подружжя та секретний заповіт є двома різними правочинами (заповітами), які мають свою специфіку, порядок оформлення, вимоги щодо змісту та порядку посвідчення нотаріусами, а їх об'єднання в один правочин «секретний заповіт подружжя» є недопустимим з точки зору правової природи правочинів, не заслуговують на увагу, оскільки норми ЦК не містять заборони щодо складання секретного заповіту подружжя. Зміст принципу дозвольної спрямованості цивільно-правового регулювання впливає із загального принципу приватного права: «дозволено все, що не заборонено законом»¹².

¹² Постанова КЦС ВС від 12.04.2018 у справі № 761/22959/15-ц. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/73437904.

Суд першої інстанції у цій справі дійшов висновку, що позивач в позовній заяві зазначає, що складання секретного заповіту подружжя не передбачено цивільним законодавством, оскільки заповіт не може поєднувати в собі два окремих види заповіту, а саме: секретного та подружжя.

Разом з тим суд не погоджується з таким твердженням позивача, оскільки в цивільному законодавстві відсутнє жодне посилання на заборону вчинення такого виду заповіту, як секретний заповіт подружжя.

Виходячи з цього, Верховний Суд підтримав позицію судів про відмову у позові про визнання не дійсним секретного спільного заповіту подружжя. Поряд із цим, а аналізованій постанові КЦС ВС є досить спірні положення, зокрема про правові наслідки відмови від спільного заповіту одним із подружжя за життя обох із них. Так, Верховний Суд вказав, що *аналіз зазначеної правової норми дає підстави для висновку про те, що якщо заповіт було складено подружжям, а потім один з подружжя відмовився від спільного заповіту, то розпорядження, від якого особа відмовилася, втрачає силу, але розпоряджен-*

ня іншого з подружжя залишається чинним. Разом з тим, у такому випадку чинне розпорядження є не чим іншим, як заповітом одного з подружжя стосовно належної йому частки у праві спільної сумісної власності. Тобто майно в цьому разі не буде успадковуватися іншим з подружжя, а одразу перейде до зазначеного в заповіті спадкоємця.

З таким підходом важко погодитись, оскільки воля іншого з подружжя, який не відмовлявся від спільного заповіту, повністю підміняється волею іншого, який відмовився від спільного заповіту, причому перший може навіть і не знати про відмову, яку вчинив чоловік (дружина). На нашу думку, відмова іншого із подружжя від спільного заповіту за життя обох із них матиме наслідком втрату чинності таким заповітом у повному обсязі, оскільки саме спільне волевиявлення стосовно спільного майна, учинене подружжям, і складає легальну формулу спільного заповіту подружжя, а відпадіння хоча б однієї з цих складових має наслідком порушення цілісності такої формули, без якої заповіту у юридичній площині не може існувати.

НЕПОВЕРНЕННЯ ДИТИНИ ДО МІСЦЯ ЇЇ ПОСТІЙНОГО ПРОЖИВАННЯ

Ольга Розгон, доц., к. ю. н.

Статтю присвячено аналізу позовних вимог про забезпечення повернення малолітньої дитини до Французької Республіки. Неповернення дитини до країни проживання іноді може бути виправдане в силу об'єктивних причин, які відповідають інтересам дитини та визначені у Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р. Ця проблема є актуальною, оскільки має важливе значення, тому що потребує з'ясування у кожній конкретній справі аспектів найкращих інтересів дитини, які можуть залежно від їх характеру та серйозності перевищувати інтереси батьків.

Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до цієї особи, вона не досягає повноліття раніше. Пунктами 1 і 2 ст. 3 Конвенції про права дитини від 20.11.1989¹, ратифікованої Верховною Радою України 27.02.1991, передбачено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними або законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Дитині забезпечується такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом.

За правилами ст. 9 Конвенції 1989 р., держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно із судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною, або не піклуються про неї, або проживають роздільно і необхідно

прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до ч. 3 ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Згідно із ч. 7 ст. 7 Сімейного кодексу України² дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Згідно зі ст. 141 СК мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини. Мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом (ст. 153 СК).

Згідно зі ст. 157 СК питання про виховання дитини вирішується батьками спільно. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні та має право на особисте спілкування з нею. Той із батьків, з яким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини. Батьки мають право укласти договір щодо здійснення батьківських прав

¹ Далі за текстом — Конвенція 1989 р.

² Далі за текстом — СК.

і виконання обов'язків тим із них, хто проживає окремо від дитини. Договір укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню.

Відповідно до ч. 1 ст. 160 СК місце проживання дитини, яка не досягла десяти років, визначається за згодою батьків.

Статтю 161 СК передбачено, що якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає алкогольними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвиткові дитини.

Ухвалюючи рішення у справі «М. С. проти України» від 11.07.2017³ (заява № 2091/13), ЄСПЛ наголосив, що в таких справах основне значення має вирішення питання про те, що найкраще відповідає інтересам дитини. На сьогодні існує широкий консенсус, у тому числі в міжнародному праві, на підтримку ідеї про те, що в усіх рішеннях, які стосуються дітей, їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення.

Рада Європи декілька разів засуджувала нерівне ставлення до батьків і наголосувала на тому, що роль батька щодо дітей необхідно краще визнавати і належно цінувати. Наприклад, у своїй Постанові 2079 (2015) щодо «Рівності і спільної батьківської відповідальності: роль батька» наголосила на важливості «подолання гендерних стереотипів щодо ролей, які приписуються жінкам і чоловікам у сім'ї» як «відображення соціологічних змін, що відбулися впродовж останніх п'ятдесяти років з огляду на організацію приватної сфери і сім'ї».

Принципом 6 Декларації прав дитини, прийнятої резолюцією Генеральної асамблеї ООН 20.11.1959⁴,

передбачено, що дитина для повного і гармонійного розвитку її особистості *потребує любові та розуміння*. Вона повинна, коли це можливо, рости під опікою та відповідальністю своїх батьків і в будь-якому випадку в атмосфері кохання та морального і матеріального забезпечення; малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена з матір'ю.

Принцип 6 Декларації прав дитини, за яким малолітня дитина може бути розлучена зі своєю матір'ю лише у винятковій ситуації, не можна тлумачити таким чином, що у матері малолітньої дитини мається перевага перед батьком при вирішенні питання щодо визначення місця проживання дитини, беручи до уваги рівність прав обох батьків щодо дитини, що впливає як зі ст. 141 СК, так зі змісту Конвенції 1989 р.

Статтю 3 Конвенції *Про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей* 1980 р.⁵, яка набрала чинності для України з 01.09.2006, передбачено, що переміщення або утримання дитини розглядаються як незаконні, якщо: а) при цьому порушуються права піклування про дитину, що належать будь-якій особі, установі чи іншому органу, колективно або індивідуально, відповідно до законодавства держави, в якій дитина постійно мешкала до переміщення чи утримання; б) у момент переміщення або утримання ці права ефективно здійснювалися, колективно чи індивідуально, або здійснювалися б, якби не переміщення чи утримання.

Права піклування, згадані в п. «а», можуть виникнути, зокрема, на підставі будь-якого законодавчого акта, або в силу рішення судової чи адміністративної влади, або внаслідок угоди, що спричиняє юридичні наслідки відповідно до законодавства такої держави.

Цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України, цього Кодексу, Закону України «Про міжнародне приватне право»⁶, законів України, що визначають особливості розгляду окремих категорій справ, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, передбачено інші

³ Case of M.S. v. Ukraine. (Application no. 2091/13). Judgment Strasbourg 11 July 2017. FINAL 11/10/2017. URL: hudoc.echr.coe.int/ukr#%7B%22itemid%22:%7B%22001-175140%22%7D%7D.

⁴ Далі за текстом — Декларації прав дитини.

⁵ Далі за текстом — Конвенція 1980 р.

⁶ Далі за текстом — Закон № 2709-IV.

правила, ніж установлені Цивільним процесуальним кодексом України⁷, застосовуються правила міжнародного договору України (ч. 1 і 2 ст. 3 ЦПК).

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України (ч. 1 ст. 9 Конституції України, ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України»⁸).

Чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню Україною відповідно до норм міжнародного права (ч. 1 ст. 15 Закону № 1906-IV).

Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням або злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб (ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод⁹).

У рішенні ЄСПЛ від 07.12.2006 по справі «Хант проти України»¹⁰ суд зазначив, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага, і дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків.

Право батьків і дітей бути поряд один із одним становить основоположну складову сімейного життя, а заходи національних органів, що можуть перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані ст. 8 Конвенції 1950 р. Таке втручання буде порушенням зазначеного положення, якщо воно здійснюється не згідно із законом, не відповідає легітимним цілям, переліченим у п. 2 цієї статті, та не вважається необхідним у демократичному суспільстві (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 13.04.2021 у справі № 2-4237/12¹¹ (п. 51)).

Правовідносини щодо повернення дітей, які незаконно утримуються в державі, відмінні від держави

їх постійного проживання, порядок та умови захисту дітей від шкідливих наслідків їхнього незаконного переміщення або утримання урегульовані Конвенцією 1980 р. Цілями цієї Конвенції є: а) забезпечення негайного повернення дітей, незаконно переміщених до будь-якої з Договірних держав або утримуваних у будь-якій із Договірних держав; б) забезпечення того, щоб права на опіку і на доступ, передбачені законодавством однієї Договірної держави, ефективно дотримувалися в інших Договірних державах (ст. 1).

Переміщення або утримання дитини розглядаються як незаконні, якщо: а) при цьому порушуються права піклування про дитину, що належать будь-якій особі, установі або іншому органу, колективно чи індивідуально, відповідно до законодавства держави, в якій дитина постійно мешкала до переміщення або утримання; б) у момент переміщення або утримання ці права ефективно здійснювалися, колективно чи індивідуально, або здійснювалися б, якби не переміщення чи утримання (ч. 1 ст. 3 Конвенції).

Для прийняття рішення про повернення дитини необхідно встановити, що: по-перше, дитина постійно мешкала в Договірній державі безпосередньо перед переміщенням або утриманням (п. «а» ч. 1 ст. 3 Конвенції); по-друге, переміщення або утримання дитини було порушенням прав піклування про дитину згідно із законодавством тієї держави, де дитина проживала (п. «а» ч. 1 ст. 3 Конвенції); по-третє, заявник фактично здійснював ці права до переміщення дитини або здійснював би такі права, якби не переміщення чи утримання (п. «б» ч. 1 ст. 3 Конвенції).

Частина 2 ст. 12, ч. 1, 2 ст. 13 і ст. 20 Конвенції 1980 р. визначають *вичерпний перелік обставин, за яких суд має право відмовити у поверненні дитини до місця її постійного проживання:* якщо дитина незаконно переміщена чи утримується так, як це передбачено ст. 3, і на дату початку процедур у судовому або адміністративному органі тієї Договірної держави, де знаходиться дитина, минуло менше одного року з дати незаконного переміщення чи утримання, відповідний орган видає розпорядження про негайне повернення дитини. Судовий і адміністративний орган,

⁷ Далі за текстом — ЦПК.

⁸ Далі за текстом — Закон № 1906-IV.

⁹ Далі за текстом — Конвенція 1950 р.

¹⁰ Справа «Хант проти України». Заява № 31111/04. Страсбург, 07.12.2006. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_126#Text.

¹¹ Постанова ВС 13.04.2021 у справі № 2-4237/12. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/96342870.

навіть у тих випадках, коли процедури розпочаті після спливу річного терміну, також видає розпорядження про повернення дитини, якщо тільки немає даних про те, що дитина вже прижилася у своєму новому середовищі (ч. 1 і 2 ст. 12 Конвенції 1980 р.).

Але судовий або адміністративний орган запитуваної держави не зобов'язаний видавати розпорядження про повернення дитини, якщо особа, установа чи інший орган, що заперечує проти її повернення, доведуть, що: а) особа, установа або інший орган, що піклуються про дитину, фактично не здійснювали права піклування на момент переміщення чи утримування, або дали згоду на переміщення чи утримування, або згодом дали мовчазну згоду на переміщення чи утримування; або б) існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної або психічної шкоди чи іншим шляхом створить для дитини нестерпну обстановку. Судовий або адміністративний орган може також відмовити в розпорядженні про повернення дитини, якщо виявить, що дитина заперечує проти повернення і досягла такого віку і рівня зрілості, при якому слід брати до уваги її думку (ч. 1 і 2 ст. 13 Конвенції 1980 р.).

У поверненні дитини відповідно до положень ст. 12 може бути відмовлено, якщо воно не допускається основними принципами запитуваної держави в галузі захисту прав людини й основоположних свобод (ст. 20 Конвенції 1980 р.).

Держави-учасниці докладають усіх можливих зусиль для того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини (ч. 1 ст. 18, ч. 1 ст. 27 Конвенції 1989 р.).

В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ч. 1 ст. 3 Конвенції 1989 р.).

Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно із судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини (ч. 1 ст. 9 Конвенції про права дитини).

Поняття найкращих інтересів дитини слід оцінювати у світлі винятків, передбачених Конвенцією 1980 р., які стосуються плину часу (ст. 12), умов застосування Конвенції 1980 р. (ч. 1 ст. 13), а також дотримання фундаментальних принципів запитуваної держави стосовно захисту прав людини й основоположних свобод (ст. 20). Це завдання постає насамперед перед національними органами запитуваної держави, які, зокрема, мають перевагу прямого контакту із зацікавленими сторонами. Виконуючи своє завдання відповідно до ст. 8 Конвенції 1950 р., національні суди користуються свободою розсуду, яка залишається предметом європейського контролю, в межах якого ЄСПЛ розглядає відповідно до Конвенції 1950 р. рішення, які ті органи ухвалили, користуючись цією свободою.

Стаття 8 Конвенції 1950 р. покладає на державні органи конкретний процесуальний обов'язок щодо цього: розглядаючи запит про повернення дитини, суди повинні розглянути не лише вірогідні твердження про «серйозний ризик» для дитини у разі її повернення, але й ухвалити рішення з наведенням конкретних підстав у світлі обставин справи. Як відмова у взятті до уваги заперечень щодо повернення, які можуть підпадати під дію статей 12, 13 і 20 Конвенції 1980 р., так і недостатнє наведення підстав у рішенні про відхилення таких заперечень суперечитимуть вимогам ст. 8 Конвенції 1950 р., а також намірам і меті останньої. Необхідне належне вивчення таких тверджень, яке має підтримуватися наведенням національними судами підстав, що не є автоматичними чи стереотипними, а досить деталізованими у світлі винятків, викладених у Конвенції 1980 р., яку потрібно тлумачити вузько (див. *mutatis mutandis* рішення ЄСПЛ від 26.11.2013 у справі «Х проти Латвії», заява № 27853/09¹² (п. 101,

¹² Case of X v. Latvia (Application no. 27853/09) Judgment Strasbourg 26 November 2013. URL: hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22002-266%22%7D.

107); від 28.01.2021 у справі «Сатановська та Роджерс проти України»¹³, заява № 12354/19 (п. 31)).

Розглянемо **приклад судової практики** щодо позовних вимог про забезпечення повернення малолітньої дитини до Французької Республіки.

Представник сектору судової роботи та міжнародної правової допомоги у Запорізькій області, управління судової роботи та міжнародної правової допомоги Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) П. на підставі довіреності Міністерства юстиції України від 02.06.2023 звернувся до суду з позовом в інтересах громадянина Французької Республіки ОСОБА_1 до відповідача ОСОБА_2 про забезпечення повернення малолітньої дитини до Французької Республіки.

В обґрунтування позовних вимог у позовній заяві зазначено, що ОСОБА_1 та ОСОБА_2 є батьками малолітньої ОСОБА_3,7, що підтверджується копією свідоцтва про народження від 25.08.2021 № 1980, виданого відділом реєстрації населення міста Екюллі Французької Республіки. Дитина з моменту народження до виїзду в Україну *постійно проживала* в місті Ліон Французької Республіки, перебувала на *періодичному огляді лікаря-педіатра*. Дитину було зареєстровано батьками до ясел. 24.08.2022 відповідачка з дитиною без дозволу позивача чи судового дозволу поїхала в Україну. Станом на сьогодні дитину не повернуто до місця її постійного проживання у Французькій Республіці. Позивач стверджує, що *відповідачка утримує дитину на території України*, позивач стурбований безпековою ситуацією у м. Запоріжжі у зв'язку із триваючою війною в Україні. Відповідачка відмовляється повернути дитину під юрисдикцію Франції та висловила намір урегулювати питання шляхом застосування процедури медіації. У зв'язку з цим 06.12.2022 до Міністерства юстиції України як Центрального органу з виконання на території України Конвенції 1980 р. через Центральний орган Французької Республіки надійшла заява позивача від 11.09.2022 р. про *сприяння поверненню дитини до місця її постійного проживання у Французькій Республіці*.

На підставі поданої позивачем заяви про повернення дитини та передбаченої ст. 28 Конвенції 1980 р. довіреності від 11.09.2022, відповідно до підп. 6 і 8 п. 9 Порядку виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення

дітей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.07.2006 № 952, вживалися заходи щодо встановлення місцезнаходження дитини на території України, а саме надсилався запит Адміністрації державної прикордонної служби України із запитом про надання інформації про в'їзд дитини в Україну та до Національної поліції України з проханням надати сприяння в установленні місцезнаходження дитини та особи, з якою дитина перебуває, на території України. Відповідно до відповіді Адміністрації державної прикордонної служби України від 18.11.2022 ОСОБА_3 в'їхала в Україну 23.08.2022 Національна поліція України листом від 13.12.2022 № 14/03/15-6237/вс повідомила, що 21.07.2022 ОСОБА_4 проживає разом зі своєю матір'ю.

Сектором судової роботи та міжнародної правової допомоги у Запорізькій області Управління судової роботи та міжнародної правової допомоги Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) відповідачку було запрошено на співбесіду.

23.01.2023 відповідачка з'явилася до сектору, під час зустрічі з нею було проведено бесіду та роз'яснено положення Конвенції, повідомлено про *надходження заяви батька дитини про повернення* тощо. Таким чином, відповідачка *одноосібно в порушення батьківських прав* позивача прийняла рішення про зміну дитиною держави її постійного місця проживання. Своїми діями, зокрема переховуючи дитину та не повертаючи її до постійного місця проживання у Французькій Республіці, відповідачка порушує права дитини та позивача, зокрема право дитини на належне батьківське виховання і право позивача на визначення місця проживання дитини. Позивач вважає, що відповідачка здійснює незаконне переміщення та утримання дитини на території України, що підпадає під дію Конвенції 1980 р.

Позивач вважає, що наявні всі умови, визначені у ст. 3, 4, 35 Конвенції 1980 р., за яких Держава, на території якої утримується дитина, зобов'язана повернути дитину в державу її постійного проживання.

Відповідачка скористалася *правом відзиву на позовну заяву*, в якому щодо задоволення позову заперечила в повному обсязі, зазначила, що ОСОБА_3 відповідно до довідки № 33/01-21 від 17.07.2023 зареєстрована в електронному реєстрі у закладі дошкільної освіти (садок-ясла) комбінованого типу

¹³ Справа «Сатановська та Роджерс проти України». (Заява № 12354/19). СТПАСБУПГ 28.01.2021. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g48#Text.

№ 189 «Ромашка» Запорізької міської ради за номером 5500243 від 21.12.2022 і в серпні 2023 дитина буде зарахована до закладу. ОСОБА_3 спілкується російською мовою та розуміє українську мову, при цьому французькою/англійською дівчинка не володіє та не розуміє її. Відповідно до декларації з лікарем ОСОБА_5 перебуває під наглядом педіатра.

Дитина має сталі сімейні зв'язки з матір'ю, бабусею, дідусем, тіткою. Емілі має друзів, з якими вона спілкується щодня, відвідує танцювальний гурток, розважальні дитячі заклади та ігрові майданчики.

Позивач страждає на *алкогольну залежність*, при цьому, вживаючи спиртні напої, не контролює свою агресивну поведінку по відношенню до відповідачки, своїх батьків та ОСОБА_5, яка також стає жертвою девіантної поведінки, а саме: в її присутності батько дівчинки ламає її улюблені іграшки, розбиваючи руки в кров; трощить все на своєму шляху; дратується на будь-які звуки дитини; вчиняє насильницькі акти (фізичні та сексуальні) над відповідачкою. Ці факти підтверджуються заявою про домашнє насильство і проходження позивачкою медичного обстеження, яким було зафіксовано отримання побоїв (копія протоколу опитування у жандармерії та медичного обстеження додаються), після чого справу про домашнє насилля було передано до суду Монпельє. Відповідачкою вживалися заходи щодо *отримання відповідних документів із суду, проте їй було відмовлено* в їх надсиланні, копія запиту та відповіді надаються до відзиву, та, з огляду на таке, додається клопотання про витребування інформації щодо руху справи у суді Монпельє. Зважаючи на вищевикладене, повернення ОСОБА_3 є неможливим, адже воно пов'язане із серйозним ризиком заподіяння їй фізичної або психічної шкоди від позивача і створить для дитини нестерпну обстановку.

13.09.2023 представник сектору судової роботи та міжнародної правової допомоги у Запорізькій області, управління судової роботи та міжнародної правової допомоги Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) подала до суду заяву про *припинення представництва*, оскільки Міністерство юстиції України не здійснює представництво інтересів заявника у разі, коли заявник звернувся до адвоката або іншим чином призначив приватного представника. Оскільки інтереси ОСОБА_1 наразі представляє адвокат, то сектор судової роботи та між-

народної правової допомоги у Запорізькій області, управління судової роботи та міжнародної правової допомоги Південного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Одеса) інформує про *припинення представництва інтересів ОСОБА_1*.

Суд зазначає, що матеріали справи не містять достатніх доказів на підтвердження тверджень позивача про те, що він постійно піклувався про дитину.

У матеріалах справи *не міститься письмової згоди позивача* про надання дозволу на виїзд дитини з Французької Республіки, як і не міститься спростувань тверджень відповідачки, що батько знав про виїзд матері з дитиною та *не перешкодив цьому, чим надав мовчазну згоду*.

З огляду на вищевикладене суд зазначає, що *питання щодо встановлення фактів законності чи незаконності вивезення дитини з Французької Республіки, порушення законодавства про перетин державного кордону дитиною не може бути підтверджено або спростовано за результатами цього судового розгляду у зв'язку з відсутністю належних і допустимих доказів*. Отже, суд вважає, що *позовна вимога про визнання незаконності вивезення дитини є непідтвердженою належними та допустимими доказами, що має наслідком відмову в позові*.

Ураховуючи те, що позовна вимога щодо незаконності вивезення дитини безпосередньо пов'язана з вимогою щодо незаконності її утримання і без встановлення факту незаконності вивезення не можна встановити факт незаконності утримання, суд доходить висновку про наявність підстав для відмови в позові і в цій частині.

Щодо позовної вимоги про зобов'язання відповідачки повернути дитину до місця постійного проживання у Французькій Республіці суд зазначає таке.

Суд бере до уваги, що при поверненні дитини до Французької Республіки *існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної або психічної шкоди*, оскільки матеріалами справи підтверджено та не спростовано стороною позивача систематичні дії насильницького характеру щодо відповідачки та дитини, побиття відповідачки з дитиною на руках, що є підставою для відмови в позові про повернення дитини з підстав, зазначених у ч. 1 ст. 13 Конвенції.

Ураховуючи факти, доведені сторонами суду, *психологічні характеристики психоемоційного стану*

дитини, які однозначно констатують прихильність дитини до матері, стійкість соціальних зв'язків дитини з матір'ю, а також беручи до уваги рекомендації органу опіки та піклування щодо несприятливих наслідків для дитини у разі зміни свого соціального становища і зв'язків, ураховуючи вік дитини, її тривалу адаптацію в новому середовищі, наявність у дитини в Україні належних умов проживання, догляду, суд доходить висновку, що повернення дитини до Французької Республіки може негативно вплинути на психоемоційний стан дитини, що не відповідає її інтересам.

04.10.2023 Ленінський районний суд міста Запоріжжя¹⁴ ухвалив рішення, згідно з яким у задоволенні позову відмовив.

Не погоджуючись із зазначеним рішенням суду, представник ОСОБА_1 (французькою — Alexandre Paul Guillemain) — адвокат подав апеляційну скаргу, в якій, посилаючись на неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи, недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав установленими, невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції, обставинам справи, порушення норм процесуального права, неправильне застосування норм матеріального права, просить рішення суду скасувати, ухвалити по справі нове рішення, яким задовольнити позов.

Апеляційний суд погоджується із зазначеними висновками суду першої інстанції, оскільки вони відповідають обставинам справи і вимогам закону.

Колегія суддів виходить із того, що підстави для відмови у поверненні дитини, тобто факти, підлягають оцінці у сукупності з дотриманням якнайкращих інтересів дитини як на сьогодні, так і в майбутньому, оцінкою сімейної ситуації загалом, проведення збалансованого та розумного зважування інтересів учасників справи тощо.

Колегія суддів також ураховує, що на час розгляду справи судом апеляційної інстанції дитині виповнилося три роки три місяці, з 23.08.2022 (тобто вже більше року) ОСОБА_4 проживає в Україні.

Апеляційний суд зазначає, що малолітня дитина уже прижилася у своєму новому середовищі, в якому знаходиться більше одного року, тому повернення дитини загрожує заподіянням їй психічної шкоди і створить для неї нестерпну обстановку (п. «б» ст. 13 Конвенції 1980 р.).

Колегія суддів також ураховує, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага, проте інтереси дитини мають переважати над інтересами батьків. Лише прагнення батька до здійснення піклування і реалізації своїх батьківських прав не є достатнім для твердження про найкращі інтереси дитини для повернення її за місцем проживання батька за встановлених у цій справі обставин. Наведеним спростовуються доводи позивача про те, що утримання дитини на території України порушує право батька на піклування про дитину.

Апеляційний суд бере до уваги, що як відмова у взятті до уваги заперечень щодо повернення, які можуть підпадати під дію ст. 13 Конвенції 1980 р., так і недостатнє наведення підстав у рішенні про відхилення таких заперечень суперечитиме вимогам ст. 8 Конвенції, а також намірам і меті Конвенції 1980 р. Зазначає, що право батьків і дітей бути поряд один із одним становить основоположну складову сімейного життя, а заходи національних органів, що можуть перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані ст. 8 Конвенції. Таке втручання є порушенням зазначеного положення, якщо воно здійснюється не згідно із законом, не відповідає легітимним цілям, переліченим у п. 2 цієї статті, та не може вважатися необхідним у демократичному суспільстві.

Апеляційний суд вважає за необхідне зазначити, що відмова у позові ґрунтується на приписах Конвенції 1980 р., що визначає випадки, за яких національні органи можуть відмовити у поверненні дитини.

Суд, дослідивши надані сторонами докази, дав їм належну правову оцінку та дійшов правильного висновку про те, що малолітня дитина сторін уже прижилася у своєму новому середовищі, в якому знаходиться більше одного року, тому повернення дитини загрожує заподіянням їй психічної шкоди і створить для неї нестерпну обстановку (п. «б» ст. 13 Конвенції 1980 р.). Відповідачка надала достатні й належні докази, які судами оцінено у сукупності та взаємозв'язку з іншими доказами, на спростування позову, що є її процесуальним обов'язком (ст. 13 Конвенції 1980 р.). Зазначеним спростовуються посилання в апеляційній скарзі на норми ст. 12 Конвенції 1980 р. як на підставу для безумовного задоволення позову.

Стосовно доводів апеляційної скарги про неврахування судом наявності судового рішення суду

¹⁴ Рішення Ленінського районного суду міста Запоріжжя від 04.10.2023. Справа № 334/5244/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/113995100.

загальної юрисдикції міста Ліон судової палати № 2 від 31.08.2023, то зазначене рішення оскаржене ОСО-БА_3 до Апеляційного суду міста Ліон судової палати № 2 (номер у реєстрі 23/07622) шляхом подання апеляційної скарги на рішення суду загальної юрисдикції міста Ліон судової палати № 2 від 31.08.2023.

Посилання в апеляційній скарзі на порушення прав батька малолітньої дитини не є підставою для скасування оскаржуваного рішення, оскільки рішення суду у справі про повернення дитини до держави та постійного проживання повинне забезпечувати не тільки права одного з батьків, а й відповідати найкращим інтересам дитини.

Суд першої інстанції, з яким погоджується й апеляційний суд, при вирішенні спору врахував сімейну ситуацію подружжя, низку факторів емоційного характеру, дослідив надані докази і надав розумну оцінку балансу інтересів сторін у світлі якнайкращого врахування в першу чергу інтересів дитини. При цьому відсутні будь-які перешкоди участі позивача у житті доньки та відвідування її за місцем проживання дитини.

Доводи апеляційної скарги про неврахування судом відповідних висновків Верховного Суду в подібних правовідносинах є безпідставними, тому що у справі, яка переглядається, інші фактичні обставини, а саме те, що дитина проживає в Україні разом із матір'ю більше одного року і повернення її до Французької Республіки, враховуючи її вік, емоційний стан, рівень розумового розвитку на цей час є недоцільним, оскільки завдасть дитині психічної шкоди.

Порушень норм процесуального права, що призвели до неправильного вирішення справи, а також обставин, які є обов'язковими підставами для скасування судового рішення, апеляційний суд не встановив.

Відповідно до рішення «Проніна проти України»¹⁵ № 63566/00, § 23, ЄСПЛ, від 18.07.2006, п. 1 ст. 6 Конвенції 1950 р. зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень, але це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент.

Європейський суд із прав людини зазначив, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний із належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів із вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча п. 1 ст. 6 Конвенції 1950 р. зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною залежно від характеру рішення (Seryavin and others v. Ukraine (Серявін та інші проти України)¹⁶, № 4909/04, § 58, ЄСПЛ, від 10.02.2010).

При цьому апеляційний суд ураховує, що, як неодноразово зазначав ЄСПЛ, право на вмотивованість судового рішення сягає своїм корінням більш загального принципу, втіленого в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, який захищає особу від сваволі; рішення національного суду повинно містити мотиви, достатні для того, щоб відповісти на істотні аспекти доводів сторони (п. 29, 30 рішення ЄСПЛ від 09.12.1994 у справі «Руїз Торіа проти Іспанії»¹⁷). Це право не вимагає детальної відповіді на кожен аргумент, використаний стороною; більше того, воно дозволяє судам вищих інстанцій просто підтримати мотиви, наведені судами нижчих інстанцій, без того, щоб повторювати їх (п. 2 рішення ЄСПЛ від 27.09.2001 у справі «Гірвісаарі проти Фінляндії»¹⁸).

Ураховуючи наведене, колегія суддів вважає за необхідне залишити апеляційну скаргу без задоволення, а рішення суду першої інстанції — без змін, оскільки доводи апеляційної скарги висновки суду не спростовують, на законність та обґрунтованість судового рішення не впливають.

20.12.2023 Запорізький апеляційний суд¹⁹ прийняв постанову, згідно з якою рішення суду першої інстанції залишив без змін.

28.01.2024 р. адвокат в інтересах позивача сформував у системі «Електронний суд» касаційну скаргу,

¹⁵ Справа «Проніна проти України» (Заява № 63566/00) Страсбург, 18.07.2006. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_096#Text.

¹⁶ Case of Seryavin and others v. Ukraine (Application no. 4909/04) Judgment Strasbourg 10 February 2011 FINAL 10/05/2011. URL: hudoc.echr.coe.int/t/#/%22tabview%22:%22document%22,%22itemid%22:[%22001-103279%22]].

¹⁷ Case of Ruiz Torija v. Spain (Application no. 18390/91) . Judgment Strasbourg 9 December 1994. URL: hudoc.echr.coe.int/eng#/%22itemid%22:[%22001-57909%22]].

¹⁸ Case of Hirvisaari v. Finland. (Application no. 49684/99) Judgment Strasbourg 27 September 2001. FINAL 25/12/2001. URL: hudoc.echr.coe.int/eng#/%22itemid%22:[%22001-59682%22]].

¹⁹ Постанова Запорізького апеляційного суду від 20.12.2023 р. Справа № 334/5244/23. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/116063185.

у якій просив скасувати зазначені судові рішення й ухвалити нове — про задоволення позову. 30.04.2024 Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду постановив ухвалу про відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою позивача на підставі п. 1 ч. 2 ст. 389 ЦПК.

06.08.2024 Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду постановив ухвалу, згідно з якою призначив справу до судового розгляду в порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи у складі колегії з п'яти суддів.

ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ²⁰

Чи сумісна за обставин цієї справи відмова у позові батька про повернення дитини до місця її постійного проживання з його правом на повагу до сімейного життя?

Позивач просив захистити його *право на повагу до сімейного життя*, що полягає у можливості проживати з дитиною та надавати їй батьківське виховання. Вважав, що відповідачка має повернути дитину до місця її постійного проживання. *Суди попередніх інстанцій відмовили* у задоволенні вимог позивача, оскільки повернення дитини до Французької Республіки може загрожувати завданням їй фізичної або психічної шкоди.

У *касаційній скарзі* позивач стверджував, зокрема, про те, що підтвердження домашнього насильства з його боку до відповідачки у матеріалах справи немає; суди попередніх інстанцій проігнорували рішення суду загальної юрисдикції міста Ліона щодо встановлення постійного місця проживання дитини за місцем проживання батька; суди не застосували приписи ст. 12 Конвенції 1980 р. щодо видання розпорядження про негайне повернення дитини. Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду з аргументами касаційної скарги позивача не погоджується.

За обставин цієї справи суди попередніх інстанцій установили, що відповідачка довела наявність підстав для відмови у поверненні дитини до *Французької Республіки*. Зокрема, на підставі заяви про домашнє на-

сильство до жандармерії, протоколу заслуховування жертви та довідки про проходження відповідачкою медичного обстеження висували, що позивач, який страждає на алкогольну залежність, вживає спиртні напої, не контролює свою агресивну поведінку щодо відповідачки та їхньої дитини. Тому обґрунтовано відмовили у задоволенні позову.

Така відмова є *втручанням у гарантоване ст. 8 Конвенції 1950 р. право позивача на повагу до сімейного життя*. Але з огляду на встановлені судами обставини та досліджені докази немає жодних підстав висунування про порушення цього права у світлі п. 2 ст. 8 Конвенції 1950 р.

Відмова у задоволенні позову ґрунтується на приписах Конвенції 1980 р., що визначає низку випадків, за яких національні органи можуть відмовити у поверненні дитини. Один із таких випадків міститься у п. «b» ч. 1 ст. 13 цієї Конвенції. Тому за змістом п. 2 ст. 8 Конвенції 1950 р. втручання у право позивача є таким, що встановлене законом (Конвенцією 1980 р.), який характеризувався належною якістю і дозволяв позивачеві прогнозувати можливість відмови у поверненні дитини, зокрема через існування серйозного ризику завдання їй фізичного чи психічного насильства у разі повернення.

Пункт 2 ст. 8 Конвенції 1950 р. допускає можливість втручання у право на повагу до сімейного життя, зокрема, для захисту здоров'я та для захисту прав і свобод інших осіб. У справах щодо повернення дитини до місця її постійного проживання першочергову увагу слід приділяти якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ч. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини). Принцип якнайкращого забезпечення інтересів дитини також закладений у Конвенції 1980 р., яка допускає можливість неповернення дитини до місця її постійного проживання, якщо там існує серйозний ризик завдання дитині фізичної або психічної шкоди, створення нестерпної обстановки (п. «b» ч. 1 ст. 13 Конвенції 1980 р.). Тому захист здоров'я дитини та якнайкраще забезпечення її інтересів є легітимними цілями для відмови у задоволенні відповідного позову.

Суди попередніх інстанцій установили факти домашнього насильства з боку позивача та вважали

²⁰ Постанова ВС від 04.09.2024 р. у справі № 334/5244/23. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/122888532>. Окрема думка судді ВС Крата В. І. щодо касаційної скарги ОСОБА_1, яку ВС залишив без задоволення. Рішення Ленінського районного суду міста Запоріжжя від 04.10.2023 р. та постанову Запорізького апеляційного суду від 20.12.2023 р. залишив без змін від 04.09.2024 р. у справі № 334/5244/23. URL: reestr.court.gov.ua/Review/122769405.

реальним ризик настання негативних наслідків для здоров'я дитини у разі її повернення до країни постійного проживання. Орган опіки та піклування надав рекомендації стосовно несприятливих наслідків для дитини у разі повернення її до місця постійного проживання. Зазначив, що позивач як батько дитини може безперешкодно її відвідувати в Україні та брати участь у її вихованні. З огляду на наведені чинники відмова у задоволенні його позову є пропорційною цілям захисту здоров'я, прав і свобод дитини та не є надмірним тягарем для позивача. Зважаючи конкуруючі приватні інтереси, *суди надали перевагу інтересам дитини.*

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду вважає неприйнятним довід позивача у касаційній скарзі про те, що слід урахувати рішення суду загальної юрисдикції міста Ліона від 31.08.2023. Це рішення 10.04.2024 скасував *Апеляційний суд м. Ліона.*

Ознайомившись із висновками Верховного Суду, на які позивач звернув увагу у касаційній скарзі, *колегія суддів відхиляє за необґрунтованістю* його твердження про неврахування цих висновків судами попередніх інстанцій. Відмінності у підходах судів у цій і зазначених позивачем справах зумовлені різницею в їхніх обставинах і в досліджених судами доказах існування тих ризиків, які можуть зумовити відмову

в позові про повернення дитини до місця її постійного проживання.

Таким чином, робимо висновки.

Неповернення дитини до країни проживання іноді може бути виправдане в силу об'єктивних причин, які відповідають інтересам дитини та визначені у Конвенції 1980 р. Зокрема тоді, коли існує ризик завдання дитині фізичної або психічної шкоди, створення нестерпної обстановки (п. «b» ч. 1 ст. 13 Конвенції 1980 р.).

Відмова у задоволенні позову є пропорційною цілям захисту здоров'я, прав і свобод дитини та не є надмірним тягарем для позивача. Зважаючи конкуруючі приватні інтереси, суди можуть надати перевагу інтересам дитини, оскільки в усіх рішеннях, що стосуються дітей, їх найкращі інтереси повинні мати першочергове значення.

При визначенні *найкращих інтересів дитини* у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, в якнайкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку в безпечному, спокійному і стійкому середовищі, що не є неблагонадійним. Найкращі інтереси дитини можуть залежно від їх характеру та серйозності перевищувати інтереси батьків.

СВОБОДА РОЗСУДУ ДЕРЖАВ У ЗДІЙСНЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ (ЧАСТИНА 2)

Віталій Ковтун, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Марина Ковтун, шеф-редактор Вісника НААУ, адвокат, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доцент, к. ю. н.

Рішення по справі Вальверде Дігон проти Іспанії (CASE OF VALVERDE DIGON v. SPAIN)¹, заява № 22386/19, від 26.01.2023 (остаточне 25.05.2023). Заява стосується відмови органів влади призначити заявнику пенсію у зв'язку з втратою годувальника. Заявниця скаржить на статтю 1 Протоколу № 1 на те, що органи влади не врахували об'єктивну неможливість для неї виконати вимогу щодо офіційної реєстрації, яка не застосовувалася до її справи до рішення Конституційного Суду 2014 року. Крім того, вона зазначила, що оскаржувана відмова становила дискримінацію відповідно до статті 14 Конвенції у поєднанні зі статтю 1 Протоколу № 1 щодо тих осіб, хто залишився в живих (учасників партнерств) (*members of partnerships*), чії партнери померли до винесення

рішення Конституційного Суду або більш ніж через два роки після винесення цього рішення.

В. Оцінка суду

1. Загальні принципи

Суд повторює, що хоча стаття 1 Протоколу № 1 не створює права на придбання власності (див. *Bélané Nagy v. Hungary* [GC], no. 53080/13, § 74, 13.12.2016, *Stummer v. Austria* [GC], no. 37452/02, § 82, ECHR 2011 та нещодавнє рішення, *Beeler v. Switzerland* [GC], no. 78630/12, § 57, 11.10.2022), за певних обставин «**правомірне сподівання**» (**legitimate expectation**) отримання активу може також підпадати під захист статті 1 Протоколу № 1 (див., серед багатьох рішень, *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal* [GC], no. 73049/01, § 65, ECHR 2007-I) (*n. 48 рішення*).

ВАЖЛИВО!

Щодо проблематики перекладу та практичного застосування юридичної конструкції

LEGITIMATE EXPECTATION:

На думку Тетяни Фулей:

«Із варіантів, що зустрічаються в офіційних / автентичних текстах перекладів рішень ЄСПЛ, найбільш доречним є, на нашу думку, термін «**легітимні очікування**». Незважаючи на те що серед 29 перекладів він зустрічається лише раз, він найадекватніше відбиває зміст поняття.

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що термін *legitimate expectations* використано у 70 рішеннях та ухвалах щодо України англійською мовою, у т. ч. 29 рішеннях у контексті статті 1 Першого

¹ Справа Вальверде Дігон проти Іспанії (CASE OF VALVERDE DIGON v. SPAIN), заява № 22386/19, від 26.01.2023 у (остаточне 25 травня 2023 року). URL: hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-222657.

протоколу до Конвенції. Статистичний метод дав змогу виявити, що найбільш звичним перекладом є «**законні сподівання**», який у множині або однині зустрічається у 20 рішеннях»².

Сергій Головатий наголошує:

«В українській офіційній конституційній доктрині досить активно застосовним є ще один виріб із практики Страсбурзького Суду — **доктрина правомірних сподівань** (legitimate expectations).

Варто зазначити, що Суд застосовує цю доктрину в перекладі українською як правомірні сподівання лише віднедавна. Перед тим, обґрунтовуючи свої рішення на основі цієї доктрини, Суд застосовував низку інших варіантів перекладу, як-от: «законні очікування», «правомірні очікування», «легітимні очікування», «правомірні (легітимні) очікування». Це є красномовним прикладом того, що пошук найудалішого українського відповідника до станівких англійських юридичних термінів і юридизованих словесних позначень дуже часто є доволі нелегкою справою»³.

Отже, Суд врешті-решт і сам визначився з урахуванням минулої практики та пристав на те, що слухним українським відповідником до англійського вислову legitimate expectation як семантично цілісного терміна на позначення відповідної правничої доктрини є словосполучення «**правомірне сподівання**»⁴.

Щодо «сучасної» практики Конституційного Суду України:

«У Рішенні Конституційного Суду України від 13.09.2023 № 8-р(II)/2023 вказано, що «складовим елементом принципу юридичної визначеності як вимоги правовладдя є принцип **правомірних сподівань (legitimate expectations)**, який, за тлумаченням Венеційської Комісії, виражає ідею, що органи публічної влади повинні додержуватись не лише приписів актів права, а й своїх обіцянок та пробуджених [у особи] сподівань; згідно з доктриною правомірних сподівань — ті, хто чинить добросовісно на підставі права, яким воно є, не повинні відчувати краху надій щодо своїх правомірних сподівань [спеціальне Дослідження Венеційської Комісії «Мірило правовладдя», CDL-AD(2016)007, пункт II.B.5.61]»; «одноразова дія актів права того самого рівня, які неоднаково регулюють те саме питання <...> не відповідає вимозі юридичної визначеності як складника правовладдя, установленого приписом частини першої статті 8 Конституції України за формулою: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права» (абзаци другий, шостий підпункту 2.6 пункту 2 мотивувальної частини)»

(абзац третій пункту 7 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду від 26 березня 2024 року № 3-р(II)/2024⁵)

У базі даних документів Європейського суду з прав людини HUDOC⁶ термін **legitimate expectations** зустрічається у:

- 1706 рішеннях ЄСПЛ (станом на 25.12.2024);
- звуження пошуку до статті 1 Першого протоколу має результатом 1069 рішень (станом на 25.12.2024)

Правомірне сподівання має бути більш конкретним, ніж просто очікування, і ґрунтуватися на правовій нормі чи правовому акті, наприклад на судовому

рішенні. Не можна стверджувати, що «правомірне сподівання» не виникає, якщо існує спір щодо правильного тлумачення та застосування національного

² Тетяна Фулей. Legitimate expectations: труднощі перекладу. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 5. С. 198-203 (С. 198). URL: pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/32.pdf.

³ Сергій Головатий. Еволюція української офіційної доктрини конституційного права. Конституція України в практиці конституційного суду: офіційне тлумачення та юридичні позиції 1997-2023. Київ: ВАІТЕ, 2024. С. 5-32. (С.17). URL: ccu.gov.ua/sites/default/files/stattya_s_golovato_2024_0.pdf.

⁴ Сергій Головатий. Щодо мови правничої. Студії. Зібране. Словники. Документи. К.: Наш Формат, 2024. 1016 с. (С. 692).

⁵ Див.: рішення Конституційного Суду України від 26.03.2024 № 3-р(II)/2024. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-24#Text. Також словосполучення застосовується у рішенні Конституційного Суду України (справа про обов'язковість судового рішення) від 13.05.2024 № 6-р(II)/2024. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-24#Text.

⁶ HUDOC database. URL: hudoc.echr.coe.int/.

законодавства, а доводи заявника згодом відхиляються національними судами (див. *Bélané Nagy, cited above, § 75, and Kopecký v. Slovakia [GC], no. 44912/98, § 50, ECHR 2004-IX*). У той же час майновий інтерес, визнаний національним законодавством, — навіть якщо він може бути скасований за певних обставин — може становити «володіння» для цілей статті 1 Протоколу № 1 (див. *Beyeler v. Italy [GC], no. 33202/96, § 105, ECHR 2000-I*) (n. 49 рішення).

Принципи, які загалом застосовуються у справах за статтею 1 Протоколу № 1, однаково актуальні, коли йдеться про соціальні пільги та соціальне забезпечення (*social and welfare benefits*) (див. рішення у справі *Stec and Others v. the United Kingdom (dec.) [GC], nos. 65731/01 and 65900/01, § 54, ECHR 2005-X*). Суд також зазначив, що стаття 1 Першого протоколу не створює права на отримання соціальних виплат або пенсій (*social benefits or pensions*). Це не накладає обмежень на свободу Договірних держав вирішувати, мати чи ні будь-яку форму схеми соціального забезпечення (див. *Суханов та Льченко проти України*, № 68385/10 та 71378/10, § 36, 26.06.2014; *Колесник проти України (ріш.)*, № 57116/10, §§ 89 і 91, 03.06.2014; № 4519/11, §§ 37-43, 48, 03.06.2014 та *Fedulov v. Russia*, № 53068/08, § 66, 08.10.2019). Проте якщо Договірна Держава має чинне законодавство, яке передбачає виплату за правом на соціальну допомогу, — незалежно від того, чи залежить вона від попередньої сплати внесків, — це законодавство має розглядатися як таке, що створює майновий інтерес, що підпадає під сферу дії статті 1 Протоколу № 1 для осіб, які відповідають її вимогам (див., *mutatis mutandis*, *Stec and Others (dec.)*, згадане вище, § 54) (n. 50 рішення).

Якщо така особа не відповідає (див. *Bellet, Huertas and Vialatte v. France (dec.)*, no. 40832/98, § 5, 27.04.1999) або перестає відповідати правовим умовам, встановленим національним законодавством для надання будь-якої конкретної форми допомоги чи пенсії, втручання в права, передбачені статтею 1 Протоколу № 1, відсутнє (див. *Rasmussen v. Poland*, no. 38886/05, § 71, 28.04.2009), оскільки якщо умови змінилися до того, як заявник отримав право на конкретну допомогу (див. *Richardson v. the United Kingdom (dec.)*, no. 26252/08, § 17, 10.04.2012, and *Bélané Nagy*, згадане вище, § 86). Тим не менш, майновий інтерес, визнаний національним законодавством, — навіть якщо він може бути скасований за певних обставин — може становити «володіння» (*possession*) для цілей статті 1 Протоко-

лу № 1 (див. згадане вище рішення у справі *Beyeler*, § 105). Дотримуючись такого підходу, Суд визнав статтю 1 Першого протоколу застосовною у низці справ, коли заявники на момент подання заяви до Суду вже не відповідали умовам права на допомогу, передбаченим національним законодавством (див., наприклад, *Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, no. 60669/00, § 40, ECHR 2004-IX) (n. 51 рішення).

Суд повторює, що сам факт того, що нове, менш сприятливе законодавство позбавляє осіб, які мають право на пенсію, через ретроспективні зміни до умов набуття прав на пенсію, по суті (*per se*) не є достатнім для встановлення порушення. Законодавчі пенсійні норми можуть змінюватися, і законодавцю не можна заборонити регулювати за допомогою нових ретроспективних положень пенсійні права, що впливають з чинних законів (див. *Khoniakina v. Georgia*, no. 17767/08, §§ 74 and 75, 19.06.2012; *Arras and Others v. Italy*, no. 17972/07, § 42, 14.02.2012; *Sukhobokov v. Russia*, no. 75470/01, § 26, 13.04.2006; and *Bakradze and Others v. Georgia (dec.)*, no. 1700/08, § 19, 08.01.2013). Дійсно, Суд визнав можливість внесення змін до законодавства про соціальне забезпечення, які можуть бути прийняті у відповідь на зміни у суспільстві та еволюцію поглядів на категорії осіб, які потребують соціальної допомоги, а також на розвиток окремих ситуацій (див. *Bélané Nagy, cited above, § 88, and Wieczorek v. Poland, No. 18176/05, § 67, 08.12.2009*) (n. 52 рішення).

Таким чином, як видно з наведеної вище прецедентної практики (*case-law*), якщо національні правові умови надання будь-якої конкретної форми допомоги або пенсії змінилися, і якщо відповідна особа більше не відповідає їм у повному обсязі через зміну цих умов, ретельний розгляд індивідуальних обставин справи — зокрема, характеру зміни вимоги — може бути виправданим для перевірки наявності достатньо встановленого, істотного майнового інтересу відповідно до національного законодавства (див. *Bélané Nagy, cited above, § 89 and Beeler, cited above, § 57*). Такими є вимоги правової визначеності та верховенства права (правовладдя), які належать до основних цінностей, якими пронизана (*imbuing*) Конвенція (там само, § 89) (n. 53 рішення).

Верховенство права (правовладдя) (*The rule of law*), один із основоположних принципів демократичного суспільства, є невід'ємним елементом усіх статей Конвенції (там само, § 112; і цитована там прецедентна практика). Суттєвою умовою для того, щоб втручання

у право, захищене статтею 1 Протоколу № 1, визнавалося таким, що відповідає цьому положенню, є те, що воно має бути законним. Крім того, будь-яке втручання державного органу в мирне володіння майном може бути виправданим, лише якщо воно слугує законному суспільному (або загальному) інтересу. Завдяки безпосередній обізнаності зі своїм суспільством та його потребами національні органи влади в принципі мають кращі позиції, ніж міжнародний суддя, щоб вирішувати, що є «суспільним інтересом» (in the public interest). Відповідно до системи захисту, встановленої Конвенцією, саме національні органи влади повинні зробити початкову оцінку щодо існування проблеми, що викликає стурбованість суспільства, що вимагає вжиття заходів, що перешкоджають мирному володінню майном. Поняття «суспільний інтерес» (public interest) обов'язково розуміти широко. Зокрема, рішення про прийняття законів, що стосуються виплат по соціальному страхуванню, як правило, передбачає розгляд економічних і соціальних питань. Суд вважає природним, що свобода розсуду, яка надається законодавчому органу при здійсненні соціальної та економічної політики, має бути широкою, і поважатиме рішення законодавчого органу щодо того, що відповідає «суспільним інтересам», якщо тільки це рішення не є явно необґрунтованим (*without reasonable foundation*) (див., *mutatis mutandis*, *The former King of Greece and Others v. Greece [GC]*, no. 25701/94, § 87, ECHR 2000-XII; *Wieczorek*, cited above, § 59; *Frimu and Others v. Romania (dec.)*, nos. 45312/11, 45581/11, 45583/11, 45587/1 and 45588/11, § 40, 7 лютого 2012; *Panfile v. Romania (dec.)*, no. 13902/11, 20.03.2012, and *Gogitidze and Others v. Georgia*, no. 36862/05, § 96, 12.05.2015) (n. 54 рішення).

Крім того, стаття 1 Протоколу № 1 вимагає, щоб будь-яке втручання було розумно пропорційним меті, яка має бути досягнута (див. *Jahn and Others v. Germany [GC]*, nos. 46720/99, 72203/01 and 72552/01, §§ 81-94, ECHR 2005-VI). Необхідний «справедливий баланс» (*fair balance*) не буде досягнутий, якщо відповідна особа несе індивідуальний і надмірний тягар (див. згадане вище рішення у справі *Bélané Nagy*, § 115, і наведену там прецедентну практику) (n. 55 рішення).

Розглядаючи питання про те, чи було втручання надмірним індивідуальним тягарем, Суд враховує

конкретний контекст, у якому виникає це питання, а саме — систему соціального забезпечення. Такі системи є вираженням солідарності суспільства з його вразливими членами (там само, § 116 і цитована там прецедентна практика) (n. 56 рішення).

Прецедентна практика Суду встановила, що критерій справедливого балансу не може оцінюватися абстрактно, а повинен враховувати всі відповідні елементи на конкретному тлі (*specific background*) (див. *Stefanetti and Others v. Italy*, nos. 21838/10 and 7 others, § 59, 15.04.2014, із прикладами та подальшими посиланнями). При цьому Суд надав значення таким факторам, як дискримінаційний характер втрати права (див. згадане вище рішення у справі *Kjartan Ásmundsson*, § 43) або відсутність перехідних заходів (див. рішення у справі *Moskal v. Poland*, № 10373/05, § 74, 15.09.2009, де заявниця практично день за днем стикалася з повною втратою пенсії за достроковий вихід на пенсію, яка становила її єдине джерело доходу, і з поганими перспективами адаптуватися до таких змін). Важливим фактором є те, чи було порушено право заявника на отримання допомоги від відповідної системи соціального страхування таким чином, що призвело до порушення сутності його або її пенсійних прав (див. *Domalewski v. Poland (dec.)*, no. 34610/97, ECHR 1999-V; *Kjartan Ásmundsson*, cited above, § 39; and *Wieczorek*, § 57, 08.12.2009; among many others) (n. 57 рішення).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУДУ

1. Оголошує більшістю голосів заяву прийнятою.

2. Постановляє чотирма голосами проти трьох, що мало місце порушення статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції.

Відповідно до п. 2 ст. 45 Конвенції та п. 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додаються такі окремі думки:

(a) спільна співпадаюча думка суддів Елосегі та Шимачкової (*Judges Elósegui and Šimáčková*);

(b) спільна неспівпадаюча думка суддів Раварані, Ранзоні та Гійомара (*Judges Ravarani, Ranzoni and Guyomar*)⁷.

⁷ Аналітичний огляд окремих рішень ЄСПЛ щодо захисту та гарантування соціальних прав людини та громадянина. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні юридичної позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах ЄСПЛ: URL: hudoc.echr.coe.int. Аналітичний огляд має науково-практичний та консультативний характер.

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ УКРАЇНСЬКОЇ АДВОКАТУРИ: ВІДКРИВАЄМО ЗАБУТІ ІМЕНА ТА ВШАНОВУЄМО ПОСТАТІ ВИЗНАЧНИХ АДВОКАТІВ

Ірина Василик, керівник Центру досліджень адвокатури і права,
проректор Вищої школи адвокатури при НААУ, адвокат

Українська адвокатура як професійна спільнота має глибоке історичне коріння, давню самоврядну традицію та славетних представників, які чинили вагомий вплив на суспільно-політичні процеси в історії України. Сучасникам важливо знати внесок адвокатів у теорію і практику захисту прав людини, у формування засад української державності на гуманістичних і демократичних цінностях та у боротьбі за її існування.

Ювілеї видатних осіб та їх відзначення на загальнодержавному рівні є вагомим складовою державної політики національної пам'яті. Верховна Рада України ухвалила постанову № 3536-ІХ «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2024 — 2025 роках» від 21 грудня 2023 року, в якій визначила відомі історичні події та ювілеї видатних особистостей, що у 2024 — 2025 роках повинні відзначатися на загальнодержавному рівні¹. Метою постанови було створення належних умов для організаційної підготовки до їх вшанування.

Центр досліджень адвокатури і права НААУ, який вже понад десять років займається дослідженням і популяризацією історії адвокатури України та збереженням її історичної пам'яті, організовує відзначення та запрошує долучатися до вшанування ювілеїв видатних адвокатів усіх зацікавлених представників адвокатської спільноти, юристів, науковців і викладачів, дослідників-краєзнавців.

До переліку ювілеїв видатних осіб, внесених до згаданої постанови Верховної Ради України, увійшли по статі відомих адвокатів і правників. Зокрема, 27 квітня 2024 року минуло 170 років із дня народження **Отто Ейхельмана** (1854 — 1943) — вченого, правознавця, громадського, політичного, державного діяча, автора проєкту Конституції УНР; 4 травня — 160 років із дня народження **Кирила Трильовського** (1864 — 1941) — адвоката, публіциста, журналіста, видавця, громадського, політичного, культурного та освітнього діяча, засновника товариства «Січ» у Галичині; 13 червня — 150 років із дня народження **Івана Семанюка** (1874 — 1927) — адвоката, письменника, драматурга, перекладача, громадського та культурного діяча, відомого під літературним ім'ям Марко Черемшина. Центр досліджень адвокатури і права публікував у «Віснику НААУ» тематичні статті про цих славетних адвокатів на честь їх поважних річниць².

¹ Текст постанови доступний за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3536-20#Text>.

² Детально див.: Василик І., Басара-Тилішак Г. Творці конституційних проєктів ЗУНР і УНР — доктор права, адвокат Станіслав Дністрянський та правознавець Отто Ейхельман // Вісник Національної асоціації адвокатів України. № 7-8 (65) липень-серпень 2020. С. 92 — 93; Василик І., Басара-Тилішак Г. Адвокатські ювілеї у 2024 році: вшановуємо адвокатів-військовиків // Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2024. № 3 (99). Березень. С. 60 — 64; Кобута С. Іван Семанюк (Марко Черемшина): адвокат, літератор, співець Гуцульщини (до 150-річчя від дня народження) // Вісник Національної асоціації адвокатів України. № 7-8 (103) липень-серпень 2024. С. 90 — 96; Кобута С. Адвокатська кар'єра Івана Семанюка — письменника Марка Черемшини (до 150-річчя від дня народження) // Вісник Національної асоціації адвокатів України. № 9 (104) вересень 2024. С. 61 — 64.

У постанові ВРУ також названо ще кількох видатних адвокатів і правознавців, чий ювілей відзначаються на державному рівні у 2024 — 2025 роках. У першу чергу, слід згадати про 100-річчя з дня народження Федора Бурчака, яке припало на 3 квітня цього року. **Федір Глібович Бурчак (1924 — 2001)** — адвокат, учений-правознавець, один із засновників Національної академії правових наук України. Народився у Києві та був онуком Федора Степановича Бурчака — виконувача обов'язків Київського міського голови у 1916 — 1917 роках. У 1949 році закінчив Київський університет.

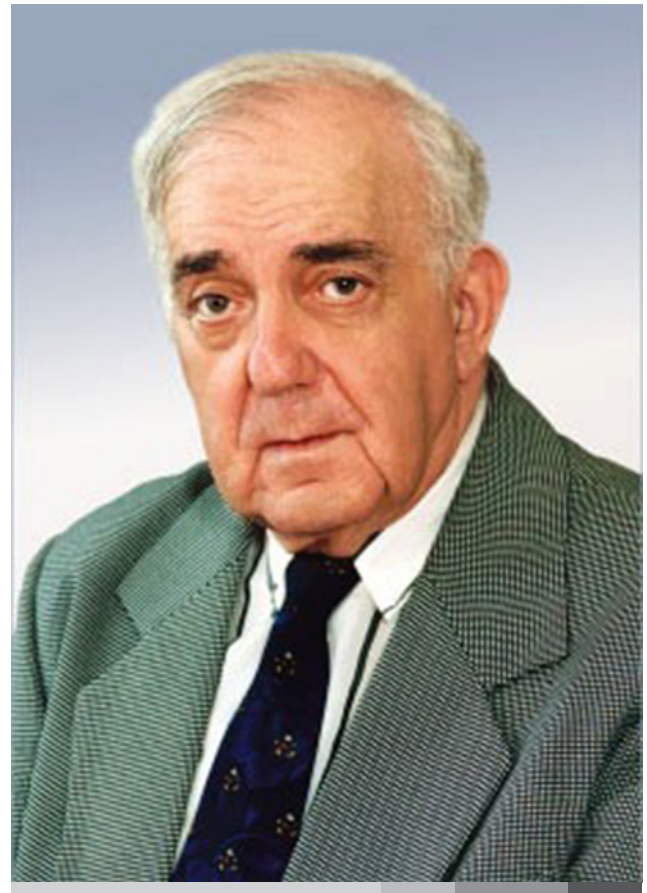

Працював заступником головного арбітра Укрпромради, адвокатом. Був науковим редактором правничого часопису «Радянське право», завідувачем наукової редакції держави і права Головної редакції Української радянської енциклопедії. З 1965 року Федір Бурчак призначений завідувачем юридичного відділу Верховної Ради УРСР. У 1990 — 1994 роках — завідувач відділу законодавства і правопорядку Секретаріату ВР України. З 1994 року Ф. Бурчак був науковим консультантом Президента України з правових питань, членом Комісії з державних нагород при Президентіві України. У 1995 році очолив Комітет законодавчих ініціатив при Президентіві України, а у 1996 році став радником

Президента України з питань правової політики. Федір Бурчак — один з авторів тексту Конституції України.

Вагомий внесок Федора Бурчака у становлення Національної академії правових наук: з 1993 року він був віце-президентом, а з 1994-го очолював Київський регіональний центр академії. У 1998 році він став головою Комісії Верховної Ради України з опрацювання питань щодо скасування смертної кари. Наукова спадщина видатного ученого-правознавця, доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста Української РСР охоплює проблеми теорії держави і права та питання конституційного, цивільного, трудового та кримінального права.

21 червня 2024 року відзначався столітній ювілей ученого-правознавця, доктора юридичних наук, професора, одного із засновників та академіка-секретаря відділення теорії та історії держави і права Національної академії правових наук **Марка Веніаміновича Цвіка (1924 — 2011)**. Народився ювіляр у місті Гадячі на Полтавщині. Воював на фронтах Другої світової

війни. У післявоєнний час здобув правничу освіту у Харківському юридичному інституті, де й закінчив аспірантуру, захистив кандидатську та докторську дисертації, пройшов професійний викладацький шлях від асистента до професора, завідувача кафедри теорії держави і права. Сформував велику наукову школу: під його керівництвом захищено 16 кандидатських та 4 докторських дисертацій з юридичних наук.

Відзначаємо внесок Марка Цвіка у створення Конституції України: він був членом робочої групи та експертом Конституційної комісії, автором «Науково-практичного коментаря до Конституції України» (2003, 2009 рр.), підручників з конституційного права. Загалом у науковому доробку вченого понад 180 праць.

13 січня 2025 року на державному рівні буде відзначатися 150-річний ювілей видатного українського правника, політика, державного діяча, дипломата **Володимира Сінгалеви́ча (1875 — 1945)**. Народився він у родині греко-католицького священника у селі

Москалівка на Косівщині (сучасна Івано-Франківська обл.). У 1893 році закінчив правничий факультет Львівського університету і здобув фах судді. Працював у судових установах Кам'янки-Струмилової, Перемишлян, Глинян. Обирався послом (депутатом) до австрійського парламенту та галицького Крайового Сейму. Після початку Першої світової війни — заступник голови Бойової управи Українських Січових Стрільців. Брав участь у проголошенні Західно-Української Народної Республіки, організатор встановлення української влади у Стрийському повіті. З квітня 1919 року призначений дипломатичним представником ЗОУНР у Відні, учасник делегації ЗУНР на Генуезькій конференції у 1922 році.

Володимир Сінгалеви́ч належить до тих правників, які професійно розбиралися та опікувалися економічним розвитком краю і добробутом населення. У 1930 — 1939 роках він був директором Земельного банку у Львові. Заснований з ініціативи митрополита Андрея Шептицького, банк був фінансовою опорою українців у Галичині та у всьому світі.

Загалом співпраця церкви та адвокатури в історичному контексті на сьогодні залишається

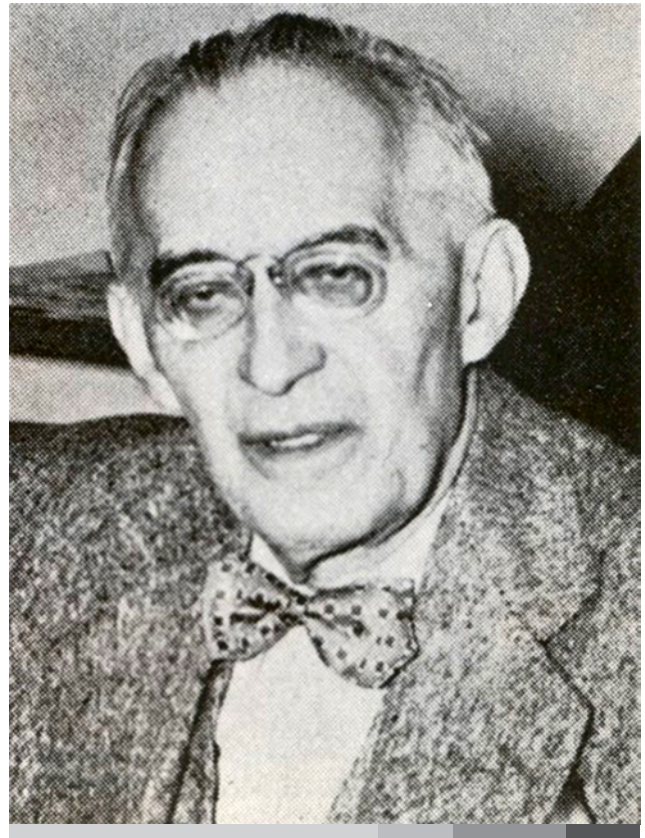
малодослідженою. У скарбничці напрацювань Центру — монографія Світлани Кагамлик «Церковні адвокати України кінця XVII — XVIII ст. у захисті православної церкви в умовах російського централізму» (Київ, 2017). Також у Віснику НААУ опубліковано статтю про адвоката та архимандрита Климентія Шептицького³. У 2025 році на державному рівні буде відзначатися 160-річний ювілей найвизначнішої постаті в історії УГКЦ — **митрополита і правника Андрія Шептицького**. З цієї нагоди Центр досліджень адвокатури і права планує актуалізувати вивчення ролі адвокатури у забезпеченні діяльності церковних інституцій та розраховує на підтримку і співпрацю із зацікавленими колегами-адвокатами, істориками та дослідницькими установами.

29 серпня 2025 року вшановуватимемо 150-річний ювілей **Лонгина Цегельського** (1875 — 1950) — адвоката, дипломата, журналіста, видавця, громадського та політичного діяча. Центр досліджень адвокатури і права вже розпочав публікацію у Віснику НААУ серії статей, присвячену життєвому шляху ювіляра⁴.

Також до постанови увійшла й **Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод** (Європейська конвенція з прав людини), від часу підписання якої минає 75 років (04.11.1950).

Принагідно зазначимо, що минає 165-та річниця від дня народження зачинателя кооперативного руху в Галичині, голови Української національно-демократичної партії, голови українських фракцій у Державній Раді Австро-Угорщини та Галицького Крайового Сейму, прем'єр-міністра Західно-Української Народної Республіки, **провідного адвоката Костя Левицького**, а також 155-та річниця від дня народження депутата Галицького Крайового Сейму та Віденського Парламенту, заступника голови Господарського Товариства **адвоката Казимира Шептицького**, відомого як архимандрит УГКЦ Климентій Шептицький.

Згідно з рекомендаціями постанови Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2024-2025 роках» № 3536-IX у навчальних закладах проводяться уроки, виховні години, круглі столи, конференції, інші тематичні заходи, приурочені до пам'ятних дат та ювілеїв; відповідні теми включаються до пе-

реліку конкурсів МАН, а також до рефератів, курсових та дипломних робіт у навчальних закладах; забезпечується організація у закладах культури тематичних виставок, експозицій, приурочених до пам'ятних дат та ювілеїв. Також рекомендовано Держкомтелерадіо створювати тематичні теле- і радіопередачі та висвітлювати заходи із відзначення пам'ятних дат та ювілеїв. ПАТ «Укрпошта» запропоновано видати поштові конверти та поштові марки, а Національному банку України — виготовити ювілейні монети з нагоди пам'ятних дат та ювілеїв у 2024 — 2025 роках.

Центр досліджень адвокатури і права НААУ завжди відкритий до пропозицій та співпраці задля вшанування видатних постатей в історії адвокатури України. Закликаємо адвокатську спільноту, дослідників, істориків і викладачів долучатися до заходів Центру з метою збереження історичної пам'яті української адвокатури.

³ Василик І. Адвокат Казимир (Климентій) Шептицький — граф, архимандрит, праведник світу // Вісник Національної асоціації адвокатів України. № 10 (57) жовтень 2019. С. 63 — 64.

⁴ П. Гай-Нижник Лонгин Цегельський — патріот, націонал-консерватор, соборник (частина 1) // Вісник Національної асоціації адвокатів України. № 10 (105) жовтень 2020. С. 55 — 64.

ПРЕЗЕНТОВАНО МОНОГРАФІЮ З ІСТОРІЇ СУДОЧИНСТВА ТА АДВОКАТУРИ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ

У Львові в УКУ презентовано книгу учасниці проєкту «Історія адвокатури України» Центру досліджень адвокатури і права НААУ **Світлани Потапенко** «**Замість себе вірю в суді бути...»: Адвокати Слобожанщини у XVIII ст.**».

Видання було підготовлене та видане за підтримки НААУ.

Презентація відбулася у рамках історико-антропологічного семінару кафедри історії УКУ за участю професора **Тетяни Гошко**, яка модерувала захід, та доктора **Володимира Склокіна**, який виступив дискусантом.

Авторка наукової монографії представила історію судочинства Слобідської України і, особливо, історію адвокатури, на ширшому тлі історії юридичної професії у ранньомодерній Європі. Вона розповіла про тактику уповноважених представників, які захищали під час запеклих, довготривалих судових баталій, а також сфери діяльності адвокатів (прокураторів). Світлана Потапенко зупинилася на питаннях: хто такі слобідські адвокати XVIII ст.? У яких сферах адвокати діяли поза судовими палатами? Чи можемо вести мову про

професіоналізацію адвокатування в ранньомодерній Україні на прикладі Слобожанщини?

Керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ **Ірина Василик** подякувала історикам, які на різних освітніх майданчиках презентують такі дослідження, і висловила сподівання на продовження результативної співпраці з авторитетною дослідницею у вивченні малознаних сторінок історії української адвокатури.

НА ПОЩАНУ АДВОКАТА У ДРОГОБИЧІ ВІДКРИЛИ ІМЕННУ НАВЧАЛЬНУ АУДИТОРІЮ

На факультеті історії, педагогіки та психології Дрогобицького державного педагогічного університету ім. Івана Франка облаштували навчальну аудиторію на пошану адвоката, видатного громадсько-політичного та культурно-освітнього діяча, доктора права **Володимира Ільницького**.

Відкриття іменної аудиторії відбулося 16 грудня в рамках урочистої Академії, яку разом з університетом організували Центр досліджень адвокатури і права Національної асоціації адвокатів України та Рада

адвокатів Львівської області. Участь у заході взяли адвокати, історики та краєзнавці, керівництво і викладачі університету, журналісти.

«Те, що навчальну аудиторію відкрили саме у Дрогобичі, не є випадковістю, — зауважив у вітальному листі заступник голови НААУ, РАУ **Валентин Гвоздій**, — адже це місто — історична майстерня адвокатської традиції, а досліджувати та зберегти її — обов'язок сучасного покоління адвокатів». Також із вітальними словами до присутніх звернулися ректорка університету **Валентина Бодак**, університетський капелан отець **Олег Кекош**, декан факультету історії, педагогіки та психології **Орест Гук**, директорка музею «Дрогобиччина» **Алла Гладун**.

Центр досліджень адвокатури і права забезпечив кабінет стендами з історії адвокатури. Зокрема, студенти та викладачі зможуть дізнатися про адвокатів — будівничих ЗУНР та комісара ЗУНР у Дрогобичському повіті адвоката Антіна Горбачевського, адвокатів-засновників кооперативного руху й адвокатів-меценатів, про адвоката Олексу Коссака. Два стенди присвячено постаті Володимира Ільницького та його політичній і освітньо-культурній діяльності на Дрогобиччині.

Керівник Центру Ірина Василик, яка була ініціатором та організатором проведення урочистої Академії, передала пам'ятну марку «Адвокати-державники», де представлені адвокати, що були президентами і прем'єр-міністрами України. Серед них — дрогобичанин Степан Витвицький, один з організаторів возз'єднання УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року, а згодом — президент Української Народної Республіки в екзилі. «Дрогобич має великий потенціал у плані досліджень, адже на кінець XIX — у першій третині XX століття тут було 100 адвокатів, 17 з яких — українці. Це були знакові постаті, а ми маємо лише фрагменти з історії їхньої діяльності, тож маємо на меті дослідити і заповнити ці прогалини», — підкреслила І. Василик.

Натхненник урочистої Академії та модератор заходу професор, завідувач кафедри історії України та правознавства університету **Василь Ільницький** розповів про етапи дослідження життєвого шляху Володимира Ільницького. Постать цього адвоката зацікавила науковця ще у 2005 році, відтоді розпочався збір інформації, і лише цього року вдалося віднайти

кримінальну справу, яка доповнила отримані раніше матеріали: «Я переконаний у тому, що діяльність Володимира Ільницького потребує подальших досліджень, тому що це надзвичайно багатогранна особистість: успішний адвокат, який поза професійною діяльністю зарекомендував себе поважним громадсько-політичним і культурно-освітнім діячем», — зазначив професор.

З науковими доповідями під час академії також виступили заступниця директора Державного архіву Львівської області **Галина Кордіяка**, завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського університету імені Івана Франка **Ігор Бойко**, старша наукова співробітниця відділу нової історії України Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України **Наталія Мисак**.

До заходу в онлайн-форматі приєдналися онуки Володимира Ільницького **Роксоляна Сливинська** та **Олег Ільницький**, які живуть у Канаді. Вони наголосили, що Ільницькі — це справжня адвокатська династія, адже серед 15 правнуків п'ятеро стали адвокатами.

Центр досліджень адвокатури і права тривалий час займається поверненням з небуття імен визначних постатей адвокатів, які не лише стояли біля джерел формування правничих традицій, але й були лідерами, рушіями суспільно-політичних процесів свого часу. Іменна навчальна аудиторія у Дрогобичі стала вже 22-ю в Україні та другою у Львівській області, яку облаштували за сприяння Національної асоціації адвокатів України.

МУЗЕЙ АДВОКАТУРИ ВІДКРИЛИ У РАДІ АДВОКАТІВ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

До Дня адвокатури, який відзначається щороку 19 грудня, в Будинку Ради адвокатів Запорізької області було відкрито Музей адвокатури Запорізької області.

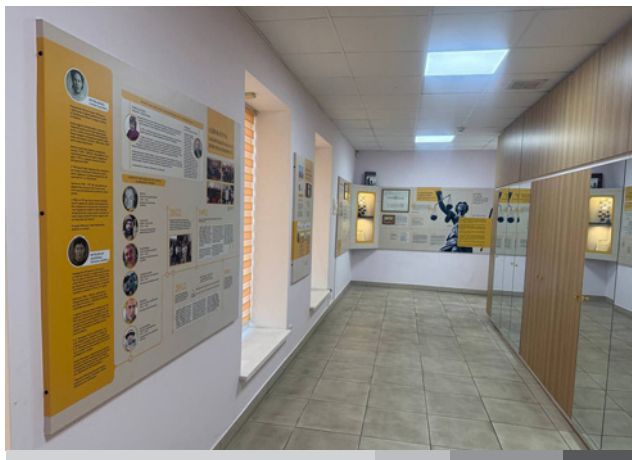
Про це повідомила керівник Центру досліджень адвокатури і права НААУ **Ірина Василик**.

У відкритті музею взяли участь в. о. голови Ради адвокатів регіону **Максим Семенов**, голова КДКА **Вадим Кравцов**, а також адвокати Запорізької області.

Музей охоплює період історії запорізької адвокатури, починаючи з кінця XIX ст. Матеріали містять інформацію про перших присяжних повірених регіону, про правників, які працювали в 1930-х, про репресованих адвокатів, тих колег, хто брав участь у Другій світовій війні, а також про адвокатів, які сьогодні віддали життя, захищаючи Україну. Відображена і волонтерська діяльність Ради адвокатів.

Над збором інформації понад шість місяців працювала Робоча група при Раді адвокатів області, понад шість місяців збирала інформацію для музею. Групу очолював адвокат та історик за першою освітою **Дмитро Майстро**. Разом з ним працювали М. Семенов, В. Кравцов, представник НААУ в Республіці Чехія **Вадим Лаврівський**, декан юридичного факультету Національного університету «Запорізька Політехніка» **Юрій Філей**, викладачі та студенти цього університету, історик **Валерій Стойчев**, адвокати. Вивчалися архіви Запорізької області, архіви Колегії адвокатів, особисті справи адвокатів, які стояли біля витоків фаху.

Це другий музей на тему адвокатури, відкритий у Запоріжжі. Нагадаємо, у лютому 2024 року на юридичному факультеті Університету з'явився кабінет-

музей адвокатури. На професійне свято там також проводили урочистості: студентів запросили на гостьову лекцію В. Лаврівського, який розповів про адвокатські будні у Чехії і в Україні. Професійне свято у колі майбутніх юристів відзначили також Д. Майстро та Ю. Філей.

«Надзвичайно приємно, коли у кабінеті-музеї адвокатури збираються студенти, адвокати і науковці, проходять лекції і тренінги, відбувається обмін досвідом, ідеями, — зазначила І. Василик. — Саме для цього ми і створюємо такі музеї відкритого типу в університетах, щоб вони ставали майданчиком для спільної праці, нових досліджень і місцем зустрічей. Усе задля виховання нового покоління фахівців і патріотів своєї країни».

